

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**ANALIZA POROČANJA FARMACEVTSKE INDUSTRIJE O
TRAJNOSTNEM RAZVOJU**

Ljubljana, september 2015

NINA CAGLIČ

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisana Nina Caglič, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, izjavljam, da sem avtorica magistrskega dela z naslovom Analiza poročanja farmacevtske industrije o trajnostnem razvoju, pripravljene v sodelovanju s svetovalko doc. dr. Melito Rant-Balas.

Izrecno izjavljam, da v skladu z določili Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah (Ur. l. RS, št. 21/1995 s spremembami) dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

S svojim podpisom zagotavljam, da

- je predloženo besedilo rezultat izključno mojega lastnega raziskovalnega dela;
- je predloženo besedilo jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem
 - poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam v magistrskem delu, citirana oziroma navedena v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, in
 - pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti (v pisni ali grafični obliki) uporabljena v tekstu, in sem to v besedilu tudi jasno zapisal;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku (Ur. l. RS, št. 55/2008 s spremembami);
- se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega magistrskega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom.

V Ljubljani, dne _____

Podpis avtorice: _____

KAZALO

UVOD	1
1 TRAJNOSTNI RAZVOJ	3
1.1 Opredelitev trajnostnega razvoja.....	3
1.2 Dimenzije trajnostnega razvoja.....	5
1.2.1 Trojni izid (TBL)	6
1.3 Trajnostni razvoj kot konkurenčna prednost.....	7
1.4 Interesne skupine.....	8
1.4.1 Opredelitev deležnikov	8
2 POROČANJE O TRAJNOSTNEM RAZVOJU	10
2.1 Pregled razvoja poročanja	10
2.2 Oblike poročanja	12
2.3 Orodja poročanja	13
2.3.1 Letno poročilo.....	14
2.3.2 Integrirano poročilo	14
2.4 Razlogi za poročanje	15
2.4.1 Teoretski okvir poročanja	15
2.4.2 Motivi poročanja.....	16
2.4.3 Pobude in zahteve za poročanje.....	17
2.4.3.1 Evropska unija	18
2.4.3.2 Danska	19
2.4.3.3 Švica	20
2.4.3.4 Severna Amerika	20
2.4.3.5 Združene države Amerike	20
2.4.3.6 Indija.....	21
2.4.3.7 Japonska	22
2.5 Mednarodni standardi in smernice poročanja	22
2.5.1 Global Reporting Initiative (GRI) standard	23
2.5.1.1 Vsebina poročanja po GRI smernicah.....	24
2.5.2 United Nations Global Compact (UNGC) načela.....	27
2.5.3 International Standardization Organization (ISO) standardi	29
2.5.4 Standard OHSAS 18001	30
2.5.5 The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) smernice.....	30
2.5.6 Shema EMAS (Eco - Management and Audit Scheme).....	30
2.5.7 Standard Social Accountability 8000 (SA8000).....	30
2.5.8 Carbon Disclosure Project (CDP).....	31
2.5.9 Greenhouse Gas (GHG) Protocol	31
2.5.10 Borzni indeksi	32
3 FARMACEVTSKA PODJETJA IN TRAJNOSTNI RAZVOJ.....	33
3.1 Analiza farmacevtske panoge.....	33

3.2	Trajnostni razvoj farmacevtske industrije.....	34
3.2.1	Okoljski vidik	34
3.2.2	Socialni vidik.....	36
3.2.3	Ekonomski vidik.....	37
4	ANALIZA POROČANJA O TRAJNOSTNEM RAZVOJU IZBRANIH FARMACEVTSKIH PODJETIJ	38
4.1	Vzorec in metoda zajemanja podatkov	38
4.2	Opis analize poročanja in metodologija.....	39
4.2.1	Vprašalnik in metodologija	39
4.3	Analiza poročanja o TR podjetij v vzorcu in rezultati	40
4.3.1	Predstavitev poročil o TR podjetij v vzorcu.....	40
4.3.1.1	Merck	41
4.3.1.2	Novo Nordisk.....	41
4.3.1.3	Novartis	41
4.3.1.4	Lek.....	42
4.3.1.5	Krka.....	42
4.3.1.6	Teva.....	42
4.3.1.7	Takeda.....	43
4.3.1.8	Daichii Sanyko	43
4.3.1.9	Dr. Reddy	43
4.3.1.10	Sun Pharma	43
4.3.2	Primerjava poročil podjetij v vzorcu	44
4.3.3	Analiza rezultatov vprašalnika	46
4.3.3.1	Ekonomski vidik	46
4.3.3.1.1	Analiza področij ekonomskega vidika podjetij kot celote.....	47
4.3.3.1.2	Analiza podjetij pri ekonomskem vidiku.....	48
4.3.3.2	Okoljski vidik.....	49
4.3.3.2.1	Analiza področij okoljskega vidika podjetij kot celote.....	49
4.3.3.2.2	Analiza podjetij na okoljskem vidiku.....	51
4.3.3.3	Socialni vidik	53
4.3.3.3.1	Analiza področij socialnega vidika podjetij kot celote53	
4.3.3.3.2	Analiza podjetij pri socialnem vidiku.....	56
	SKLEP.....	57
	LITERATURA IN VIRI.....	60
	PRILOGE	
	KAZALO SLIK	
	Slika 1: Prikaz ločenih in nepovezanih področij in pristop TBL, ki obravnava področja kot tri medsebojno povezana področja.....	6

Slika 2: Prikaz življenjskega cikla zdravil in ključnih korakov v sklopu TR.....	35
Slika 3: Prikaz poimenovanja TR	45
Slika 4: Delež doseženih točk podjetij kot celote po posameznih področjih ekonomskega vidika	47
Slika 5: Delež doseženih točk podjetij pri ekonomskem vidiku.....	48
Slika 6: Delež doseženih točk podjetij kot celote po posameznih področjih okoljskega vidika	51
Slika 7: Delež doseženih točk podjetij na okoljskem vidiku	52
Slika 8: Delež doseženih točk podjetij kot celote po posameznih področjih socialnega vidika	55
Slika 9: Delež doseženih točk podjetij pri socialnem vidiku.....	56

KAZALO TABEL

Tabela 1: Doprinos deležnikov in spodbuda, ki jo prejmejo	9
Tabela 2: Prikaz uporabe standardov in smernic po podjetjih.....	44

UVOD

Pojav trajnostnega razvoja (v nadaljevanju TR) je poznan že dalj časa, vendar je razmah doživel v zadnjem desetletju. Povod je bilo zagotovo pretirano onesnaževanje okolja in izčrpavanje naravnih virov zaradi hitre gospodarske rasti in posledično zavedanje, da je naš planet samo eden. TR je koncept, ki postaja vse bolj pomemben in ni več samo trend, temveč pomemben del poslovne strategije na globalni ravni. V globalnem in visoko konkurenčnem okolju je strategija TR ključnega pomena za ustvarjanje dodane vrednosti in strateško pozicijo. Podjetja niso več odgovorna le do svojih lastnikov, temveč njihova odgovornost obsega tudi okoljski in socialni vidik. Koncept TR je zasnovan na treh vidikih poslovanja podjetij, in sicer zajema okoljski, socialni in ekonomski vidik. Ključni namen TR je, da podjetja v svoje poslovanje vključujejo vse tri vidike, ki so tesno povezani in prepleteni.

Obseg poročanja o TR močno narašča. Na to vpliva več faktorjev, med katerimi so odločilni pritiski deležnikov in javnosti, globalizacija in ekonomska kriza ter vedno večje zavedanje pomena trajnostnega delovanja. Poleg tega je tudi vedno več zahtev po poročanju s strani vlad in borz. Obvezno poročanje o določenih temah postaja standardna praksa po svetu. Porter in Kramer (2011) sta zapisala, da vpeljava TR v delovanje podjetja lahko pomeni dodano vrednost, ki vodi podjetja do ustvarjanja konkurenčne prednosti.

Še pred časom so poročala izključno izrazito okoljsko osveščena in družbeno odgovorna podjetja, v 21. stoletju pa se podjetja zavedajo pomena vseh deležnikov in komunikacije z njimi. Poročila o TR predstavljajo pomemben vir informacij in orodje komunikacije podjetij z deležniki (Epstein, 2008).

Z namenom, da bi postalo poročanje o TR poenoteno in primerljivo med podjetji na globalni ravni, je na voljo vedno več standardov in smernic, med katerimi lahko podjetja izbirajo (Slapničar, 2004). Standardi in smernice spodbujajo podjetja k poročanju in jih usmerjajo o čem in kako poročati. Zagotovo so pomemben člen k razvoju poročanja o TR in pripomorejo k preglednosti in transparentnosti poročil. Vendar pa je poročanje in ocenjevanje napredka na področju TR še vedno v povojih, saj še ne obstajajo poenotene smernice za vsa podjetja in merljivi kazalniki, ki bi omogočali tako natančen in dosleden vpogled kot to omogočajo računovodski kazalniki pri finančnih poročilih.

Obtožbe in pomisleki glede poročanja o TR postajajo zastareli. Kritike se nanašajo na to, da naj bi poročalo več podjetij iz okoljsko obremenilnih panog, ki naj bi na ta način prikrila svoje negativne vplive oziroma izpostavila svoja pozitivna dejanja (Slapničar, 2004).

S tega vidika predstavlja farmacevtska industrija, ki spada med večje onesnaževalke okolja, pomembno področje raziskovanja o TR in njegovem poročanju. Celoten cikel

proizvodnje zdravil predstavlja v sklopu TR izziv, saj je zapleten in kompleksen. Zajema vprašanja vhodnih surovin, uporabe kemijskih spojin, kliničnih testiranj, transparentnosti marketinga zdravil, dostopnosti zdravil, ravnanja z odpadnimi zdravili, idr. (Kummerer, 2010). Poleg tega postaja farmacevtska panoga v današnjem času izrazito tržno naravnana, saj prihaja do hitrega razvoja generičnih zdravil. Delovanje v skladu s TR je v farmacevtski panogi velikega pomena, saj imajo farmacevtska podjetja velik vpliv tako na okoljskem, družbenem kot tudi na gospodarskem področju. Poleg tega zahteva farmacevtska panoga širši pogled na TR, ki pa predstavlja novo in zahtevno področje.

V magistrskem delu je predmet preučevanja poročanje o trajnostnem razvoju. Poseben poudarek je namenjen poročanju o TR farmacevtske industrije. V ta namen bom v empiričnem delu naloge izvedla analizo poročil desetih farmacevtskih podjetij. Analiza poročil temelji na vprašalniku, ki vključuje vse tri vidike TR, s pomočjo katerega sem ocenila poročila izbranih farmacevtskih podjetij. Moji temeljni cilji so naslednji:

1. Kakšen je pogled na TR v farmacevtski panogi?
2. Ali se farmacevtska podjetja zavedajo pomena TR in o njem tudi poročajo?
3. Ali farmacevtska podjetja v svojih poročilih vključujejo vse tri vidike trajnostnega razvoja in o katerih kazalnikih poročajo?
4. Kako so v poročilih zastopani posamezni kazalniki trajnostnega razvoja?
5. Ali farmacevtska podjetja poročajo tudi o specifičnih področjih, ki so pomembna v farmacevtski panogi in o katerih?
6. V sklopu katerih mednarodnih smernic in standardov poročajo? Ali uporaba standardov vpliva na kakovost poročil?
7. Ali se poročila o TR med farmacevtskimi podjetji znatno razlikujejo in kako?
8. Ali se poročila farmacevtskih podjetij razlikujejo glede na sedež podjetja in glede na to ali so generična ali inovativna?
9. Ali kakovost poročil o TR sovпада z njihovo uspešnostjo poslovanja?

Da bi dosegla te cilje, bom analizirala poročanje izbranih farmacevtskih podjetij in s pomočjo vprašalnika proučila obseg zastopanosti kazalnikov TR in njihovo stopnjo razkritja. Cilj raziskave je poleg analize poročil tudi primerjava med zastopanostjo posameznih vidikov TR in primerjava rezultatov med podjetji.

Delo naj bi pripomoglo predvsem k večjemu razumevanju o pomembnosti poročanja o TR farmacevtskih podjetij, ter pojasnilo pomen vključevanja vseh treh vidikov TR in njihovih ključnih ter tudi specifičnih kazalnikov v njihova trajnostna poročila.

V magistrski nalogi bom uporabila več znanstveno raziskovalnih metod. Prvi del magistrske naloge bo temeljil na preučevanju strokovne literature tujih in domačih avtorjev, ki so svoje prispevke objavljali v strokovnih revijah in literaturi, predstavila pa bom tudi rezultate raziskav in študij s področja trendov poročanja o TR, objavljenih v

strokovnih revijah in poročilih različnih organizacij in združenj (GRI, KPMG, CorporateRegister ipd.).

V drugem delu pa bo osrednja raziskovalna metoda, in sicer bom analizirala trajnostna poročila izbranih farmacevtskih podjetij. V analizo bodo vključena generična in origintorska farmacevtska podjetja iz različnih držav, ki imajo na svoji spletni strani enostavno dostopno letno in/ali samostojno trajnostno poročilo. Za analizo bom izbrala najnovejše objavljeno letno in/ali samostojno trajnostno poročilo. Poročila bodo analizirana na podlagi metodologije vsebinske analize s pomočjo vprašalnika, ki bo oblikovan na podlagi GRI smernic za vse tri vidike TR in ocenjen s pomočjo pristopa, ki ga je uporabila tudi Slapničarjeva (2004).

Magistrska naloga bo sestavljena iz dveh delov. V prvem delu magistrske naloge bo opredeljen koncept TR in poročanje o TR, in sicer razvoj poročanja, oblike in orodja poročanja ter razlogi za poročanje. Nato bodo predstavljeni mednarodni standardi in smernice za poročanje o TR in današnji trendi poročanja. Zadnje poglavje prvega dela bo namenjeno predstavitvi farmacevtske panoge ter njeni povezavi s TR in poročanjem farmacevtskih podjetij o TR.

V drugem delu magistrske naloge bom s pomočjo vprašalnika analizirala poročila izbranih farmacevtskih podjetij. Vprašalnik bo razdeljen na tri vidike TR. Vsak vidik TR (ekonomski, socialni in okoljski) bo imel opredeljenih več ključnih področij, v sklopu katerih bodo ocenjeni izbrani kazalniki. Merska lestvica bo definirana s pomočjo pristopa, ki ga je uporabila tudi Slapničarjeva (2004). Na podlagi rezultatov vprašalnika bom analizirala poročanje posameznih vidikov TR in posameznih izbranih farmacevtskih podjetij. Sledila bo predstavitev rezultatov vprašalnika na podlagi obsega poročanja posameznih vidikov in primerjava med podjetji.

V sklepu bom povzela najpomembnejše ugotovitve, ki bodo izhajale iz teoretičnega in praktičnega dela magistrskega dela, ter podala predloge za nadaljnje raziskave s področja poročanja o TR.

Magistrsko delo bom sklenila z navedbo literature in virov.

1 TRAJNOSTNI RAZVOJ

1.1 Opredelitev trajnostnega razvoja

S splošnim zavedanjem pomena družbenih in okoljskih vprašanj so podjetja prišla do spoznanja, da je za dolgoročno ekonomsko rast nujno potrebna skrb tudi za družbena in okoljska vprašanja. Spoznali so, da je potrebno ravnotežje med gospodarskim napredkom, družbeno odgovornostjo in zaščito okolja (Epstein, 2008). TR na splošno pomeni poslovni

proces ustvarjanja vrednosti na dolgi rok, tako da izkoristi priložnosti in uspešno upravlja s tveganjem na ekonomskem, socialnem in okoljskem področju. V procesu ustvarjanja vrednosti podjetje zagotovi ekonomsko blaginjo. Kupci imajo na razpolago boljše produkte, delničarji prejmejo dividende, zaposleni plače in družba ima višji življenjski standard. Vendar pa lahko ima podjetje v tem procesu tudi negativen vpliv; na primer izčrpava naravne vire, uničuje okolje, moti skupnost, ne skrbi za varnost in zdravje zaposlenih. Zato je pomembno, da se pri poslovanju osredotoča tudi na kakovost okolja in je družbeno odzivno (Galbreath, 2011).

Po letu 1960 so se pričela prva gibanja in javni pritiski, ki so poudarjali ekocentrično razmišljanje. Na okoljsko politiko in na zavedanje po potrebi za večjo okoljsko skrb so pomembno vplivali javni pritiski (Elkington, 2004, str. 8–9). Povod za javne pritiske na vlado in poslovanje podjetij so bile med drugim tudi ekološke katastrofe (kemijska eksplozija blizu Seveso v Italiji, plinska tragedija v tovarni pesticidov v Bhopalu v Indiji, nesreča jedrske elektrarne Černobil v Ukrajini, zlitje kemikalij farmacevtskega podjetja v reko Rhine, ...), ki so okolju pustile dolgoleten pečat in pretresle svet (Visser, 2011, str. 115). Povzročene katastrofe so vzbudile skrb za okolje in zavedanje, da je naš planet samo eden in da njegovo izčrpavanje pomeni rast brez prihodnosti. Poleg materialnega blagostanja je prišel v ospredje tudi pomen varovanja narave (Bertoncelj, Meško, Naraločnik, & Nastav, 2011, str. 14–15).

Leta 1972 so Združeni narodi v Stockholmu sklicali konferenco, kjer sta bili osrednji temi zaščita okolja in človeške pravice. Leta 1987 je bil TR kot pojem prvič uveljavljen s strani Svetovne komisije za Okolje in Razvoj Združenih narodov v poročilu z naslovom »*Our common future*«, poznan tudi pod imenom »*Brundtland report*«. TR so opredelili kot »obliko razvoja, ki zadovoljuje potrebe sedanje generacije, ne da bi pri tem ogrožala prihodnje generacije pri zadovoljevanju njihovih potreb« (United Nations World Commission on Environment and Development (v nadaljevanju UNWCED), 1987, str. 43). V poročilu so poudarili tri ključne elemente TR in sicer varovanje okolja, ekonomsko rast in družbene pravice, ki so med seboj tesno prepleteni. TR je oblika razvoja, ki zagotavlja gospodarski in družbeni razvoj ob hkratnem varovanju okolja. Strategija TR torej obsega tri stebre in sicer gospodarski razvoj, socialni razvoj in varovanje okolja. Ključni namen TR je zavedanje, da moramo pri zadovoljevanju potreb uravnotežiti vse tri vidike TR, saj z današnjimi odločitvami vplivamo na našo prihodnost in prihodnost naslednjih generacij.

Ključni mejnik na področju TR je bila tudi konferenca Združenih narodov leta 1992 v Riu de Janeiru. Tam je bil sprejet načrt za doseganje TR v 21. stoletju – Agenda 21. V Riu je bilo prvič poudarjeno, da je treba v politiko gospodarskega razvoja nujno vključevati okoljske in socialne prvine. Načrt, poznan pod imenom Agenda 21, je opredeljeval potrebne ukrepe za uresničitev TR v 21. stoletju in pozival vlade vseh držav naj sprejmejo nacionalne strategije TR. Leta 1997 so na zasedanju Združenih narodov (Rio+5) ocenili status Agende 21 in vključili sodobne trende vključno z globalizacijo, leta 2002 (Rio+10)

so sestavili akcijski načrt za implementacijo Agende 21 in razvojnih ciljev tisočletja (angl. *Millennium Development Goals*). Zadnja konferenca Združenih narodov je potekala junija leta 2012, poimenovana tudi Rio+20, na kateri so člani potrdili svojo zavezanost k Agendi 21 v njihovem zaključnem dokumentu »Prihodnost, ki jo hočemo« (angl. *The Future We Want*).

1.2 Dimenzije trajnostnega razvoja

TR definirajo tri dimenzije; to so okoljska, socialna in ekonomska. TR se pogosto dojema preozko, vendar gre za širok pojem, ki vključuje gospodarski, socialni in okoljski vidik poslovanja, med katerimi ni jasno začrtanih meja, temveč se med seboj tesno prepletajo (Quaddus & Siddique, 2011).

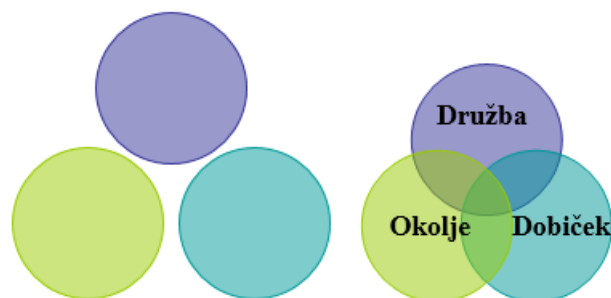
- Gospodarska oziroma **ekonomska trajnost** se lahko opredeli kot zmožnost izboljševanja ekonomskih kazalnikov, zlasti ustvarjanja prihodkov in zaposlovanja, torej ustvarjanja blaginje na različnih ravneh družbe in sposobnost obstoja podjetij na dolgi rok.
- Družbena oziroma **socialna trajnost** se lahko opredeli kot spoštovanje človekovih pravic in zagotavljanje varnosti pri delu, izobraževanja in enakopravnosti pri zaposlenih. Prav tako socialni TR upošteva interese vseh deležnikov, lokalne in širše skupnosti ter spodbuja učinkovito sodelovanje med podjetjem in družbo ter si prizadeva za doseg njihovih skupnih ciljev.
- **Okoljsko trajnost** je mogoče opredeliti kot skrb za okolje, predvsem pomen varovanja naravnih virov in preprečevanje onesnaževanja in zmanjševanja odpadkov.

Za vse tri vidike TR obstaja več interpretacij in skozi leta prihaja do vse večje kompleksnosti TR. Podjetja po svetu uporabljajo različne modele in prakse TR, zato se vodje srečujejo s problemom kateri je pravi pristop za implementacijo TR za njihovo podjetje. Podjetja se pri svojem delovanju srečujejo z različni ekonomskimi, družbenimi in okoljskimi vprašanji. Formuliranje strategije TR se usklajuje z zunanjimi in notranjimi dejavniki okolja, ter s priložnostmi in grožnjami na trgu. Podjetja, ki postajajo globalna podjetja, si morajo za uspešno trajnostno delovanje izbrati pot, na kateri bodo vsi trije vidiki TR prioriteta. Seveda se je težko osredotočiti na popolnoma vsa vprašanja na vseh področjih hkrati zaradi njihovih omejenih virov in iskanja kompromisov z njihovim delovanjem v osnovi (Galbreath, 2011). Kratkoročno je lahko videti, kot da je upoštevanje vseh treh vidikov hkrati nemogoče. Za primer, industrijska rast predstavlja razvoj gospodarstva, hkrati pa lahko predstavlja izkoriščanje naravnih virov. Pri TR je pomembno dolgoročno načrtovanje in upoštevanje vseh vidikov, kar pomeni, da lahko z odgovornim ravnanjem naravnih virov danes, omogočimo razpoložljivost naravnih virov in hkrati industrijsko rast daleč v prihodnosti.

Pred uveljavljanjem TR so obravnavali socialno, ekonomsko in okoljsko komponento kot

tri ločena, nepovezana področja. Poleg tega so pri poročanju prikazovali podatke, ki so predstavljali spremembe na enem področju, brez povezave z drugimi področji. Pristop, ki obravnava področja ločeno, lahko privede tako daleč, da rešitev za nek problem na enem področju pomeni poslabšanje na drugem. Namesto razdrobljenega pogleda se uveljavlja TR, ki upošteva povezave med gospodarstvom, okoljem in družbo (Slika 1). Pri TR je ključnega pomena razumevanje povezav med področji in doseganjem ravnovesja med njimi. Zelo pogosto uporabljen koncept v okviru TR je t. i. pristop trojnega izida ali »Triple Bottom Line Approach«, ki vključuje enakovredno vrednotenje ekonomske uspešnosti, družbene blaginje in varstva okolja. Podjetja, ki želijo vpeljati strategijo TR v svoje delovanje, morajo poslovati tako, da uskladijo vsa tri področja in dosežejo tako imenovani trojni izid (v nadaljevanju TBL) (Elkington, 2004, str. 397).

Slika 1: Prikaz ločenih in nepovezanih področij in pristop TBL, ki obravnava področja kot tri medsebojno povezana področja

Vir: Sustainable measures – Introduction to Sustainable Development, 2014.

Še boljši pogled kot delno povezani krogi trajnostno skupnost predstavljajo koncentrični krogi, saj je ekonomija del družbe, gospodarstvo in družba pa obstajata v okolju. Namen TR je torej obvladovanje na načine, ki omogočajo dolgoročni obstoj gospodarstva, družbe in naravnega okolja.

1.2.1 Trojni izid

Izraz trojni izid (v nadaljevanju TBL) je osnoval John Elkington leta 1994 in koncept opisal v svoji knjigi »Cannibals eat with forks«, v kateri je poudaril pomen treh dimenzij, ekonomsko blaginjo, kakovost okolja in družbeno pravičnost, ki bi jih korporacije morale trajnostno vpeljati v svoj način delovanja. Družbena in okoljska dimenzija sta bili izpostavljeni že leta 1987 v Brundland Report-u, vendar je bil Elkington prepričan, da je te dimenzije potrebno obravnavati še bolj celostno z namenom doseganja trajnosti. Koncept TBL je dobil vzlet konec 90-ih let in že leta 1995 so na podlagi TBL osnovali 3P formulacijo (*people, planet, profit*). TBL je preprost izraz, s katerim je Elkington želel jasno opisati, da je poleg ekonomske pomembna še socialna in okoljska vrednost.

Koncept TBL je podjetniško orodje kot tudi orodje za poročanje. Omogoča, da korporacije

na razumljiv način predstavijo svoje delovanje v smeri trajnosti svojim interesnim skupinam. Izziv koncepta TBL ni samo način poslovanja in delovanja, temveč tudi kako razviti računovodstvo oziroma meritve za ocenitev TR. Pri tradicionalnem računovodstvu so kazalniki, postopki in pravila jasno določeni in regulirani, medtem ko še ne obstajajo splošno sprejeti računovodski standardi za merjenje okoljskih in socialnih dejavnosti oziroma širšega gospodarskega vpliva podjetja. Torej, poleg mednarodno sprejetih računovodskih standardov, ki se ukvarjajo s poročanjem o finančnem poslovanju, še ni splošno sprejetih standardov za socialno in okoljsko poročanje, kar predstavlja najbolj kompleksno nalogo koncepta v prihodnosti. Stroški imajo, kot je že tradicionalno, največji vpliv na poslovne odločitve podjetja, zato je pri TBL pristopu najpomembnejše, da podjetje ugotovi »kje je«, kakšne ima učinke na okolje in družbo, nato pa določi primerne razvojne cilje ali standarde, ki si jih prizadeva doseči na najbolj stroškovno učinkovit način in zapolni vrzeli TR (Norman & MacDonald, 2004).

1.3 Trajnostni razvoj kot konkurenčna prednost

Vpeljava koncepta TR v delovanje podjetij lahko predstavlja pomembno konkurenčno prednost. Porter in Kramer (2011) sta preučevala, kako ustvariti dodano vrednost, ki vodi do ustvarjanja konkurenčne prednosti. Dodano vrednost podjetja opredeljujeta kot koncept, ki omogoča podjetjem konkurenčno prednost in hkrati pospešuje gospodarski in družbeni napredek v prostoru, v katerem podjetje deluje. Koncept ustvarjanja dodane vrednosti združuje vse tri vidike TR, saj gre za proces ustvarjanja dolgoročnega uspešnega poslovanja, ki poteka v simbiozi z ustvarjanjem napredka na vseh treh vidikih poslovanja. Dodana vrednost spreminja meje kapitalizma in poudarja pomen, da je povečevanje gospodarske vrednosti v povezavi le s povečevanjem družbene vrednosti.

V svojem članku navajata številne možnosti in dokaze, kako lahko skrb za družbo in okolje v strategiji poslovanja privede do večje uspešnosti. Na primer, skrb za zdravje zaposlenih in njihovih družin vodi do »win win« situacije, saj so zaposleni bolj zdravi in manj odsotni z dela, kar vpliva na zadovoljstvo zaposlenih in večjo produktivnost v podjetju. Na področju okolja se na primer strmi k zmanjševanju rabe energije zaradi zmanjševanja stroškov. Z vlaganjem v logistiko in s tem optimiziranjem transporta se zmanjšajo stroški energije, stroški zaloga, zmanjša se onesnaževanje in prihrani čas (Porter & Kramer, 2011).

Prva tako je ekonomist Sir Nicholas Stern v svojem poročilu za vlado Velike Britanije objavil poročilo, v katerem je želel poudariti pomen varovanja okolja in podal izračune, kako onesnaževanje okolja vpliva na prihodnost družbe. S svojim primerom je prikazal, da klimatske spremembe niso zgolj okoljsko vprašanje, temveč tudi ekonomsko in socialno. Stern je zapisal, da bodo klimatske spremembe negativno vplivale na dostop vode in proizvodnjo hrane ter povzročile porast zdravstvenih težav v družbi. Z ekonomskega vidika je Stern poročal, da bodo celotni stroški v najboljšem primeru enaki minimalno 5 %

znižanju svetovnega BDP-ja, v najslabšem primeru pa bodo enaki 20 % letnem znižanju BDP-ja (Galbreath, 2011, str. 37).

Dejstvo je, da veliko pristopov podjetij k TR ni v skladu z njihovim poslovanjem in strategijo. Podjetja morajo analizirati priložnosti za TR v skladu z njihovo strategijo in poslovnimi odločitvami in le tako lahko TR predstavlja vir priložnosti, inovativnosti in konkurenčne prednosti in ne stroška, prisile in dobrodelne dejavnosti (Porter & Kramer, 2006).

Pomembno je, da podjetje implementira TR v strategijo podjetja, izoblikuje svoj namen in cilje TR ter razvije procese delovanja v celotni organizaciji in jih vpelje v vsakodnevno odločevanje. Pri trajnostnem delovanju ne gre več za vprašanje »zakaj« temveč »kako« se fokusirati na koncept TR in kje so priložnosti podjetja (Epstein, 2008).

Ustvarjanje dodane vrednosti je ključ do ustvarjanja konkurenčne prednosti. Pot, ki vodi do dodane vrednosti, pa je strategija podjetja, ki usklajuje vse tri vidike TR in omogoča dolgoročno uspešnost poslovanja (Porter & Kramer, 2011).

1.4 Interesne skupine

Glavni motiv podjetij je ustvarjanje dodane vrednosti, vendar danes govorimo o uravnoteženem ustvarjanju dodane vrednosti, ki vključuje vse glavne deležnike podjetja in ne samo lastnikov. Tako imenovani vzdržni razvoj podjetij poleg lastnih interesov vključuje tudi širše družbene interese (Bertoncelj et al., 2011, str. 41).

Cilj podjetij je torej maksimizirati dodano vrednost, uspešno doseganje tega pa je odvisno od odnosov, ki jih vzpostavi z deležniki. Vzpostavitev odnosov z deležniki zahteva svoj čas in poteka postopoma. Prepoznavanje deležnikov predstavlja začetni korak, vendar pa zemljevid deležnikov še ne daje odgovora, s kom mora oziroma lahko podjetje vzpostavi, gradi in obdrži odnose. Deležnike lahko prepoznamo s pomočjo dveh enostavnih vprašanj, na koga (lahko) podjetje vpliva in kdo (lahko) vpliva nanj. Sledi opredeljevanje odnosov, ki se sistematično načrtuje glede na interese in cilje podjetja in hkrati glede na vpliv različnih skupin deležnikov. Začetnemu koraku sledijo zavedanje deležnikov o obstoju podjetja, spoznavanje vrednot, strategije dela in poslanstva, ugotovitve skupnih interesov ter pridobitve zaupanja in sodelovanja.

1.4.1 Opredelitev deležnikov

Še pred desetletji je veljalo, da so deležniki enostavno opredeljeni, da so njihova pričakovanja jasna, torej da je sodelovanje z njimi predvidljivo. Vendar pa se danes ljudje kot državljani, zaposleni in kot potrošniki vse bolj zavedamo ekonomskih, okoljskih in socialnih vplivov podjetij na lokalni in globalni ravni. Deležniki imajo zaradi razvoja

informativskih orodij in socialnih omrežij vse večji vpliv, tudi njihova struktura je dinamična in njihova vpletenost v delovanje podjetij se spreminja.

Prva uradna opredelitev deležnikov se je pojavila leta 1963, ko so raziskovalci na Stanfordskem inštitutu deležnike opredelili kot tiste, brez podpore katerih bi podjetja prenehale poslovati (Lozano, 2005). Deležniki so posamezniki ali skupine ljudi, ki imajo vpliv na podjetje ali pa ima podjetje vpliv nanje (Epstein, 2008), oziroma nekateri opredeljujejo deležnike kot tiste, ki imajo vpliv na podjetje in hkrati podjetje nanje. Gareth (2010) opredeli deležnike kot ljudi, ki imajo nek interes, zahtevek ali lastništvo v podjetju, k sodelovanju pa so motivirani, če za svoj prispevek k podjetju (znanje, izkušnje, ...) prejmejo dovolj visoko spodbudo (denar, moč, status, ...).

Deležnike lahko delimo na notranje in zunanje. Notranji deležniki imajo najmočnejši in najbolj direkten vpliv na podjetje: delničarji, managerji in zaposleni. Zunanji deležniki so ljudje, ki niso lastniki in tudi niso zaposleni v podjetju, imajo pa vpliv ali interes do podjetja: kupci, dobavitelji, vlada, sindikati, lokalna skupnost in splošna javnost. Njihov doprinos k podjetju in kaj jih spodbuja k temu, je prikazano v tabeli (Tabela 1).

Tabela 1: Doprinos deležnikov in spodbuda, ki jo prejmejo

Deležniki	Prispevek	Spodbuda
Notranji		
Delničarji	Denar in kapital	Dividende
Managerji	Strokovno znanje in spretnosti	Plače, nagrade, ugled, moč
Zaposleni	Strokovno znanje in spretnosti	Plače, nagrade, zaposlitev, napredovanja
Zunanji		
Kupci	Prihodki od nakupa proizvodov/storitev	Kakovost in cena proizvodov/storitev
Dobavitelji	Visoka kakovost surovin	Prihodki prodaje surovin
Vlada	Pravila dobre poslovne prakse	Poštena in svobodna konkurenca
Sindikati	Pošteno in svobodno trgovanje	Pravičen delež od spodbude
Skupnost	Socialna in ekonomska infrastruktura	Plače, davki, zaposlovanje
Splošna javnost	Ugled in zvestoba strank	Nacionalni ponos

Vir: R. J. Gareth, Organizational theory, design and change, 2010, str. 22.

Deležnike lahko delimo tudi na primarne in sekundarne deležnike. V skupino primarnih deležnikov spadajo delničarji in drugi investitorji, zaposleni, kupci, dobavitelji in splošna javnost. Primarni deležniki so tisti, ki so ključni za obstoj podjetja. Trajnostni obstoj podjetja je možen le tako, da podjetje uspešno upravlja z različnimi interesi in pričakovanji vseh primarnih deležnikov in za vse zagotavlja dovolj veliko dodano vrednost. Med

sekundarne deležnike spadajo mediji in ostala združenja, ki lahko imajo pozitiven ali negativen vpliv na delovanje podjetja, niso pa ključnega pomena za njegov obstoj (Clarkson, 1995).

Ne glede na razlike v opredelitvi deležnikov je skupno vsem, da imajo interes v podjetju. Interesi deležnikov so različni in pri poslovanju podjetij je pomembno minimiziranje konfliktov med interesi, iskanje ravnotežja in zagotavljanje dolgoročnega maksimiranja dodane vrednosti za vse interesne skupine (Debeljak & Gregorič, 2004).

Upravljanje in sodelovanje z deležniki postaja vedno bolj kompleksno in toliko bolj pomembno za zagotavljanje dolgoročne uspešnosti podjetja. Vpeljava TR v poslovanje podjetja pomaga prepoznati in opredeliti vse deležniške skupine in razumeti njihove povezave z delovanjem podjetja. Koncept TR vodi podjetja k razumevanju vseh treh vidikov poslovanja podjetij in jim tako pomaga usklajevati različne cilje interesnih skupin.

2 POROČANJE O TRAJNOSTNEM RAZVOJU

2.1 Pregled razvoja poročanja

TR nima enotne definicije in zato je tudi v zgodovinskem razvoju težko določiti popolnoma jasne mejnike. Obstaja veliko razlag, kaj je privedlo do poročanja o družbeno odgovornem ravnanju.

Epstein (2003) je razvoj poročanja kronološko razdelil na pet obdobj:

- Obdobje od 1960 do 1969

V tem obdobju je onesnaževanje okolja, človekove pravice in drugo pripeljalo do zavedanja, da imajo podjetja poleg ekonomskih in zakonskih tudi družbene obveznosti. Pričeli so se pritiski z namenom uveljavljanja družbene odgovornosti, ki bi podjetja vodila do njihovega delovanja v skladu z družbenimi normami. Vloga podjetij je postala tema številnih razprav v družbi, ki je pričakovala družbeno odgovorno ravnanje, vendar do realizacije večinoma ni prišlo.

- Obdobje od 1970 do 1977

V ZDA je ekonomist Milton Friedman v sedemdesetih letih prvi spodbudil razprave o družbeni odgovornosti podjetij, saj je v svojem članku zapisal, da bi morala podjetja delovati širše kot izključno s svojim temeljnim poslanstvom povečevanja dobička.

To obdobje predstavlja zgodnje začetke računovodstva družbene odgovornosti, saj sta Ray Bauer in Dan Fenn leta 1972 napisala delo – The Corporate Social Audit, ki je ena izmed prvih knjig, napisana na podlagi empiričnih raziskav o družbeni odgovornosti in njenem

poročanju. V tem obdobju je sledilo še več raziskav o uspešnosti poslovanja z vidika družbene odgovornosti in kako razviti modele za merjenje učinkov družbeno odgovornih aktivnosti. Že takrat se je torej pojavilo vprašanje, kako ugotoviti, kakšne so finančne posledice družbeno odgovornega delovanja podjetij in kako pomagati managerjem pri njihovem odločanju (Rejc, 2004, str. 506).

- Obdobje od 1978 do 1986

V tem obdobju je bila družbena odgovornost in varovanje okolja zapostavljeno. Podjetja so svoje delovanje usmerila predvsem na ekonomsko učinkovitost in maksimiranje dobička. Poslovne odločitve managerjev so bile usmerjene v kratkoročno dobičkonosnost, medtem ko se za ugotavljanje, merjenje in poročanje o varovanju okolja in družbenih aktivnostih niso zanimali (Rejc, 2003, str. 506–508). V tem obdobju so bili najmočnejša interesna skupina lastniki, torej delničarji.

- Obdobje od 1987 do 1998

Konec osemdesetih let je družbena odgovornost zopet pridobila pomembno mesto v sklopu poslovanja podjetij. Podjetja so postala predvsem okoljsko osveščena, ko so ugotovila, da imajo stroške zaradi predhodnega negativnega vpliva na okolje. Podjetja so pričela natančneje spremljati svoje stroške in vplive na okolje ter ugotovila, da je bolje preprečevanje negativnih vplivov na okolje kot ukvarjanje s posledicami. K okoljevarstveni politiki pa je botrovala tudi stroga okoljska politika s predpisi o kazenski odgovornosti. To obdobje zaznamuje strm porast okoljskih poročil, ne pa tudi poročanje o vseh vidikih družbene odgovornosti (Rejc, 2003, str. 506–508).

V devetdesetih letih je postala družbena odgovornost pomembna na vseh področjih. Podjetja so se začela zavedati pomena TR. Od poročanja o okoljski odgovornosti je prišlo do premika k širši družbeni odgovornosti in zavedanja vseh interesnih skupin.

V tem obdobju je bilo ustanovljenih veliko nevladnih organizacij, ki so strmela k TR podjetij, prav tako so bili izdani prvi standardi in smernice poročanja. Leta 1996 je bil izdan standard ISO 14000, leta 1997 standard SA 8000 in tudi organizacija Global Reporting Initiative (GRI) je bila ustanovljena z namenom izdaje smernic poročanja in mednarodne standardizacije poročil o TR.

- Obdobje od 1999 do danes

V zadnjih desetletjih se je odgovornost podjetij, ki so poročala predvsem o ekonomskem delovanju podjetja svojim delničarjem, razširila na odgovornost poročanja o TR, ki naslavlja vse deležnike podjetja. Podjetja so se začela zavedati, da se meje odgovornosti premikajo dlje in da morajo prevzeti odgovornost za širši ekonomski, družbeni in okoljski

vpliv. Primerno obveščanje vseh deležnikov oziroma vseh interesnih skupin o delovanju podjetja ima pomemben vpliv v sklopu TR. Podjetje, ki želi imeti korist od družbeno odgovornega ravnanja, mora o tem tudi poročati. Poročanje predstavlja zelo pomemben del poslovanja podjetij, saj če ne poroča, si bodo deležniki sami poiskali informacije in si mnenje o njej ustvarili na njihovi podlagi (Bertoncelj et al., 2011, str. 132). Interesnim skupinam družbeno odgovorno delovanje ni samoumevno, zato morajo podjetja, ki hočejo imeti koristi od odgovornega ravnanja, o tem tudi poročati (Slapničar, 2004).

O TR so še pred časom poročale izključno izjemno okoljsko ali socialno usmerjene organizacije, v 21. stoletju pa je postalo poročanje o TR splošna praksa podjetij po vsem svetu. Zdi se samoumevno, da na dolgi rok ni mogoče poslovati uspešno, ne da bi podjetje upoštevalo interese različnih skupin, s katerimi sodeluje (Slapničar, 2004). Dokazi, da je pomen poročanja o trajnosti vedno večji, so povsod okoli nas. Podjetja nenehno iščejo nove poti izboljšanja učinkovitosti, varovanja okolja, zaščite ugleda in zaupanja deležnikov.

Vendar so mnenja o trajnostnem poročanju še vedno deljena. Nekateri menijo, da so ta poročila zapravljanje časa in denarja, in da to podjetja izkoristijo kot sredstvo za zavajanje oziroma kot priložnost, da pretiravajo o njihovem socialnem in okoljskem delovanju brez namer, da bi tako tudi delovala (KPMG, 2013). Slapničarjeva (2004, str. 219–220) svari, da se moramo pri presojanju poročil zavedati, da podjetja niso dobrodelne ustanove, ki bi jih vodila želja po delovanju v družbeno dobro. Še nedavno nazaj so empirične študije le redko potrdile, da poročanje o družbeno odgovornem vedenju resnično odraža družbeno odgovorno ravnanje. Podjetja so nagnjena k samopromociji in težijo k razkrivanju pozitivnih vplivov in k prikrivanju negativnih vplivov svojega delovanja. Govorimo lahko o pojavu pozitivne pristranskosti poročil. Druga značilnost je ta, da naj bi bilo družbeno poročanje odvisno od dejavnosti podjetja; podjetja z najbolj negativnim vplivom na okolje pripravljajo najbolj obsežna in pozitivna poročila.

Pomisleki v ozadju obtožb so razumljivi. Vendar pa ti pogledi na poročanje postajajo zastareli. V 21. stoletju je postalo poročanje o trajnostnem delovanju eden izmed bistvenih orodij pri poslovanju. Leta 2008 je le 9 % podjetij vključilo poročilo o TR v svoja letna poročila, leta 2011 je procent narasel na 20 %, v letu 2013 pa je že 51 % podjetij poročalo o TR v svojih letnih poročilih. Trajnostno poročanje je močno napredovalo tudi v industrijskih sektorjih in na geografskih področjih, ki so do sedaj zaostajala (KPMG, 2013).

2.2 Oblike poročanja

Poznamo tri osnovne oblike poročanja in sicer **prostovoljno, spodbujeno in obvezno** poročanje.

Zagovorniki obveznega poročanja so prepričani, da bi morala zakonodaja bolj regulirati področje in obseg poročanja, ki bi zagotovila poročanje o pomembnih informacijah javnosti (Bertoncelj et al., 2011, str. 133). Zagovornica obveznega poročanja Deborah Doane (2002) pravi, da je zmotna predpostavka, da trg dejansko nagradi tiste, ki so družbeno odgovorni in kaznuje tiste, ki niso. Kot razlog navaja dva ključna problema. Prvi problem je, da se trg zanaša na dobro seznanjenost potrošnikov, vendar popolnoma obveščeni oziroma »etični potrošniki« ne obstajajo, kar dokazujejo rezultati britanske raziskave Mori, kjer so ugotovili, da se 89 % britanskih potrošnikov ukvarja z etičnimi in socialnimi vprašanji, vendar pa se jih manj kot 5 % aktivno odloča za nakup družbeno sprejemljivih proizvodov. Drugi problem je, da zgolj spodbude podjetjem preprosto ne zadostujejo, saj lahko opazimo mnogo uspešnih podjetij, na primer v bančništvu in telekomunikaciji, ki imajo močan vpliv na družbo in okolje, pa o trajnostnem razvoju sploh ne poročajo in še vedno imajo dovolj velik dostop do kapitala in široko bazo strank. Prostovoljno poročanje pomeni, da vsebina ni zakonsko določena, temveč je stvar izbire podjetja in pomeni, da lahko podjetja prostovoljno odločajo ali bodo poročala in o katerih indikatorjih bodo poročala. Prostovoljno poročanje je torej lahko omejeno samo na interese podjetja, ki niso nujno v skladu s pričakovanji vseh deležnikov, pri čemer moramo biti pazljivi, saj lahko gre za izpuščanje negativnih informacij ali podajanje zavajajočih informacij (Doane, 2002).

V najnovejši izdani publikaciji Carrots and Sticks iz leta 2013 navajajo, da se je v sedmih letih od prve izdane številke v letu 2006 področje obveznega poročanja močno razvilo in je število pobud, zahtev in regulativ močno naraslo. Pri preučevanju poročil so ugotovili, da je vedno večji poudarek na kombinaciji med prostovoljnim in obveznim poročanjem. V porastu so poizkusi kako v poročilu združiti podatke o upravljanju podjetja, finančno ter trajnostno poročanje. Povezava med obveznim in prostovoljnim poročanjem postaja zabrisana oziroma večinoma prostovoljno ali obvezno poročanje kot ena sama izključna možnost izbire ne obstaja več, temveč so poročila velikokrat hibridne različice, kar pomeni mešanico med obveznimi zahtevami in prostovoljnimi pozivi (Global Reporting Initiative, 2013).

Spodbujeno poročanje je neposredno povezano s pritiski deležnikov, saj so podjetja pogosto postavljena pred dejstvo, da so nekatera vprašanja za deležnike zelo pomembna (Bertoncelj et al., 2011, str. 133–134). Spodbujeno poročanje se torej razvije na podlagi zahtev deležnikov po določenih informacijah, ki imajo tako močan vpliv, da odločajo, o čem bo podjetje poročalo. Spodbujeno poročanje se lahko pojavlja v obliki odgovorov na vprašalnike oziroma intervjuje ali deležniki obišejejo spletne strani podjetij (Van der Laan, 2004).

2.3 Orodja poročanja

Podjetja pri poročanju največkrat uporabljajo eno izmed dveh praks; in sicer poročilo o

trajnostnem razvoju vključijo v svoje letno poročilo ali pa ga objavljajo samostojno. Četudi je poročilo o trajnostnem razvoju oblikovno ločen del letnega poročila ali izdano v posebni publikaciji, vsebinsko zaradi tega ni razlik. Podjetja se sama odločijo ali izdajajo samostojna poročila ali jih vključijo v letno poročilo. V vsakem primeru se ta poročila dopolnjujejo z letnim poročilom in prikazujejo komplementaren pogled na delovanje podjetja. Trajnostno poročanje predstavlja vsebinsko pomembno dopolnitev in bistveno pripomore k celovitosti informacij o poslovanju podjetja.

Glede na KPMG raziskavo je **vključevanje poročanja o TR v sklopu letnega poročila standardna praksa po svetu**. V letu 2013 je 51 % podjetij poročalo v sklopu letnih poročil, kar je močan porast, saj je v letu 2011 le 20 % podjetij poročalo v sklopu letnega poročila, v letu 2008 pa le 9 %. Vključevanje TR v letna poročila pa ne pomeni, da podjetja poročajo v skladu z najsodobnejšimi smernicami integriranega poročanja. V raziskavi ugotavljajo, da je integrirano poročanje še v povojih, vendar pa mu dajejo velik pomen in so prepričani, da bo integrirano poročanje predstavljalo nov trend v prihodnosti (KPMG, 2013).

2.3.1 Letno poročilo

Letno poročilo vključuje računovodski in poslovni del in je najbolj uveljavljena oblika komuniciranja podjetja z lastniki in drugimi interesnimi skupinami. Letno poročilo predstavlja najpopolnejšo predstavitev dejavnosti in rezultatov poslovanja podjetja v zadnjem poslovnem letu, organizacijo podjetja, strateške prednosti in seveda načrte za prihodnost, torej naložbe, razvojne potenciale in podobno. Letno poročilo pomaga podjetju oblikovati zeleno identiteto podjetja. Najpomembnejša interesna skupina so bili do sedaj lastniki, vsekakor pa z vključevanjem podatkov o varovanju okolja, o družbeni odgovornosti, sploh pa o trajnostnem delovanju nasploh, postajajo letna poročila ključni vir podatkov za vse interesne skupine (Bakker, Ohlsson, den Hond, Tengblad, & Turcotte, 2007).

2.3.2 Integrirano poročilo

Zadnja leta so številne pobude, da bi podjetja pri poročanju združila in povezala finančno in nefinančno poročanje. Namen je, da bi poročevalci pri poročanju o TR v eni publikaciji združili socialni, okoljski in finančni vidik poslovanja.

Vodilna načela, ki so ključna za pripravo integriranega poročila so predstavitev strateške usmeritve, da podjetje zagotovi vpogled v strategijo podjetja in predstavi ali omogoča podjetju ustvarjanje vrednosti na kratek, srednji in dolgi rok. Poročilo mora zagotoviti vpogled v naravo in kakovost odnosov podjetja z njenimi ključnimi interesiranimi skupinami, vključno s tem, kako in v kolikšni meri podjetje razume, upošteva in se odziva na njihove legitimne potrebe in interesi. Celostno poročilo mora biti jedrnato ter vsebovati

vse pomembne informacije, tako pozitivne kot negativne brez pomembnih napak. Podatki v integriranem poročilu je treba predstaviti na dosleden način in na način, ki omogoča primerjavo z drugimi podjetji (The International Integrated Reporting Council, 2013).

International Integrated Reporting Council (IIRC) ne ponuja indikatorjev poročanja, temveč predstavlja navodila in napotke, kako bi podjetja integrirano poročala o finančnih in nefinančnih podatkih z uporabo že obstoječih standardov poročanja.

2.4 Razlogi za poročanje

2.4.1 Teoretski okvir poročanja

O razlogih, da podjetja prostovoljno poročajo, obstaja več teorij.

- Teorija iger

Teorija iger razlaga, da podjetja prostovoljno poročajo in razkrivajo informacije, da bi maksimirale vrednost čistega premoženja po odštetju pričakovanih političnih stroškov, ki so lahko v obliki inšpekcijskih pregledov, pritiskov po strožjih zakonskih zahtevah, bojkota proizvoda in drugih ukrepov. Velikost podjetja naj bi vplivala na politične stroške, saj so večja podjetja bolj izpostavljena javnosti. Veliko študij je dokazalo, da na raven razkritih informacij vplivata velikost in panoga podjetja, ki določata njegovo izpostavljenost v javnosti ter s tem večji nadzor nad okoljsko politiko (Bertoncelj et al., 2011, str. 134).

- Teorija interesnih skupin

Teorija interesnih skupin ne izpostavlja ekonomskega vidika poslovanja podjetij, temveč poudarja pomen odnosa podjetij do vseh interesnih skupin. Govori o vzpostavljanju dolgoročnih razmerij z vsemi interesnimi skupinami, kar privede podjetja do ustvarjanja konkurenčne prednosti in finančne koristi (Slapničar, 2004). Podjetja imajo koristi, ker delujejo v družbi, v zameno pa so zavezana ponujati usluge svojim deležnikom (Bertoncelj et al., 2011, str. 134–135).

- Teorija legitimnosti

Teorija legitimnosti predvideva, da lahko podjetje obstoji na dolgi rok le, če deluje v skladu z vrednotami družbe. Legitimnost pomeni skladnost ciljev podjetja in širšega družbenega sistema. Konflikt med interesi pripelje do grožnje legitimnosti obstoja, ki se lahko uresniči v pravnih, ekonomskih ali družbenih sankcijah. Podjetje ima z družbo sklenjeno tako imenovano družbeno pogodbo, kar pomeni, da se strinja z opravljanjem določenih dejanj, ki jih želi družba v zameno za odobravanje lastnega delovanja, koristi in

preživetja. Teorija legitimnosti se sprašuje, zakaj podjetja poročajo, ne pa katerim interesnim skupinam in koliko. Seveda imajo pri poročanju prednost tisti deležniki, ki imajo največjo ekonomsko moč (Bertoncelj et al., 2011, str. 135).

2.4.2 Motivi poročanja

Center za Corporate Citizenship na Bostonski univerzi je na podlagi svojih študij ugotovil, da se motivi za poročanje različnih podjetij razlikujejo glede na njihovo področje poslovanja, interese, velikost in lastništvo, vendar pa so odstopanja glede osnovnih oziroma ključnih motivov zaradi katerih podjetja poročajo, minimalna. Podjetjem je ključnega pomena pridobitev in/ali ohranjanje ugleda ter zaupanje v transparentnost poslovanja, nato pa pridobitev konkurenčne prednosti. V sklopu svoje študije so navedli sedem ključnih motivov TR, ki so naslednji:

- Finančna uspešnost

Študije, ki so preučevale povezavo med socialnim in okoljskim delovanjem podjetij ter njihovo finančno uspešnostjo, nakazujejo, da imajo podjetja lahko korist, če poročajo o svojem pozitivnem delovanju v sklopu TR. Ugotovili so, da imata kakovost razkritja okoljskega delovanja in vrednost podjetja pozitivno povezavo.

- Dostop do kapitala

Investitorji raje vlagajo v podjetja s transparentnim poslovanjem zaradi večjega zaupanja med deležniki in upravitelji, natančnejših analiz napovedi poslovanja in manjše asimetrije med informacijami.

- Inovacije

Poročanje lahko omogoči podjetjem vpogled v možne spremembe procesov in poslovanja ter tako spodbuja podjetja k izboljšavam in k inovativnosti. V raziskavi je kar 88 % podjetij navedlo, da so zaradi poročanja bolj učinkoviti v procesih odločanja. Inovativna podjetja lahko zaposlijo pobudnike za okoljsko in socialno področje in to izkoristijo kot priložnost učenja.

- Obvladovanje tveganj

Podjetja, ki poročajo, naj bi uspešneje predvidevala prihodnost in obvladovala tveganja, ki so povezana s področji trajnostnega poslovanja. Uspešneje predvidevajo in se lažje pripravijo na vprašanja o delovanju skupnosti, morebitno pomanjkanje materialov, so bolj prilagodljiva v procesu izboljšav, idr.

- Ugled podjetja

Poročanje je lahko močno orodje za podjetja, ki želijo zgraditi ali obnoviti zaupanje. V študiji so ugotovili, da spada tveganje o družbeni sprejemljivosti podjetij med prvih deset največjih tveganj v globalnem poslovanju in da lahko podjetja pridobijo koristi s transparentnim poročanjem javnosti. Poleg tega so dognali, da si je več kot 50 % podjetij, ki so poročala o trajnosti, povečalo ugled.

- Človeški kapital

Proaktivno poročanje podjetij o njihovem trajnostnem delovanju ima pozitivne vplive na lojalnost zaposlenih in uspešnost zaposlovanja. V študiji so ugotovili, da je se je pri več kot 30 % podjetij zaradi poročanja povečala lojalnost zaposlenih. Poveča se tudi produktivnost, saj se pripadnost izkazuje na številu dodatnih ur dela zaposlenih, kakor tudi na številu prostovoljcev v podjetju. Poročanje pa ima pozitiven vpliv tudi na zaposlovanje in večjo možnost zaposlitve boljših kadrov.

- Družbena korist

Študija dokazuje, da podjetja, ki delujejo na zelo konkurenčnih trgih, lahko z upoštevanjem pobud za TR hkrati povečujejo uspeh podjetja, zmanjšujejo negativne socialne vplive in na splošno povečujejo koristi družbe (Center for Corporate Citizenship, 2013).

Poleg motivov, ki spodbujajo podjetja k poročanju, so navedli splošne ugotovitve, ki vplivajo na poročanje, in sicer, da večja podjetja pogosteje poročajo kot manjša. Ključni razlogi so ti, da imajo večja tudi večji vpliv na družbo in okolje, čutijo večji vpliv deležnikov na transparentnost njihovega delovanja in težijo k večji konkurenčni diferenciaciji. Kljub temu k prostovoljnemu poročanju o TR vedno bolj strmijo tudi manjša in srednja podjetja zaradi lažjega dostopanja na mednarodni trg in vključevanja v mednarodno dobavno verigo. Razlika je tudi med javnimi in privatnimi podjetji. Javna podjetja so bolj motivirana k poročanju, ker so pod večjim vplivom svojih deležnikov, medtem ko privatna podjetja s poročanjem lažje obvladujejo tveganja v primerjavi z javnimi podjetji.

2.4.3 Pobude in zahteve za poročanje

V sklopu svetovne raziskave Edelmanovega barometra zaupanja (angl. *Edelman Trust Barometer*) so ugotovili, da so bila v letu 2014 glede na preteklih deset let, največja odstopanja med zaupanjem ljudi v vlado in njenim poslovanjem. Več kot polovica javnosti si želi večjega nadzora vlade nad poslovanjem podjetij. Zaupanje je vsekakor odvisno od panoge, države, lastništva podjetja in vodstva podjetja, vendar pa so to jasni podatki, da je (Edelman Trust Barometer, 2015).

V publikaciji Carrots and Sticks navajajo državne in regionalne zahteve in pobude za poročanje o TR. Usmerjeni so v preučevanje zakonodaje na področju poročanja o TR, o zahtevah in pobudah poročanja v posameznih regijah in državah ter spreminjanju trendov na globalni ravni. Ugotovili so, da je bilo v letu 2006 58 % od vseh nacionalnih in regionalnih politik poročanja obveznih, v letu 2013 pa je delež narasel na 72 %. Do sedaj so bila na udaru predvsem državna in velika podjetja ter specifične panoge. K obveznemu poročanju pa vedno bolj spodbujajo tudi borze, ki za kotiranje od podjetij zahtevajo trajnostno poročilo. **V marsikateri državi poročanje ni več na ravni prostovoljne odločitve podjetij, temveč je poročanje zahtevano tako s strani vlade in/ali regije.** To nakazuje na dejstvo, da je porast poročanja o TR tudi posledica obveznega poročanja s strani držav in/ali regij.

Navajajo, da je veliko državnih politik in regulativ osnovanih ali pa se sklicujejo na obstoječe mednarodne okvirje poročanja, kot so UNGC principi, OECD smernice in GRI smernice.

V publikaciji Carrots in Sticks (Global Reporting Initiative, 2013) navajajo prostovoljne pobude in zahteve s strani državnih in regionalnih politik, ki so to že uspešno vpeljale v svoj sistem. Preučili so 45 držav in regij, za katere so na kratko opisali zgodovino in razvoj regulative na področju TR. Spodaj povzamem ključne zahteve na področju poročanja o TR s strani regij in držav, ki sovpadajo s sedeži izbranih farmacevtskih podjetij v empiričnem delu magistrske naloge.

2.4.3.1 Evropska unija

Evropska unija je bila v zadnjem desetletju zelo dejavna na področju TR. Razvila oziroma posodobila je kar nekaj pobud, smernic in direktiv, ki se navezujejo na TR in poročanje o vseh treh vidikih poslovanja. Skrb za okolje, za zaposlene in uspešnost poslovanja so pomembna področja, ki so deležna številnih razprav in aktivne pobude vseh držav članic z namenom, da podjetja pričnejo skrbeti za vse svoje deležnike ter to razkrijejo in dokažejo. To potrjujejo številne spremembe in posodobitve direktiv:

- **Direktiva 2003/51/ES Evropskega parlamenta in Sveta.** Zakonodaja na nivoju Evropske unije je bila leta 2003 dopolnjena z računovodsko modernizacijsko direktivo s številko 2003/51/EC. Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta je posodobljena direktiva o letnih in konsolidiranih računovodskih izkazih posameznih vrst družb, bank in drugih finančnih institucij ter zavarovalnic. Zahteva, da podjetja v letnem poročilu poleg finančnega poslovanja vključijo tudi poročanje o ključnih kazalnikih uspešnosti, o zaposlenih in o varovanju okolja. Države članice se lahko odločijo, da mala in srednja podjetja oprostijo teh obveznosti. V zadnjih nekaj letih je direktiva prispevala k ustvarjanju ozaveščenosti družbe o pomenu nefinančnega poročanja.
- **Direktiva 2003/87/ES Evropskega parlamenta in Sveta.** Zelena knjiga o trgovanju z

emisijami toplogrednih plinov (angl. *Greenhouse Gas - GHG*) v Evropski uniji je sprožila razprave po vsej Evropi o primernosti in možnem delovanju trgovanja z emisijami toplogrednih plinov v Evropski uniji. Direktiva 2003/87/ES Evropskega parlamenta in Sveta predstavlja vzpostavitev sistema za trgovanje s pravicami emisij toplogrednih plinov. Protokol o toplogrednih plinih omogoča državam članicam stroškovno učinkovito zmanjševanje emisij in jih spodbuja, da izpolnjujejo zaveze za zmanjševanje toplogrednih emisij v okviru Kjotskega protokola.

- **Direktiva 2008/1/ES Evropskega parlamenta in Sveta.** Direktiva o celovitem preprečevanju in nadzorovanju onesnaževanja (angl. *Integrated Prevention and Pollution Control (IPPC) Directive*) zahteva od držav članic, da nadzorujejo, spremljajo in poročajo o emisijah, ter zagotovijo podatke, ki jih poročajo Evropski komisiji. Direktiva je namenjena celovitemu preprečevanju in nadzorovanju onesnaževanja in zahteva od industrijskih in kmetijskih dejavnosti z visokim potencialom onesnaževanja, da morajo pridobiti dovoljenje za delovanje, ki se izda le, če so izpolnjeni določeni okoljski pogoji. Podjetja sama nosijo odgovornost za preprečevanje in zmanjšanje onesnaževanja, ki jih lahko povzročijo.
- **Evropski Register Izpustov in Prenosov Onesnaževal (E-PRTR), 2006.** E-PRTR (angl. *European Pollutant Release and Transfer Register*) je bil ustanovljen na podlagi Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta št. 166/2006. Uredba 166/2006/ES ustanavlja register v obliki javno dostopne elektronske baze podatkov o onesnaževanju Evropskih izpustov in prenosov. Ta baza podatkov izpolnjuje zahteve Ekonomske komisije Združenih narodov za Evropo (UN-ECE). Register vsebuje podatke o izpustih in onesnaževanju zraka, vode in tal, pa tudi prenosov izven kraja onesnaževanja, prisotnih v odpadnih vodah in odpadkih. Register zajema 91 onesnaževalcev vključno s toplogrednimi plini, drugih plinov, težkih kovin, pesticidov, kloriranih organskih snovi in druge anorganske snovi. Register zajema tudi izpuste onesnaževalcev iz razpršenih virov. Podatki so zbrani na nacionalni ravni držav članic in se vsako leto predložijo pristojnemu nacionalnemu organu ter vnesejo v bazo podatkov komisije. Države članice morajo zbrati tudi podatke o izpustih iz razpršenih virov z uporabo mednarodno priznanih metod.
- **Prenovljena Strategija EU 2011-14 o družbeni odgovornosti.** V sklopu Evropske strategije 2020, je Evropska komisija začela s strategijo 2011–2014 o družbeni odgovornosti podjetij, v kateri navaja, da je poročanje o nefinančnih vidikih poslovanja ključnega pomena. V dokumentu je opredeljena družbena odgovornost podjetij in učinka na družbo. Evropska komisija je napovedala spremembo zakonodaje o preglednosti okoljskih in socialnih informacij ne glede na sektor, saj se zavedajo pomembnosti, da se poročanje o TR izboljša (Global Reporting Initiative, 2013).

2.4.3.2 Danska

- **Act amending the Danish Financial Statements Act, 2008.** Akt o spremembah danskih računovodskih izkazov zahteva, da podjetja od leta 2009 v svojih letnih

poročilih poročajo tudi o družbeni odgovornosti. Akt velja le za večja podjetja glede na njihov dobiček ali število zaposlenih. Cilj spremembe je, da podjetja pričnejo aktivno delovati na področju družbene odgovornosti in o tem tudi poročajo.

- **The Danish Financial Statements Act, 2001.** Akt o računovodskih izkazih zahteva poročanje o virih intelektualnega kapitala in okoljskih vidikih v poslovnem poročilu.
- **The Green Accounts Act, 1995.** Akt je od leta 1995 obvezna sestava t. i. Zelenega računa za poročanje o okolju. Obveza velja za več kot 3000 podjetij, katerih aktivnosti najbolj onesnažujejo okolje. Akt je bil prenovljen v letu 2010. Pristop v novi različici zahteva, da se zmanjša zahtevano število zelenih računov s 1000 na 700 (Global Reporting Initiative, 2013).

2.4.3.3 Švica

- **Directive on Information relating to Corporate Governance, 2009.** Direktiva velja za vsa podjetja, ki kotirajo na Švicarski borzi SIX Swiss Exchange Ltd. Cilj direktive je, da podjetja poročajo o ključnih temah na področju družbene odgovornosti svojim investitorjem (Global Reporting Initiative, 2013).

2.4.3.4 Severna Amerika

- **The Climate Registry, 2007.** Enotni register, ki določa skladen in transparenten izračun in javno poročanje o emisijah toplogrednih plinov. Register podpira prostovoljno in obvezno poročanje in zagotavlja celovite, natančne in skladne podatke o zmanjševanju toplogrednih plinov.
- **The Western Climate Initiative, 2007.** Razvoj skupne strategije za boj proti podnebnim spremembam za zmanjševanje toplogrednih plinov na regionalni ravni za 15 % nižje emisije od leta 2005 do leta 2020 (Global Reporting Initiative, 2013).

2.4.3.5 Združene države Amerike

- **Presidential Executive Order 13514.** Odredbo je izdal predsednik Barack Obama in zahteva od vseh zveznih agencij, da merijo in poročajo o njihovem trajnostnem delovanju, ki vključuje tudi poročanje o njihovi dobavni verigi.
- **The EEO-1 Survey.** Komisija ZDA za enakopravne priložnosti zaposlovanja zahteva letno poročilo z evidenco o zaposlovanju vključno z rasnimi in spolnimi profili zaposlenih.
- **Clean Air Act and Clean Water Act.** Organizacije v ZDA morajo poročati o okoljskih vidikih poslovanja v sklopu številnih zakonov.
- **The Toxic Release Inventory, 1988.** The Toxic Release Inventory je zakonska obveza, ki zahteva, da podjetja z več kot desetimi zaposlenimi s polnim delovnim časom poročajo Agenciji za varovanje okolja o emisijah in določenih strupenih

kemikalijah.

- **U.S. Environmental Protection Agency Proposed Mandatory Greenhouse Gas Reporting Rule.** Agencija za varstvo okolja ZDA je izdala zahtevo za obvezno poročanje o toplogrednih plinih. Zahteva poročanje o toplogrednih plinih in drugih pomembnih virih. Namen pravila je zbiranje točnih in pravočasnih podatkov o GHG emisijah za pomoč pri nadaljnjih političnih odločitvah (Global Reporting Initiative, 2013).

2.4.3.6 Indija

Indija spada med države z najhitreje rastočo ekonomijo in ima strateško vlogo v globalnih razpravah o poročanju o TR. Razumevanje TR narašča, vendar pa je potrebno še več dela za razvoj okvirjev poročanja, ki bodo spodbudili k poročanju o TR. Mnoga podjetja se že odločajo za prostovoljno poročanje o TR, saj so spoznala, da s tem dosegajo konkurenčnost na mednarodnih trgih. Nekatera poročila že sledijo GRI smernicam, žal pa se obseg in vsebina kazalnikov spreminjata. Tudi v Indiji že imajo nekaj zahtev s strani vlade, ki vključujejo nefinančno poročanje:

- **The Companies Bill, 2012.** Leta 2012 je Indijski parlament sprejel zakon o gospodarskih družbah, ki je spremenjen zakon iz leta 1956 in vključuje najnovejše trende v poslovnem svetu. Zakon predpisuje, da se od pridobitnih podjetij zahteva vlaganje v aktivnosti, povezane z družbeno odgovornostjo. Če ne, morajo obrazložiti.
- **Business Responsibility Reports, 2012.** Uprava za vrednostne papirje in borzo od leta 2012 zahteva, da podjetja predložijo poročila o poslovni odgovornosti, ki vključuje ukrepe, sprejete na podlagi prostovoljnih smernic o socialnem, okoljskem in ekonomskem vidiku. Zahteva je namenjena prvim 100-tim podjetjem v Indiji glede na tržno kapitalizacijo in naj bi se v prihodnosti razširila tudi na druga podjetja.
- **DPE Guidelines on CSR and Sustainability, 2013.** Smernice so bile napisane leta 2013 za podjetja v državni lasti in opredeljuje odstotek, ki mora biti namenjen družbeni odgovornosti in TR. Smernice spodbujajo podjetja k doseganju svojih ciljev na način, ki je koristen za njih in njihove interesne skupine.
- **Annual »environmental audit report«.** Zakon že iz leta 1986 zahteva, da mora vsaka posamezna podjetje predložiti letno poročilo, ki vključuje »okoljsko presojo« v predpisani obliki, ki vključuje parametre kot so voda, raba virov, onesnaževanje, količina in značilnosti nevarnih odpadkov, stroški proizvodnje in dodatne investicije v varovanje okolja.
- **Corporate Responsibility for Environmental Protection (CREP), 2003.** Listina iz leta 2003, katere namen je pobuda, da se preseže zakonske normative v sklopu preprečevanja in zmanjševanja okolja. Listina je obvezujoča za vsa podjetja, ki spadajo med prvih 17 sektorjev z največjim onesnaževanjem v Indiji (Global Reporting Initiative, 2013).

2.4.3.7 Japonska

- **Law Concerning the Promotion of Business Activities with Environmental Consideration, 2005.** Zakon zahteva od izbranih podjetij, da letno izdajajo okoljska poročila.
- **The European Pollutant Release and Transfer Register Law (PRTR), 2001.** Zakon zahteva poročanje o okoljskih izpustih specifičnih kemijskih substanc in spodbuja k izboljšavam v poslovanju.
- **Law concerning the Rational Use of Energy, Act on Promotion of Global Warming Countermeasures, 1979.** Podjetja, ki porabijo določeno količino energije, morajo vladi poročati o porabi energije in GHG izpustih. Poročila so dostopna javnosti. Vlada je izdala tudi navodila, kako poročati in izračunati izpuste in tako pripomogla k večji primerljivosti podatkov o GHG izpustih v poročilih (Global Reporting Initiative, 2013).

2.5 Mednarodni standardi in smernice poročanja

Potreba po razvoju mednarodnih standardov poročanja izhaja iz dejstva, da želijo podjetja, ki poslujejo v več državah, uporabljati iste standarde po vsem svetu. Prednost svetovnih standardov je uporabnost in primerljivost med podjetji v vseh panogah in na vseh geografskih področjih (Slapničar, 2004).

Na voljo je vedno več standardov, kodeksov in načel, med katerimi lahko podjetja izbirajo. Standardi niso obvezujoči, podjetjem pa nudijo marsikatero prednost. Podjetja lahko s pomočjo standardov lažje identificirajo svoja kritična področja delovanja, kako se z njimi spopasti in reševati probleme. S pomočjo standardov se lahko primerjajo s konkurenco, načrtujejo strategijo TR in komunicirajo ter obveščajo svoje deležnike. Podjetja z uveljavljanjem prostovoljnih standardov izkažejo proaktivno delovanje v smeri TR.

Standardi in smernice se neprestano posodablajo in omogočajo vedno boljši vpogled v delovanje podjetij. Še pred časom je veljalo, da si podjetja z njimi določijo zgolj nek okvir v sklopu katerega poročajo zelene dosežke samo na izbranih področjih, vendar sodobne smernice omogočajo in spodbujajo podjetja, da poročajo tudi o ravneh svojega delovanja, imajo jasno definirana področja TR. Prav tako jih spodbujajo, da povezujejo svoja prizadevanja in dosežke na različnih področjih v sklopu celotnega delovanja podjetja.

Med obstoječimi mednarodnimi okvirji poročanja je sinergija in v marsičem se tudi dopolnjujejo. Vendar pa je zaradi vedno večjega števila smernic in standardov tudi večje tveganje za prekrivanje, neusklajenost in tekmovanje med standardi. Potrebno je prizadevanje za uskladitev različnih pobud, izboljšati skladnost med standardi, poiskati sinergijo in težiti k izboljšanju povezanosti med različnimi okviri poročanja. V publikaciji Carrots and Sticks (Global Reporting Initiative, 2013) navajajo, da se na globalni ravni išče

povezava med najbolj uporabljenimi standardi in sicer med GRI, CDP in UNGC smernicami ter v prihodnosti vsekakor tudi z najsodobnejšimi smernicami integriranega poročanja IIRC. Večina državnih politik in zahtev prav tako temelji predvsem na že obstoječih mednarodnih okvirih poročanja UNGC, OECD Guidelines in GRI smernicah (Global Reporting Initiative, 2013).

2.5.1 Global Reporting Initiative (GRI) standard

*Global Reporting Initiative*¹ (v nadaljevanju GRI) standard je bil ustanovljen leta 1997 z namenom, da se napišejo mednarodno uporabne smernice za poročanje o ekonomskem, okoljskem in socialnem napredku podjetij. GRI danes predstavlja svetovno najbolj uveljavljen standard poročanja o TR, ker je mednarodno priznan in omogoča primerljivost med podjetji. Priporoča, da podjetja na jasn, transparenten in merljiv način podajajo informacije svojim deležnikom in širši javnosti. Namen GRI standarda je poenotenje poročanja o TR podjetij ne glede na njihovo velikost, panogo, lokacijo in lastniško strukturo ter predstavljajo pomembno orodje za vključevanje trajnostne komponente in družbene odgovornosti v strategijo poslovanja in vedenja podjetij.

GRI se zavzema, da smernice nenehno izboljšujejo in povečujejo njihovo uporabnost, poleg tega so prosto dostopne javnosti. GRI spodbuja poročanje o TR kot način, da bi podjetja postala bolj trajnostno usmerjena in bi v svojem delovanju združevala vse tri vidike TR. GRI je razvil sistem poročanja, ki omogoča vsem podjetjem razumevanje o načinu merjenja učinkov na področju TR in sporočanju teh podatkov. Poslanstvo GRI je, da bi poročanje o TR postala standardna praksa vseh podjetij, ki prispevajo in delujejo v smeri TR (Global reporting Initiative).

Poročanje **temelji na merljivih kazalnikih ekonomskega, družbenega in okoljskega vidika**. Ti spodbujajo podjetja, da razvojno strategijo razumejo širše in da si ob ciljnih na področju finančnega poslovanja zastavljajo tudi širše gospodarske, okoljske in družbene cilje. Smernice omogočajo podjetju, da izbere kazalnike v skladu z lastnimi usmeritvami TR (SIQ, 2013).

Glede na statistično poročilo, ki ga je objavil CoporateRegister (2013), so GRI smernice med najbolj uveljavljenimi na globalni ravni. Prav tako raziskava podjetja KPMG (2013) potrjuje, da so smernice v svetu najpogosteje uporabljene pri poročanju o TR. Glede na njihov vzorec 100 največjih podjetij iz 41 držav uporablja GRI smernice kar 78 % podjetij, glede na obravnavo vzorca 250 največjih podjetij na svetu pa je delež še večji in sicer 82 % (KPMG, 2013).

¹ GRI je mednarodna, mrežno organizirana neprofitna organizacija, katere namen je vzpostaviti enoten sistem poročanja s katerim bi zagotovili verodostojnost in primerljivost med podjetji na globalni ravni.

Leta 2000 so bile izdane prve GRI smernice (G1), ki so predstavljale vodilo, kako naj bi podjetje predstavilo svojo vlogo na področju TR. Že leta 2002 je bil standard prenovljen in izdane so bile GRI (G2) smernice. Leta 2006 je bila izdana tretja verzija smernic, torej GRI (G3). Leta 2013 pa je bila izdana najsodobnejša verzija GRI (G4). GRI priporoča, da naj vsi, ki bodo prvič poročali, uporabijo G4 verzijo smernic, poročanje v sklopu verzije G3.1 in G3 smernic pa bo v veljavi do 31. decembra 2015.

GRI smernice imajo vedno večji pomen in posodabljanje standarda je ključnega pomena, da postane poročanje o TR dostopnejše in učinkovitejše ter sledi sodobnim zahtevam na področju TR. Najsodobnejša verzija GRI (G4) smernic je prijazna za uporabo; tako začetnikom kot tudi večjim uporabnikom in podjetjem omogočajo poročanje o njihovih ključnih temah. Usklajena je z ostalimi mednarodnimi okvirji poročanja (OECD Principles, UNGC, UN Guiding Principles on Business and Human Rights) in podaja tudi navodila, kako povezati poročanje o TR in integrirano poročanje (IIRC).

Prenovljene smernice trajnostnega poročanja **GRI G4 so osnovane tako**, da spodbujajo k temu, da se **podjetje osredotoči na tista področja, ki so zanj ključna**. To pomeni, da naj bi bile v trajnostnem poročilu zajete le tiste vsebine, ki so bistvene z vidika delovanja oziroma poslovanja podjetij in njihovih deležnikov, kar doprinese k bolj relevantnim, kredibilnim in uporabniku prijaznim poročilom.

Pomembna sprememba G4 smernic je tudi nivo poročanja. Pri starejših smernicah so bili določeni nivoji poročanja od A, A+, B, B+ do C, C+. Nivo se je določil glede na obseg informacij, razkritih v poročilu in če je bilo poročilo verificirano s strani zunanjih, neodvisnih pregledovalcev, se je dodala oznaka +. Po novih smernicah G4 se lahko trajnostno poročilo pripravi na dva načina, in sicer:

- poročilo, zapisano na »**osnovni**« ali »**izčrpni**« ravni.

Osnovna raven zajema ključne smernice TR in predstavlja osnovo za poročanje o vseh treh vidikih TR, medtem ko izčrpna raven predstavlja nadgradnjo osnovni in zahteva, da podjetja poročajo po dodatnih smernicah in bolj obširno.

- poročilo, ki upošteva smernice, vendar poročilo ni zapisano v skladu z ravnmi poročanja (vsebuje le delne informacije, kot jih zahtevajo smernice GRI G4).

2.5.1.1 Vsebina poročanja po GRI smernicah

GRI je razvil celoten okvir poročanja. Priprava poročil o TR ni linearen proces, temveč je ponavljajoč proces. Spodaj navedeni koraki v smernicah opisujejo, kako uporabljati smernice v procesu poročanja. V ospredju priprave poročila je identificiranje ključnih vidikov na gospodarskem, okoljskem in socialnem področju, kjer ima organizacija

signifikantne vplive.

Koraki priprave poročil v skladu z GRI smernicami so naslednji:

1. Pregled nad celoto smernic
2. Izbira izmed »osnovno« ali »izčrpno« ravno priprave poročila
3. Priprava splošnih standardov razkritja
4. Priprava specifičnih standardov razkritja
5. Priprava poročila o TR

Splošni standardi razkritja zajemajo 8 področij:

- Strategija in analiza organizacije
- Profil organizacije
- Identificirani ključni vidiki
- Deležniki
- Upravljanje
- Etika in integriteta

Specifični standardi razkritja zajemajo naslednja področja:

- ekonomski vidik (gospodarska uspešnost, prisotnost na trgu, posredni ekonomski vplivi);
- okoljski vidik (materiali, energija, voda, biotska raznovrstnost, emisije, odpadne vode in odpadki, izdelki in storitve, skladnost, transport), delovne prakse in dostojno delo (zaposlovanje, odnos med delodajalci in zaposlenimi, zdravje in varnost na delovnem mestu, usposabljanje in izobraževanje, raznolikost in enake možnosti, enako plačilo za ženske in moške);
- človekove pravice (naložbe in prakse javnih naročil, nediskriminacija, svoboda združevanja in kolektivnega pogajanja, delo otrok, prisilno in obvezno delo, varnostne prakse, avtohtone pravice, sanacije, ocene vplivov);
- družba (lokalna skupnost, korupcija, javni red in politika, protikonkurenčna ravnanja, skladnosti s predpisi);
- odgovornost za proizvode (zdravje in varnost strank, označevanje proizvodov in storitev, tržno komuniciranje, zasebnost strank, skladnost s predpisi).

Načela, ki določajo vsebino poročila:

- Vključenost deležnikov

Organizacija mora identificirati svoje deležnike in v svojem poročilu pojasniti, kako se

odzivajo na njihova pričakovanja in interese. Deležniki so namreč tisti, na katere ima delovanje podjetja močan vpliv, prav tako pa oni vplivajo na uspeh podjetja in ravno zato je njihova vključenost pri poslovanju podjetij in posledično pri poročanju pomembna.

- Okvir TR

Poročilo o TR organizacije mora predstaviti delovanje organizacije na področju TR v širšem okviru. Potrebna je razlaga delovanja na področju TR v povezavi s širšim konceptom trajnosti in ne zgolj o individualnih učinkih in dosežkih. Pomembno vprašanje je, kako podjetje prispeva in bo prispevalo v prihodnosti k izboljšavam na ekonomskem, okoljskem in socialnem področju tako na lokalni, regionalni kot tudi globalni ravni.

- Bistvenost

Organizacija mora poročati bistvenih temah. Torej o tistih temah na ekonomskem, okoljskem in socialnem področju, kjer imajo signifikanten vpliv in tistih temah, ki močno vplivajo na odločitve deležnikov.

- Celovitost

Poročilo mora zajemati vse bistvene teme oziroma področja. Celovitost pa se nanaša tudi na jasno določen obseg, meje in čas.

Načela, ki določajo kvaliteto poročila:

- Ravnotežje

Poročilo mora zajemati tako pozitivne kot tudi negativne vidike delovanja podjetja, ki omogoča vpogled nad celovitim delovanjem podjetja. Poročilo mora biti napisano nepristransko in omogočati objektivno oceno poslovanja podjetja.

- Primerljivost

Primerljivost poročil je nujna za ovrednotenje poslovanja podjetja. Deležnikom mora biti omogočeno, da lahko primerjajo poslovanje podjetja glede na pretekla leta, zastavljene cilje in glede na ostala podjetja. Podjetje mora pri poročanju izbirati informacije konsistentno in jih predstaviti na način, ki omogoča deležnikom analizo sprememb glede na čas, cilje in druga podjetja.

- Natančnost

V poročilu morajo biti informacije podane dovolj natančno in podrobno, da lahko deležniki

ocenijo njihovo delovanje. Indikatorji so lahko predstavljeni na zelo različne načine, kar je vsekakor odvisno od narave informacij in uporabnika.

- Pravočasnost

Pri poročanju je prav tako pomembno pravočasno poročanje v nekem določenem časovnem razmiku. Uporabnost poročil je močno povezana s pravočasno objavo, le ob pravočasni razpoložljivosti jih lahko deležniki vključijo v svoje odločevanje.

- Jasnost

Podjetje mora v poročilu podati informacije, ki so razumljive in dostopne. Informacije morajo biti podane tako, da so razumljive vsem deležnikom, ki poznavajo poslovanje podjetja.

- Zanesljivost

Podjetje mora zagotoviti zanesljivost podanih informacij. Vse procese in informacije, vključene v poročilu, mora zbrati, zapisati, analizirati in podati tako, da zagotavlja verodostojnost in kakovost ter bistvenost informacij. Deležniki morajo imeti zaupanje, da je poročilo pregledano in podprto z dokazi.

Natančen opis standardov razkritja in navodila za implementacijo GRI smernic v poslovanje je dostopno na njihovi spletni strani. Prav tako imamo že v Sloveniji organizacijo Ekvilib, ki se ukvarja s TR in v okviru svojega poslovanja nudi izobraževanja o GRI smernicah in njihovi uporabi.

Vse informacije o GRI smernicah so na voljo na spletni strani <https://www.globalreporting.org>.

2.5.2 United Nations Global Compact (UNGC) načela

United Nations Global Compact (v nadaljevanju UNGC) predstavlja **globalno pobudo k TR pod okriljem Združenih narodov**. UNGC je vodilna organizacija Združenih narodov pri razvoju, uveljavljanju in poročanju o odgovornem ravnanju podjetij. UNGC je bil ustanovljen leta 2000 in do sedaj je največ podjetij na svetu sprejelo njihova osnovna načela, ki služijo kot osnova pri odgovornem ravnanju podjetij in so trajnostno usmerjena. Podjetja s sprejetjem **desetih univerzalnih načel s področja človekovih pravic, dela, okolja in boja proti korupciji**, ki jih predstavlja Global Compact, uskladijo svoje operacije in strategije na teh področjih, ki predstavljajo osnovo za družbeno odgovorno ravnanje.

Cilj teh standardov je motivirati čim več podjetij k sodelovanju in vpeljavi osnovnih načel, saj ta postajajo ključni partnerji pri reševanju perečih problemov današnjega sveta. Stremi k izgradnji boljšega sveta zato, ker 1,2 milijarde ljudi živi v skrajni revščini, milijone mladih nima možnosti zaposlitve, ena tretjina prebivalstva živi v državah, ki se soočajo s pomanjkanjem vode in ker so to le nekateri izmed številnih ključnih problemov današnje krize, ki ogrožajo napredek, stabilnost in mir po svetu. Sporoča, da so podjetja vedno bolj aktivna na področju TR, saj je že več kot 8000 podjetij iz več kot 140 držav sprejelo njihove ukrepe. UNGC se je v zadnjih letih močno razširil, poleg tega so prenovljene GRI smernice napisane tako, da vključujejo načela UNGC. Pomembna sprememba UNGC standarda je vpeljava sistema, ki nadzoruje podjetja ali ta poročajo o svojem napredku v skladu z načeli.

Standard UNGC navaja 10 načel (The Ten Principles, 2015):

Človekove pravice:

- Načelo 1: Podjetja morajo podpirati in spoštovati mednarodno razglašene človekove pravice; in
- Načelo 2: Podjetja ne smejo biti vpletena v kršitev človekovih pravic.

Delo:

- Načelo 3: Podjetja morajo podpirati svobodo združenj in pravice do kolektivnega pogajanja;
- Načelo 4: Prepovedane so vse oblike prisilnega in obveznega dela;
- Načelo 5: Odprava otroškega dela; in
- Načelo 6: Odprava diskriminacije pri zaposlovanju in delu.

Okolje:

- Načelo 7: Podjetja morajo podpirati preventivni pristop pri varstvu okolja;
- Načelo 8: Podjetja morajo prevzeti večjo odgovornost pri varovanju okolja; in
- Načelo 9: Podjetja morajo spodbujati razvoj in širitev okolju prijaznih tehnologij.

Podkupovanje:

- Načelo 10: Podjetje mora delovati proti korupciji v vseh njenih oblikah; vključno z izsiljevanjem in podkupovanjem.

Vse informacije o UNGC standardu so na voljo na spletni strani <https://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html>.

2.5.3 International Standardization Organization (ISO) standardi

Mednarodna organizacija za standardizacijo (v nadaljevanju ISO) je na svetu največja mednarodna, neodvisna in nevladna organizacija, ki skrbi za razvoj prostovoljnih mednarodno veljavnih standardov. ISO standardi so dokumenti, ki služijo kot predpisi, zahteve, specifikacije, smernice ali značilnosti, s katerimi podjetja **zagotavljajo kakovost, varnost in učinkovitost svojih izdelkov, procesov in storitev**. ISO je izdal že **19500 mednarodnih standardov za skoraj vsa področja v industriji** od tehnologije, živilske industrije, kmetijstva in zdravstvenega varstva. ISO standardi služijo kot strateško orodje za zmanjševanje napak in s tem posledično stroškov ter povečevanjem produktivnosti. S poenotenjem zahtev med državami organizacijam pomagajo vstopati na nove trge in tako omogočajo prost in pravičen svetovni trg. ISO standardi imajo pomembno vlogo tudi v državah v razvoju, saj jim služijo kot vir znanja in jim odpirajo možnosti, kako enakovredno vstopati na mednarodne trge. V letu 2013 je bilo vključenih že 163 članov in v vsaki državi je lahko le en predstavnik, ki je najpogosteje organizacija za standardizacijo, saj posamezniki ali podjetja ne morejo biti člani.

Med najpogosteje uporabljene sodijo:

- ISO 26000: standard o družbeni odgovornosti je bil sprejet leta 2010 in daje organizacijam navodila kako biti družbeno odgovoren in kako širiti dobro prakso na tem področju. Predstavlja krovni pristop k vsem trem dimenzijam TR.
- ISO 14000: predstavljajo družino standardov s področja okoljske politike in postajajo primarni standard na področju ravnanja z okoljem na mednarodni ravni. ISO 14000 certifikat postaja *de facto* dokument pri organizacijah, ki delujejo na mednarodni ravni. ISO 14001 je osnovni standard, ki podaja zahteve za sistem ravnanja z okoljem (*Environmental management system*, v nadaljevanju EMS). Ključno standarda ISO 14001 je nenehno izboljševanje in preprečevanje onesnaževanja okolja, vzpostavitev politike ravnanja z okoljem, načrt izboljšav in vlaganj na področju ravnanja z okoljem. Na primer ISO 14064:2006 in ISO 14065:2007 zagotavljata mednarodno dogovorjen okvir za merjenje toplogrednih plinov, preverjanje terjatev, podpirata programe za zmanjšanje emisij toplogrednih plinov, itd.
- ISO 9000: predstavlja serijo standardov, ki je postala primarni mednarodni standard za kakovost upravljanja. ISO 9001 je najstarejši in široko uporabljen standard kot pogoj zaupanja med poslovnimi partnerji na področju kakovosti upravljanja in sodelovanja v globalni verigi.
- ISO 50001: standard za upravljanje z energijo
- ISO 22000: standard nadzora hrane.

Vse informacije o ISO standardih so na voljo na spletni strani <http://www.iso.org>.

2.5.4 Standard OHSAS 18001

Britanski standard OHSAS 18001 (poimenovan tudi BS OHSAS) je **standard za varnost in zdravje pri delu in sistem upravljanja varnosti**. Predstavlja nadaljevanja ISO 14001, vendar je nastal in bil izdan izven okvirjev ISO.

2.5.5 The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) smernice

Poslanstvo OECD organizacije je spodbuda politike, ki bo izboljšala ekonomsko in socialno stanje ljudi po svetu. Smernice OECD so najbolj obsežen sklop priporočil, ki jih podpirajo vlade na področju odgovornega poslovnega ravnanja. Smernice OECD so **namenjene multinacionalnim organizacijam in predstavljajo mednarodni okvir poročanja z namenom zagotavljanja odgovornega poslovanja**, ki zajema vsa področja poslovne etike, vključno z davki, konkurenco, boj proti korupciji, pravično delo, človeške pravice in okolje. Smernice so prostovoljne, vendar so se vlade zavezale, da spodbujajo podjetja k delovanju v skladu z njimi. Smernice so bile prvič sprejete leta 1976 in od takrat petkrat pregledane in nadgrajene z namenom, da sledijo spremembam na trgu globalne ekonomije.

Vse informacije o smernicah OECD so na voljo na spletni strani <http://www.oecd.org>.

2.5.6 Shema EMAS (Eco - Management and Audit Sheme)

Shema EMAS je bila leta 1993 prvič predstavljena s strani Evropske komisije in je namenjena spodbujanju primernejšega ravnanja z okoljem in obveščanju javnosti o vplivih njihovih dejavnosti na okolje. Predstavlja prostovoljno pobudo k identificiranju in razumevanju implementacije relevantne okoljske zakonodaje. Predpis Evropske komisije je namenjen k poznavanju, merjenju in poročanju o okoljskih vprašanjih v letnih poročilih podjetij EU. EMAS predpis poudarja pomen merjenja uspešnosti okoljevarstvenih učinkov in/ali rezultatov ter zahteva javno okoljsko poročilo za vse sodelujoče. Priporočilo pojasnjuje obstoječa računovodska pravila v EU in daje smernice za izboljšanje kakovosti, preglednosti in primerljivosti podatkov na področju varovanja okolja v sklopu letnih poročil podjetij. Sedanje pomanjkanje skupnih pravil in jasnih definicij pomeni, da so informacije in poročanje o okolju neustrezna in nezanesljiva.

Vse informacije o predpisu EMAS so na voljo na spletni strani <http://ec.europa.eu/environment/emas>.

2.5.7 Standard Social Accountability 8000 (SA8000)

Poslanstvo organizacije Social Accountability International je napredek na področju

človekovih pravic delavcev po vsem svetu. Standard SA8000 je osrednji dokument njihovega dela in je eden izmed prvih standardov, ki je namenjen za izboljševanje delovnih pogojev na vseh področjih. Organizacije s standardom SA8000 sprejmejo usmeritve in postopke, ki ščitijo osnovne človekove pravice delavcev. SA8000 je sestavljen iz devetih elementov:

1. Otroško delo: prepoveduje otroškega dela, minimalna starost je 15 let z izjemo nekaterih držav, ki imajo mejo 14 let.
2. Prisilno delo: prepoveduje prisilno delo, ne podpira trgovine z ljudmi, omogoča pravice delavcev.
3. Varnost in zdravje pri delu: določa, da mora imeti podjetje varno in zdravo delovno okolje, mora minimalizirati nevarnost pri delu in preprečiti morebitne nesreče.
4. Svoboda združenj in pravica do kolektivnih pogajanj: določa pravico do ustanovitve sindikatov in do kolektivnega pogajanja z delodajalcem.
5. Diskriminacija: preprečuje diskriminacijo na podlagi rase, nacionalnega ali socialnega porekla, vere, spola, starosti, spolne usmerjenosti, politične usmerjenosti.
6. Disciplinske kazni: določa dostojanstvenost in spoštovanje vseh zaposlenih, ne tolerira se telesnih kazni, uporabo duševnih ali fizičnih zlorab osebja ter verbalnih zlorab.
7. Delovni čas: skladno z zakoni in standardi organizacij, zaposleni delajo največ 48 ur na teden, na vsakih 7 dni jim pripada 1 prost dan.
8. Plačilo: Plača v skladu z zakonsko določeno minimalno plačo, plača mora zadoščati vsaj za preživetje.
9. Sistem upravljanja: Organizacije, ki želijo pridobiti in vzdrževati certifikat morajo poleg skladnosti z načeli, te vključiti v svoje sisteme in proces upravljanja.

Vse informacije o standardu SA8000 so na voljo na spletni strani <http://www.sa-intl.org/>.

2.5.8 Carbon Disclosure Project

Carbon Disclosure Project (v nadaljevanju CDP) predstavlja celovit sistem poročanja, ki zbira podatke največjih podjetij na svetu o njihovih tveganjih, možnostih in strategijah v povezavi s podnebnimi spremembami. CDP spodbuja podjetja k merjenju in poročanju o toplogrednih plinih, tveganjih za podnebne spremembe in strategiji z rabo vode. CDP ima največjo bazo podatkov poročil o podnebnih spremembah. Kar 4200 največjih podjetij po svetu poroča CDP.

Vse informacije o projektu CDP so na voljo na spletni strani <http://www.cdp.net/>.

2.5.9 Greenhouse Gas Protocol

Protokol o toplogrednih plinih (v nadaljevanju GHG) je najbolj uporabljeno mednarodno računovodsko sredstvo za vladne in poslovne voditelje za upravljanje z emisijami

toplogrednih plinov. Protokol predstavlja svetovni standard za merjenje, upravljanje in poročanje o emisijah toplogrednih plinov. GHG protokol predstavlja računovodski okvir poročanja vsem mednarodnim standardom in smernicam poročanja o toplogrednih plinih.

Vse informacije o GHG protokolu so na voljo na spletni strani <http://www.ghgprotocol.org/>.

2.5.10 Borzni indeksi

Odbori in komisije za delovanje na borzah so že pričeli krepiti in ustvarjati politiko razkritja podatkov o TR. Delo poteka pod okriljem *Sustainable Stock Exchanges* (v nadaljevanju SSE) pobude, katere namen je povezati podjetja, investitorje in regulativo. SSE je pobuda Združenih Narodov in spodbuja k povečanju preglednosti in uspešnosti poslovanja ter odgovornih dolgoročnih pristopov k naložbam. Leta 2013 so pričeli z izdelavo smernic, ki bodo predstavljale dobro prakso vsem, ki oblikujejo politiko poslovanja in borzam, glede spodbujanja trajnostnega poročanja (Global Reporting Initiative, 2013).

Veliko borz že zahteva ali vsaj spodbuja k razkritju podatkov o TR podjetij, ki kotirajo. V nekaterih državah je trend, da bo poročanje postalo obvezno za vsa kotirajoča podjetja, kot je to sedaj že v teku na Sao Paulo borzi, ki je še pred konferenco Rio+20 izdala svoje zahteve za politiko poročanja.

Družbeno-borzni indeksi, kot na primer Dow Jones Sustainability Group indeks, FTSE4Good indeks in Domini Social Index so že sedaj pomemben spodbujevalni dejavnik, saj uvrstitev na družbene borzne indekse prinaša podjetjem dodano vrednost in sicer zaradi trenda »družbeno odgovornega investiranja« in vedno večje pozornosti pri ocenjevanju tveganosti naložb. Indeksi vsekakor motivirajo podjetja k trajnostnemu delovanju in poročanju, saj vedno več investitorjev pri svojih odločitvah upošteva okoljske in socialne vplive podjetij. Pred vlaganji zagotovo izvedejo, ali negativno rešetanje, s katerim izključijo podjetja, katerih produkti in/ali procesi ne ustrezajo njihovim zahtevam, ali pa izvedejo pozitivno rešetanje, s katerim poiščejo podjetja, ki ustrezajo njihovim kriterijem. V pomoč družbeno odgovornim investitorjem je bilo ustvarjenih že kar nekaj razvrstitev podjetij glede na specifične kriterije na socialnem, okoljskem in ekonomskem področju. **Dow Jones Sustainability Group** je že leta 1999 razvrstil podjetja glede na njihovo delovanje v sklopu TR. Razvrščanje navadno temelji na petih elementih:

- Inovativnost. Vlaganje v raziskave in razvoj z namenom bolj učinkovite izrabe virov.
- Upravljanje. Delovanje v skladu z visokimi standardi upravljanja skupaj z odgovornostjo upravljanja in organizacijsko kulturo.
- Delničarji. Zagotavljanje finančnih donosov in ekonomske rasti za delničarje.
- Vodstvo. Upoštevanje dobre prakse in ohranjanje odličnega upravljanja podjetja.

- Družba. Vlaganja v ožjo in širšo družbo, sodelovanje z vsemi interesnimi skupinami in odzivanje na njihove potrebe.

FTSE4Good Indeks je bil ustvarjen leta 2001 z namenom merjenja uspešnosti podjetij, ki delujejo v skladu s svetovno znanimi standardi družbene odgovornosti in spodbujajo naložbe v ta podjetja. Dow Jones in FTSE4Good indeksi so ena izmed možnosti, kako lahko interesne skupine merijo trajnostno delovanje podjetij (Epstein, 2008).

3 FARMACEVTSKA PODJETJA IN TRAJNOSTNI RAZVOJ

3.1 Analiza farmacevtske panoge

Farmacevtska industrija (beseda farmacija izhaja iz grške besede »*pharmakon*« = zdravilo) je panoga, ki se ukvarja z načrtovanjem, razvojem, izdelavo in s trženjem zdravil. Farmacevtska podjetja proizvajajo zdravila, ki se v splošnem delijo na generična in inovativna oziroma originatorska. Inovativna zdravila vsebujejo nove zdravilne učinkovine, za katere farmacevtsko podjetje na podlagi predložene popolne dokumentacije Evropski komisiji jamči za kakovost, varnost in za učinkovitost, s čimer pridobi dovoljenje za promet z zdravili. Predložena dokumentacija obsega štiri dele: prvi del je splošni, drugi je farmacevtsko-kemični, biološki in mikrobiološki, tretji farmakološko-toksikološki, četrti pa klinični del. Razvoj novega zdravila predstavlja zelo visoka tveganja, saj je stopnja uspešnosti zelo nizka. Inovativna farmacevtska podjetja zelo veliko vlagajo v raziskave in razvoj, po prihodu zdravila na trg pa imajo ekskluzivno pravico za prodajo novega izdelka. Farmacevtska podjetja lahko pridobijo dovoljenja za promet z zdravili, tudi če nimajo rezultatov farmakološko-toksikoloških in kliničnih študij, če za dokaz predložijo ustrezno dokumentacijo podobnosti zdravila z zdravilom, za katero je že izdano dovoljenje za promet z zdravili. Takšna zdravila imenujemo generična zdravila. Tovrstna zdravila torej vsebujejo enako zdravilno učinkovino kot inovativna zdravila, uporabljajo se pri istih bolezenskih stanjih, tržiti pa se lahko začnejo po preteku patenta inovativnih zdravil, ki običajno traja 20 let. Proizvodni stroški zdravil so razmeroma nizki, zato po prihodu generikov na trg cena zdravila dramatično pade. Po ocenah naj bi bilo na trgu glede na volumsko porabo zdravil več kot 80 % prodanih zdravil generičnih (Taylor, 2010).

Bistvena značilnost svetovne farmacevtske industrije v tem obdobju je pospešena globalizacija. Na farmacevtsko panogo močno vplivata razvitost gospodarstva in gospodarska politika, poleg tega narašča vloga regulative (registracije, intelektualna lastnina in sodni spori), ki že z manjšimi ukrepi in s spremembami lahko bistveno spremenijo pogoje poslovanja. Z novim tisočletjem prihaja do hitrih sprememb in kljub vedno večjim vlaganjem v razvojno-raziskovalne dejavnosti prodaja temu ne more slediti, zato prihaja do pomanjkanja novih učinkovin. Pri tem so na udaru predvsem originatorji in zato v današnjem času prihaja do hitrega razvoja svetovnega trga generičnih zdravil. Močno naraščata konkurenca in konkurenčnost; tudi v tej panogi je vedno večjega pomena

marketing. V sodobnem zdravstvenem sistemu generična zdravila igrajo pomembno vlogo, saj so v primerjavi z inovativnimi zdravili precej cenejša, kar je v smislu omejevanja izdatkov zdravstvene blagajne bistvenega pomena. Farmacevtska podjetja postajajo izrazito tržno naravnana (Kesič, 2007).

3.2 Trajnostni razvoj farmacevtske industrije

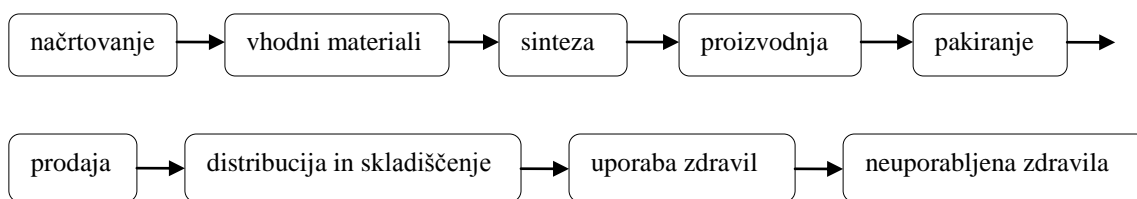
Farmacevtska industrija deluje v enakem družbenem okolju kot druge panoge, vendar gre za izjemno specifično in kompleksno področje, saj je v veliki meri odgovorna za zdravje posameznikov in družbe; v procesu proizvodnje in pri jemanju njihovih zdravil se srečuje z visokimi tveganji (Ficko, 2009, str. 197). Njeno osnovno poslanstvo je zagotavljanje varnih, učinkovitih in kakovostnih zdravil, hkrati pa mora v okviru TR ohranjati ravnovesje še z okoljskim in ekonomskim področjem. Reševanje vprašanj v sklopu trajnostnega delovanja predstavlja farmacevtski panogi veliko večji izziv kot v drugih panogah (Labuschagne, Brent, & van Erck, 2003).

Farmacevtsko industrijo k trajnostnemu delovanju vodijo še dodatni motivi: vedno bolj zaostrena regulativa in predpisi v panogi, visoka vlaganja v raziskave in razvoj, zahtevnost in etičnost trženja, vedno večja konkurenca, pritiski zdravstvenega varstva in javnega proračuna. Poleg vsega naštetega se farmacevtska podjetja nenehno znajdejo v soju žarometov, včasih se srečujejo s skoraj sovražnim odnosom nevladnih organizacij in različnih združenj bolnikov. Pričakovanja družbe so visoka, saj se od njih pričakuje dostopnost zdravil tudi v manj razvitih državah po vsem svetu kakor tudi na področju pokroviteljstev, izobraževanj zdravstvenih kadrov, zaposlenih idr. Poleg tega ima vsak njihov korak v procesu proizvodnje izdelkov vpliv na okolje, zato so pritiski za dokazovanje okoljske ozaveščenosti prav tako zelo visoki. Vse to jih vodi k vedno večjemu prizadevanju za TR in ustvarjanje podobe, da so odgovorni do družbe in okolja. Glede na preučevanje delovanja večjih farmacevtskih podjetij o TR se je izkazalo, da v svojih poročilih izkazujejo pozornost na naslednjih področjih: okolje, globalno zdravje, lokalna skupnost, zaposleni, izobraževanje, etika in transparentnost (Triggle, 2010).

3.2.1 Okoljski vidik

Prva poročila o prisotnosti farmacevtskih izdelkov v okolju so bila objavljena v začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Tema je vzbudila veliko več zanimanja v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je začela naraščati skrb o prisotnosti zdravil v pitni vodi. Od takrat zdravila v okolju predstavljajo temo številnih razprav, kar je razvidno iz velikega števila publikacij. Ugotovili so, da rešitev okoljskega problema ne predstavlja samo skrbi za končne izdelke in njihovo uporabo, ampak celoten življenjski cikel farmacevtskih izdelkov (Slika 2). To vključuje uporabo vhodnih surovin in kemikalij, sintezne poti, proizvodnjo zdravil, embalažo, uporabo zdravil in odpadna zdravila po pretečenem roku uporabe (Kummerer, 2010).

Slika 2: Prikaz življenjskega cikla zdravil in ključnih korakov v sklopu TR

Vir: K. Kummerer, *Why Green and Sustainable Pharmacy?*, 2010, str. 4.

V devetdesetih letih prejšnjega stoletja so ugotovili, da se pri sintezi 1 kg farmacevtske aktivne spojine količina odpadkov poveča od 50- do 100-krat. Ta vpogled je v farmacevtski industriji sprožil številne aktivnosti za zmanjševanje odpadkov, in sicer uporabo primernejših kemikalij, razvoj sinteznih poti z manj koraki in razvoj ukrepov za intenzivnejše prečiščevanje, ki so vodile do velikega zmanjšanja odpadkov med sintetiziranjem aktivnih učinkovin. Izkazalo se je, da so takšni pristopi ne samo okoljsko naravnani, ampak da podjetjem prihranijo čas in denar ter jih vodijo do večje konkurenčnosti. V farmacevtski industriji je pri načrtovanju zdravil ključnega pomena uspešna vpeljava zelene kemije, in sicer zaradi okoljske ozaveščenosti pa tudi zaradi stroškovno učinkovitejše proizvodnje. Nekatera farmacevtska podjetja, predvsem inovativna, so že začela poročati, kako z zeleno kemijo in načrtovanjem zdravil zmanjšujejo količino odpadkov. Pfizer je v svojem trajnostnem poročilu že poročal, kako so v zadnjih trinajstih letih za izdelavo posameznih učinkovin zmanjšali količino odpadkov (L odpadkov/kg produkta) (Clark, Breeden, & Summerton, 2010).

Pomemben vidik farmacevtske industrije v sklopu okoljskega vidika je lokacija proizvodnje. Ugotovili so, da je onesnaževanje farmacevtske industrije v Evropi in Severni Ameriki precej nizko, vendar velik del proizvodnje zdravil, predvsem generičnih, poteka v Aziji, Južni Ameriki in v Afriki. Poleg teh celin je zelo veliko onesnaževanje povezano s proizvodnjo zdravil tudi v Indiji in na Kitajskem (Triggle, 2010). Pri poročanju so pomembni podatki o onesnaževanju vseh proizvodnih obratov in celotne dobavne verige, saj se poleg selitve proizvodnje farmacevtska podjetja pogosto odločajo tudi za »outsourcing« proizvodnje aktivnih zdravilnih učinkovin. AstraZeneca poroča, da »outsourcing« vmesnih spojin in učinkovin prispeva še 36 % dodatnih odpadkov. Potrebna je skrb za okolje, in to ne le v nekaterih razvitih državah, pa tudi rešitev, ki bo delovala povsod po svetu.

K zmanjševanju onesnaževanja okolja veliko prispeva ustrezna logistika. Optimizacija logistike omogoča minimalno onesnaževanje z emisijami ogljikovega dioksida. Farmacevtsko podjetje Johnson & Johnson poroča, da imajo pri uporabi vozil 20 % hibridnih avtomobilov, s čimer še dodatno znižujejo vpliv na podnebne spremembe (Carlsson, 2009).

Pri pakiranju in uporabi embalaže sta pomembni količina in kakovost uporabljenih

materialov. Sledljivosti, koliko odpadkov je povezanih s prodanimi in nato z neuporabljenimi zdravili, še vedno ni. Ocene pravijo, da od 10 % do 35 % proizvedenih zdravil ni uporabljenih. Pri uporabi embalaže imajo poleg številnih pristopov in rešitev (optimizacija velikosti embalaže, uporaba do okolja prijaznejših materialov) farmacevtske industrije zelo pomembno vlogo tudi zdravstveni delavci in končni porabniki, ki lahko pomembno vplivajo na količino neuporabljenih zdravil in s tem povezanih odpadkov.

Prisotnost farmacevtskih izdelkov v naravi je sorazmerno nova tema, saj še raziskovalci niso prišli do spoznanja, kako pomemben in pereč problem lahko predstavljajo zdravila v okolju v prihodnosti. Do zdaj predstavlja izjemo naravna katastrofa v jugovzhodni Aziji, ko je zaradi učinkovine diklofenak, prisotne v naravi, umrlo deset milijonov jastrebov. Podatkov o tem, katera zdravila so prisotna v naravnem okolju, kako pridejo do tja in kak vpliv lahko imajo v prihodnosti, še ni (Triggle, 2010).

V sklopu trajnostnega delovanja in poročanja farmacevtske industrije je predvsem potrebno zavedanje pomena vseh korakov v ciklu proizvodnje izdelkov in v vseh proizvodnih obratih po svetu.

3.2.2 Socialni vidik

Slabe zdravstvene razmere so v večji meri v pristojnosti svetovnih nacionalnih vlad in mednarodnih nevladnih organizacij, ki morajo zagotoviti zdravstveno oskrbo v matičnih državah in državah v razvoju. Kljub temu imajo farmacevtska podjetja odgovornost do družbe, ki jo lahko razdelimo na tisto, kar je treba, da storijo, kaj bi morala in kaj lahko storijo (Leisinger, 2015). Kako si razlagati dejstvo, da ima milijarda ljudi prekomerno težo in bolezni, povezane z debelostjo, milijarda ljudi pa je podhranjena? Ali so zdravila za revne ljudi v državah v razvoju slaba naložba? Kakšna je vloga farmacevtskih izdelkov v 21. stoletju, ni vprašanje samo z znanstvenega področja, temveč ampak z družbenega in ekonomskega.

O skrbi za globalno zdravje in dostopnosti zdravil farmacevtska podjetja poročajo in njihovi ukrepi simbolizirajo razumevanje, da imajo veliko odgovornost za zdravje človeštva na globalni ravni. Poleg tega se osredinjajo na lokalne skupnosti s pomočjo za reševanje vprašanj, povezanih z zdravjem in s kakovostjo prebivanja ter podpirajo številne programe, s katerimi pomagajo skupnostim pri reševanju lokalnih vprašanj.

Pomembna področja socialnega vidika farmacevtskih podjetij so njihova vključenost v izobraževalne programe, podpora raziskovalnim projektom oziroma donacije, povezane z izobraževanjem in znanostjo. Na ta način podpirajo razvoj družbe na splošno, poleg tega pa imajo lahko koristi od raziskav, ki jih privedejo do novih odkritij; hkrati sodelujejo tudi z zdravstvenim osebjem, ki so predpisovalci zdravil.

Skrb za zaposlene je področje, ki mu dajejo velik poudarek vse panoge, vendar je v farmaciji še posebno izpostavljena, in sicer se poudarjajo varnost zaposlenih in njihov strokovni razvoj ter upravljanje s talenti. Nekatera farmacevtska podjetja v svoje poslovanje vključujejo nove strategije upravljanja z zaposlenimi in njihovimi družinami, in sicer organizirajo programe za spodbujanje zdravega načina življenja ter jim omogočajo programe wellness itn. Nove strategije poslovanja v skrbi za zaposlene naj bi bile pozitivne za zaposlene in tudi za delodajalce, saj naj bi se na tak način zmanjšalo število odsotnosti z dela in povečalo zadovoljstvo, hkrati pa tudi produktivnost.

3.2.3 Ekonomski vidik

Farmacevtska industrija se glede na tehnološko, inovativno in na tržno naravnost uvršča med vodilne gospodarske panoge in ima močen vpliv na druga znanstvena področja pa tudi na gospodarstvo posamezne države.

Od farmacevtskih podjetij se pričakujejo visoka vlaganja v raziskave in razvoj. Predvsem od inovativnih podjetij se pričakujejo vlaganja v razvoj novih učinkovin. Žal je v zadnjem desetletju trend, da se vlaganja povečujejo, medtem ko se uspeh oziroma število novih zdravil na trgu zmanjšuje. Inovativna podjetja so se odzvala s številni združitvami podjetij, ki pa tudi ne predstavljajo rešitve. Uspeh farmacevtske industrije je odvisen od naključnih odkritij; raziskave in razvoj ne morejo biti avtomatizirani, ampak je potrebna tudi strast znanstvenikov k odkrivanju, kar žal pomeni, da vedno večja vlaganja v raziskave niso povezana z večjim uspehom.

Poleg vlaganj v nove izdelke so potrebna vlaganja v zeleno kemijo in v izboljšavo tehnologije ter tako zmanjševanje negativnega okoljskega vpliva. Poleg tega so v farmacevtski industriji visoka pričakovanja v sklopu podpore izobraževanj zaposlenih in zdravstvenih delavcev ter s tem skrb za razvoj znanosti in sledenju sodobnim trendom zdravljenja. Prav tako so pomemben člen donacije in pomoč pri dostopnosti zdravil na lokalni pa tudi na globalni ravni. Dejstvo je, da je farmacevtska industrija kljub svoji dobičkonosnosti panoga, v kateri ima ožja in širša družba visoka pričakovanja.

V farmacevtski industriji je poleg vseh omenjenih področij pomembno področje poslovne etike in transparentnosti poslovanja. V zadnjih letih strmo narašča trend s poudarkom na etiki in transparentnosti. Vsa podjetja vsekakor ne objavljajo te vrste občutljivih informacij, si pa mora v prihodnosti večina priznati potrebo po poročanju in ozaveščanju njihovih deležnikov. Pomembni so poročanje na področju etične prakse v povezavi z raziskavami in s kliničnimi študijami pri inovativnih podjetjih ter področje trženja in oglaševanja vseh farmacevtskih podjetij (Kumar, 2012).

Farmacevtska industrija kljub vedno večji konkurenci in zniževanju cen zdravil ostaja ena izmed najbolj dobičkonosnih panog. Ocenjuje pa se, da se povečuje potreba po hitrem

odzivanju na spremembe trga, strateškem načrtovanju prihodnosti ter po sodobnem upravljanju in poslovanju farmacevtskih podjetij (Kesič, 2007).

4 ANALIZA POROČANJA O TRAJNOSTNEM RAZVOJU IZBRANIH FARMACEVTSKIH PODJETIJ

Farmacevtska industrija zaradi svoje specifične proizvodnje, poslovanja in trženja predstavlja zanimivo področje za preučevanje TR in poročanje o TR. Ima velik vpliv na okoljskem, družbenem pa tudi na gospodarskem področju; poleg tega zahteva širši pogled na TR, zaradi česar predstavlja novo in zahtevno področje. V empiričnem delu magistrske naloge primerjam poročanje o TR desetih farmacevtskih podjetij.

Farmacevtska industrija spada med strogo nadzorovano panogo, vendar je danes močen porast generičnih farmacevtskih podjetij, ki proizvajajo zdravila, ki so cenovno dostopnejša od originalnih zdravil, kar pomeni, da postaja tudi farmacevtska panoga vedno bolj tržno naravnana. Zanimivo je vprašanje, ali se kljub težnji po vse večjem zaslužku in nižanju cen zdravil z namenom konkurenčnosti farmacevtska podjetja zavedajo TR in o tem tudi dosledno poročajo.

4.1 Vzorec in metoda zajemanja podatkov

Vzorec predstavlja deset farmacevtskih podjetij iz različnih držav, in sicer iz Amerike, Slovenije, Švice, Danske, Japonske, Izraela in iz Indije. V analizo so vključena farmacevtska podjetja iz različnih držav, da ugotovim, ali obstaja bistvena razlika med poročili podjetij iz različnih držav, medtem ko vsa podjetja proizvajajo, poslujejo in tržijo na globalni ravni. Poleg tega so podjetja, ki so vključena v vzorec, inovativna in tudi generična farmacevtska podjetja, katerih proizvodnja in poslovanje se razlikujeta, medtem ko imajo inovativna in tudi generična podjetja velik vpliv na vse tri vidike TR. Zanima me, ali se poročanje o TR med njimi bistveno razlikuje, čeprav imajo podoben vpliv na TR.

Med generičnimi podjetji je v vzorcu slovensko farmacevtsko podjetje Krka pa tudi Lek, ki je bil do prevzema v letu 2002 prav tako slovenski, Teva iz Izraela, saj spada med vodilna generična podjetja, Sun Pharma iz Indije in Daichii Sanyko iz Japonske. Med inovativni podjetji so v vzorcu Merck iz ZDA, Novartis iz Švice, Novo Nordisk iz Danske, Dr. Reddy iz Indije in Takeda iz Japonske. Osredinila sem se na farmacevtska podjetja iz Evrope, ZDA in iz Japonske, saj so v farmacevtski panogi v veljavi evropska, ameriška in japonska farmakopeja². Poleg tega sta v vzorcu tudi dve indijski podjetji, saj postajajo indijska farmacevtska podjetja pomemben izvoznik aktivnih farmacevtskih učinkovin; dobavna

² Farmakopeja vsebuje zakonsko obvezujoče predpise za razvoj, izdelavo in preskušanje kakovosti zdravil in njihovih sestavin ter druge podatke o zdravilih in njihovi uporabi (Javna agencija Republike Slovenije za zdravila in medicinske pripomočke, 2015).

veriga med njimi in podjetji iz Evrope ter ZDA je lahko povezana.

Vsi podatki o poročanju izbranih farmacevtskih podjetij izhajajo iz njihovih letnih poročil in hkrati morebitnih dodatnih samostojnih trajnostnih poročil. Vsi podatki, ki izhajajo iz letnih in samostojnih poročil, so dosegljivi na spletnih straneh podjetij. Dosegljivost letnih poročil na spletnih straneh podjetij, še posebej informacij o TR, ki zanimajo vse interesne skupine, ne samo lastnikov, je ključnega pomena. Če preprost dostop do informacij ni mogoč, je, kot da zanje ne bi obstajale. Zaradi tega razloga so v analizo zajeta podjetja, ki imajo na spletni strani preprosto dosegljivo letno poročilo, v sklopu katerega poročajo o vidikih TR, oziroma imajo na spletni strani objavljeno samostojno poročilo o TR. Na podlagi tega pogoja številnih farmacevtskih podjetij ni mogoče vključiti v analizo, saj na spletnih straneh ne objavljajo letnih poročil in/ali poročil o TR. V analizo so vključena najnovejša objavljena poročila v letu 2014. Nekatera poročila so starejša, če podjetja poročil o TR ne objavljajo letno.

4.2 Opis analize poročanja in metodologija

Zaradi kompleksne narave pojava TR, različnih opredelitev pojma in precej različnih načinov poročanja o TR je tudi merjenje obsega in kakovosti poročil o TR problematično. Informacij ni mogoče seštevati, saj je standardizacija kriterijev zelo težka. Pri analizi poročil je treba prebrati celotna letna poročila in samostojna poročila o TR, saj so v nekaterih letnih poročilih informacije o vidikih TR razporejene po celotnem besedilu in ne izključno pod poglavjem o TR.

Analiza poročanja je sestavljena iz dveh korakov. V prvem so opisana poročila vseh desetih podjetij, in sicer se osredinim na dostopnost poročil na spletu, obliko poročil, obseg poročil, kako pogosto objavljajo poročila o TR, preglednost in vsebino poročil ter katere standarde navajajo in v sklopu katerih smernic poročajo. Na podlagi kvalitativnega opisa posameznih podjetij sem poiskala podobnosti in razlike med inovativnimi in generičnimi podjetji ter podobnosti in razlike med poročili podjetij iz različnih držav.

V drugem koraku je izvedena vsebinska analiza. V sklopu analize sem sestavila vprašalnik, ki je služil za vsebinsko analizo poročil podjetij, in sicer katera področja in kazalniki so prisotni v posameznih poročilih podjetij, in za analizo stopnje razkritja pri posameznih kazalnikih.

4.2.1 Vprašalnik in metodologija

V vprašalnik (priloga 1) so vključeni vsi trije vidiki TR: ekonomski, socialni in okoljski. Vsak vidik obsega več področij z različnimi kazalniki, ki so oblikovani na podlagi mednarodnih smernic GRI (GRI G 4). Izbrana so tista področja in kazalniki, ki se najpogosteje pojavljajo v poročilih in ki so ključnega pomena za trajnostno delovanje

farmaceutskih podjetij. Področja (kazalnike) sem ovrednotila z vrednostmi, ki ocenjujejo razkritje posameznih informacij.

Pripisane vrednosti ne označujejo kakovosti informacij in delovanja podjetja, ampak le stopnjo razkritja v smislu, ali o določenem pojavu poroča in do katere stopnje (opisno, številčno ...). Posamezne kazalnike sem ocenjevala kot dihotočno spremenljivko (0 = področje ni omenjeno, 3 = področje je omenjeno), večina kazalnikov pa ima ordinalno mersko lestvico (0 = področje ni omenjeno, 1 = področje je omenjeno le opisno, 2 = dodane tudi kvantitativne vrednosti, 3 = dodane kvantitativne vrednosti in primerjava glede na preteklo leto). Dihotomne spremenljivke imajo vrednost 0 ali 3 zaradi enakovredne uteži v skupnem rezultatu.

Vprašalnik je razdeljen na ekonomski, socialni in okoljski vidik. Ekonomski vidik je sestavljen iz sedmih področij (gospodarska uspešnost, finančna vlaganja v povezavi s podnebnimi spremembami, finančna pomoč vlade, zahteve za minimalne plače po državah, investicije, posredni ekonomski vplivi na podjetje, dobavna veriga); okoljski vidik je sestavljen iz osmih področij (surovine, voda, energija, zrak, odpadki, izdelki, transport, dobavitelji. Socialni vidik pa je sestavljen iz šestih področij (zaposleni, človeške pravice, dobavitelji, lokalna skupnost, kupci in izdelki). Vsako področje je sestavljeno iz enega ali več kazalnikov, ki sem jim pripisala vrednost. Celoten vprašalnik in mogoče ocene posameznih kazalnikov so v prilogi.

S pomočjo vprašalnika sem ocenila, o katerih kazalnikih in do katere ravni izbrana farmacevtska podjetja poročajo v svojih poročilih. Vse tri vidike TR sem analizirala posebej. Najprej me je zanimalo, koliko točk dosežejo vsa podjetja skupaj po posameznih področjih znotraj ekonomskega, socialnega in okoljskega vidika, da analiziram in primerjam zastopanost področij in njihovih kazalnikov v sklopu posameznega vidika TR. Rezultate sem pridobila tako, da sem po posameznih področjih znotraj vidika seštel točke vseh podjetij in jih primerjala z maksimalnim številom mogočih točk pri izbranem vidiku. Poleg tega me je zanimalo, koliko točk doseže vsako posamezno podjetje pri ekonomskem, socialnem in pri okoljskem vidiku, da primerjam podjetja v vzorcu, kako poročajo o posameznih vidikih TR. Rezultate sem pridobila tako, da sem seštel točke, ki jih je posamezno podjetje prejelo znotraj vidika, in jih primerjala z maksimalnim številom točk posameznega vidika. Rezultate prve in druge analize vprašalnika sem prikazala grafično, in sicer kot deleže doseženih točk glede na maksimalno število točk.

4.3 Analiza poročanja o TR podjetij v vzorcu in rezultati

4.3.1 Predstavitev poročil o TR podjetij v vzorcu

Vsa izbrana podjetja kot osnovno dejavnost proizvajajo in tržijo zdravila na recept, za katere so visoki standardi varnosti, učinkovitosti in kakovosti; so delniške družbe in

poslujejo na globalni ravni (Priloga 2). Na podlagi v uvodu zapisanih motivov, pobud in zahtev k trajnostnemu delovanju imajo izbrana podjetja gotovo dovolj razlogov, da delujejo v smeri TR in da o tem tudi poročajo.

4.3.1.1 Merck

Merck je za svoja letna poročila prejel številne nagrade, med drugim v letu 2014 od FTSE 4 Good Indeksa in v letu 2012 tudi od Corporate Registra v kategoriji inovativnosti. Merck na svoji spletni strani objavlja letno poročilo in pod rubriko Odgovornost podjetja poročilo o TR, ki ga naslavlja kot Odgovornost podjetja Merck. Poleg letnega in trajnostnega poročila objavlja tudi povzetke trajnostnega poročila in poročilo s strnjenimi podatki ključnih kazalnikov. Na spletni strani poudarja ključne pobude družbene odgovornosti, transparentnost poslovanja in smernice ter standarde TR, ki jim pri poslovanju in poročanju sledijo (*Access to Medicine Index, smernice GRI, Millenium Development Goals, UNGC*). V trajnostnem poročilu poudarjajo naslednja področja: strategija podjetja, dostop do zdravja, okoljski vidik, zaposleni, etika in transparentnost ter vlaganja. Njihovo poročilo je preprosto dostopno, vendar samo v spletni obliki. Struktura poročila je inovativna in zelo pregledna. Vsebinsko je zelo obsežno; poleg kazalnikov smernic GRI v svoje poročilo vključujejo tudi ključna področja farmacevtske panoge, in sicer klinične raziskave, dobavno verigo ter transparentnost poslovanja v prodaji in marketingu. Trajnostno poročilo objavljajo letno.

4.3.1.2 Novo Nordisk

Novo Nordisk je v letu 2013 glede na indeks Global 100, ki ocenjuje podjetja glede na njihovo poslovanje v sklopu TR, zasedel najboljšo mesto glede na farmacevtska podjetja. Novo Nordisk letno objavlja **integrirano poročilo** (angl. *Annual Integrated Report*); Corporate Register mu je podelil nagrado za najboljšo integrirano poročilo leta 2011. Njihovo poročilo torej sledi najsodobnejšim smernicam poročanja – prek celotnega letnega poročila združuje vse vidike poslovanja. Trajnostni vidik poslovanja učinkovito in pregledno združi s svojim finančnim vidikom poslovanja in z računovodskimi podatki. Na svoji spletni strani pod rubriko Trajnost (angl. *Sustainability*) objavljajo integrirano poročilo in poudarjajo koncept TBL, naslavlja svoje lastnike, navajajo standarde in smernice, ki jim sledijo, nagrade in prepoznavnost podjetja, njihove prioritete in programe družbene odgovornosti ter kvartalne novice na področju TBL. Integrirano letno poročilo Novo Nordiska je obsežno, pregledno, inovativno in napisano po sodobnih smernicah IIRC. Objavljajo ga letno.

4.3.1.3 Novartis

Novartis že tretje leto zapored ostaja med vodilnimi glede na indeks STOXX, ki ocenjuje vodilna svetovna podjetja glede na okoljski, socialni in ekonomski vidik. Na svoji spletni

strani pod rubriko Odgovornost podjetja objavlja letno poročilo in prav tako samostojno poročilo o TR, ki ga naslavlja kot Odgovornost podjetja Novartis. Poleg samostojnega trajnostnega poročila na spletni strani poudarjajo nagrade in prepoznavnost podjetja, programe družbene odgovornosti in hitro povezavo, ki omogoča naročilo na novice o TR podjetja. Poročilo sledi smernicam GRI in struktura poročila se popolnoma ujema s smernicami, tako da je poročilo pregledno in strukturirano. Omogoča jasen in hiter pregled nad celotnim poročilom, poleg tega je obsežno in zajema tudi ključna področja za farmacevtsko panogo.

4.3.1.4 Lek

Lek, član skupine Sandoz, od leta 2010 letno objavlja samostojno poročilo o TR skladno z Novartisovo politiko poročanja. Njihovo poročilo je dostopno na spletni strani pod rubriko Družbena odgovornost in ga naslavlja kot Poročilo o trajnostnem razvoju družbe Lek, d. d. Na spletni strani omenjajo področja: bolniki, vodenje poslovanja, ljudje in skupnost, skrb za okolje in navajajo zadnje aktivnosti v sklopu njihove družbene odgovornosti. Poročilo je pregledno, saj sledi smernicam GRI, vendar ni tako strukturirano in vsebinsko obsežno kot Novartisovo poročilo.

4.3.1.5 Krka

Krka na svoji spletni strani objavlja letna poročila in ne poroča v obliki samostojnega trajnostnega poročila, ampak o vidikih TR poroča v sklopu letnega poročila. V njem je eno poglavje namenjeno TR, v katerem se osredinja na pet ključnih področij: odgovornost do zaposlenih, vlagateljev, odjemalcev, družbenega in naravnega okolja. Poleg jasnega opisa svojega delovanja na omenjenih področjih poglavje o TR strnejo s kvantitativnimi podatki kazalnikov, ki vsebinsko sledijo kazalnikom smernic GRI.

4.3.1.6 Teva

Teva je prvo samostojno poročilo o družbeni odgovornosti objavila leta 2013 s podatki iz leta 2012. Trajnostno poročilo naslavlja kot Poročilo o družbeni odgovornosti podjetja Teva in je dostopno na njihovi spletni strani pod rubriko Odgovornost. V poročilu so zapisali, da je njihov program poročanja o TR še v zgodnjih fazah razvoja, smernice GRI pa so jim predstavljale le vodilo. Na spletni strani poudarjajo naslednja področja: bolniki, zaposleni, poslovanje in etika, okoljska ozaveščenost in skupnost. Poročilo je pregledno in zajema vse tri vidike TR, vendar ne zajema vseh ključnih kazalnikov, prav tako pri kazalnikih manjkajo kvantitativni podatki in primerjava s preteklimi leti. Na spletni strani je poročilo preprosto dostopno, medtem ko letnih poročil ne objavljajo.

4.3.1.7 Takeda

Takeda objavlja integrirano letno poročilo. Objavljajo ga na svoji spletni strani pod rubriko Odgovornost; poudarjajo zaposlene, okolje, človeške pravice, aktivnosti v sklopu TR, proces dialoga in politiko poslovanja. Takeda nameni poročanju o TR veliko pozornost, saj se je v letu 2006 zavezala k integriranemu poročanju. Poleg integriranega letnega poročila objavljajo tudi samostojno poročilo s podatki kazalnikov TR (angl. *CSR Data Book*), ki sledi smernicam GRI. V letu 2011 so sodelovali v pilotnem programu International Integrated Reporting Council (IIRC). Integrirano poročilo sledi sodobnim smernicam IIRC, je obširno in pregledno ter zajema vsa ključna področja za farmacevtsko panogo. Poročilo je preprosto dostopno in ga objavljajo letno.

4.3.1.8 Daichii Sanyko

Daichii Sanyko od leta 2013 poroča v obliki integriranega letnega poročila. Na spletni strani pod rubriko Odgovornost je dostopno integrirano letno poročilo, ki ga naslavljajo kot Poročilo dodane vrednosti. Njihovo poročilo je preprosto dostopno, zajema vse vidike TR, je obsežno, pregledno in sledi vsem sodobnim smernicam. Na spletni strani poudarjajo še družbeno odgovornost podjetja, poslovanje, družbeno človekoljubnost in zdravo življenje.

4.3.1.9 Dr. Reddy

Dr. Reddy je o svojem delovanju na področju TR prvič poročal v letu 2001, od leta 2003 pa izdajajo tudi samostojno poročilo, ki ga naslavljajo kot Trajnostno poročilo. Na spletni strani pod rubriko Državljanstvo (angl. *The Citizenship*) poudarjajo bolnike, zdravstveno varstvo, skupnost, planet, članstvo in trajnost. So prvo indijsko podjetje, ki je začelo poročati po smernicah GRI. Poročilo ni tako obsežno, natančno in dosledno, kot bi pričakovali za poročilo po smernicah GRI. V njem poudarjajo devet področij: ljudje, okolje, varnost, kakovost, produktivnost, razpoložljivost, tehnologija, skupnost in napredek.

4.3.1.10 Sun Pharma

Sun Pharma na svoji spletni pod rubriko Odgovornost objavlja samostojno trajnostno poročilo o odgovornem poslovanju (angl. *Business Responsibility Report*). Samostojno poročilo zajema vse tri vidike, vendar le nekatere kazalnike in še zdaleč ne tako obsežno in tako natančno kot druga podjetja. Poročilo je samo opisno, brez zajetih vseh kazalnikov in kvantitativnih podatkov.

Tabela 2: Prikaz uporabe standardov in smernic po podjetjih

Standardi Podjetje	GRI	UNGC	ISO	OHSAS 18001	IIRC	OECD	EMAS	CDP
Merck	GRI G 4	Da	ISO14001	Da	/	Da	Da	Da
Novo Nordisk	GRI G 4	Da	ISO9001	/	Da	/	/	/
Novartis	GRI G 4	Da	ISO14001 ISO50001	Da	/	Da	Da	Da
Lek	GRI G 4	Da	ISO14001	Da	/	Da	Da	/
Krka	/	Da	ISO14001 ISO9001 ISO27001	Da	/	Da	/	/
Teva	/	Da	ISO14001	/	/	/	/	Da
Takeda	GRI G 4	Da	ISO14001 ISO50001 ISO26000	/	Da	/	/	Da
Daichii Sanyko	GRI G 3	Da	ISO14001 ISO26000	/	Da	/	/	/
Dr. Reddy	/	/	ISO14001	/	/	/	/	Da
Sun Pharma	/	/	ISO14001 ISO9002	/	/	/	/	

Vir: Daiichi Sankyo Company Ltd, Daiichi Sankyo Group Value Report 2014, 2015; Dr. Reddy's Laboratories Ltd, Sustainability Report Summary 2012–2013, 2015b; Krka d.d., Letno poročilo 2014, 2015; Lek d.d., Poročilo o trajnostnem razvoju družbe Lek d.d. za leto 2013, 2015; Merck & Co., Inc., Corporate Responsibility – 2013 Report, 2015b; Novartis International AG, Corporate responsibility performance report 2014, 2015b; Novo Nordisk, Annual Report 2014, 2015; Sun Pharmaceutical Industries Ltd, Annual Report 2013-2014, 2015; Takeda Pharmaceutical Company Ltd, Annual Report 2014, 2015; Teva Pharmaceutical Industries Ltd, Corporate Social Responsibility Report 2012, 2015a.

4.3.2 Primerjava poročil podjetij v vzorcu

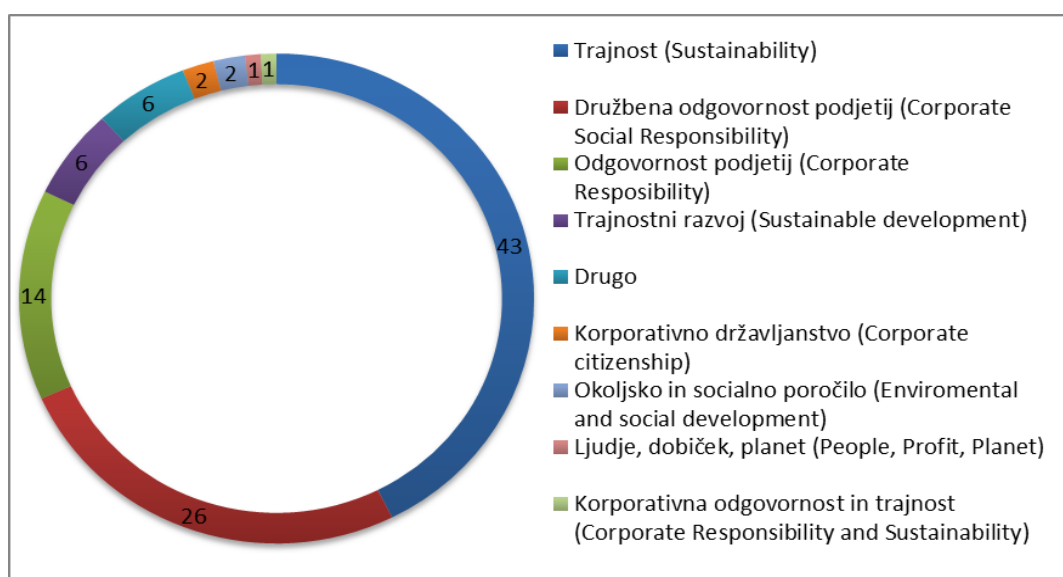
Pri pregledu poročil podjetij iz vzorca so **opazne razlike med poročili podjetij iz različnih držav ter med poročili inovativnih in generičnih podjetij**. Glede na sedež podjetja lahko poudarimo, da evropska podjetja, podjetje iz ZDA in japonski podjetji poročajo dosledneje kot podjetje iz Izraela in podjetji iz Indije. Vsekakor je razlog, da EU spodbuja k poročanju o TR in da je že vpeljala v zakonodajo, predvsem v sklopu okoljskega vidika, zahteve po poročanju, prav tako ZDA in Japonska delujeta v smeri obveznega poročanja o določenih kazalnikih. Med inovativnimi in generičnimi podjetji je razlika, da dajejo inovativna podjetja v svojih poročilih več pozornosti vidikom TR, imajo obširnejša poročila in v svojih poročilih navajajo več standardov poročanja kot generična podjetja.

Pri izbiri podjetij za v vzorec sem pregledala gibanje poročanja tudi drugih farmacevtskih podjetij, saj me je na splošno zanimala dostopnost letnih poročil in/ali samostojnih

trajnostnih poročil farmacevtskih podjetij na njihovih spletnih straneh. Pri pregledu spletnih strani inovativnih farmacevtskih podjetij iz Evrope (GlaxoSmithKline, Bayer, Roche, AstraZeneca), ZDA (Pfizer, Eli Lilly, Abbot) in Japonske (Astellas, Otsuka) imajo na spletni strani dostopna letna poročila in hkrati samostojna poročila o TR, ki so pri vseh naštetih podjetjih napisana po smernicah GRI. Pri pregledu spletnih strani in dostopnosti poročil generičnih podjetij pa je vidik poslovanja TR manj izpostavljen in so poročila o TR redkejša pa tudi uporaba smernic GRI ni pogosta. Generična podjetja iz Evrope (Stada, Ranbaxy) in ZDA (Actavis, Mylan, Hospira) na spletni strani ne objavljajo poročil o TR.

Pri poimenovanju trajnostnih poročil podjetij v vzorcu **ni enotnega poimenovanja**, kar sovпада z ugotovitvami raziskave KPMG (slika 3). KPMG je v svoji raziskavi preučeval, kateri so najpogosteje uporabljeni izrazi nefinančnega poročanja. Ugotovili so, da se najpogosteje uporablja izraz Trajnostni razvoj (angl. *Sustainability*), nato pa še vedno zelo pogosto podjetja svoje poročilo poimenujejo kot Odgovornost podjetja (angl. *Corporate Sustainability*) in Družbena odgovornost podjetja (angl. *Corporate Social Sustainability*), vsi drugi izrazi pa so prav tako sprejeti, vendar se pojavljajo v manjšini (KPMG, 2013).

Slika 3: Prikaz poimenovanja TR

Vir: KPMG International, *The KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting 2013*, str. 6, slika 1.

Glede na primerjavo poročil izbranih podjetij se je izkazalo, da **polovica podjetij poroča v obliki samostojnega trajnostnega poročila**. Podjetja Novo Nordisk, Takeda in Daichii Sanyko poročajo v obliki integriranega letnega poročila, podjetji Krka in Sun Pharma pa o vidikih TR poročata v sklopu letnega poročila. Glede na raziskavo Corporate Registra je od leta 2010 v porastu integrirano poročanje, vendar se podjetja še vedno najpogosteje odločajo za poročanje v obliki samostojnega trajnostnega poročila (CorporateRegister Perspectives, 2013).

Pri uporabi mednarodnih smernic in standardov **največ podjetij sledi načelom UNGC**, šest podjetij izmed desetih pa poroča tudi po smernicah GRI. Glede na gibanje uporabe smernic GRI, ki postajajo najbolj uveljavljene mednarodne smernice, bi pričakovali, da bodo po smernicah GRI poročala vsa globalna farmacevtska podjetja. V vzorcu **vsa inovativna podjetja poročajo po smernicah GRI**, med generiki po smernicah GRI poročata Lek, in sicer od leta 2010 skladno z Novartisovo politiko poročanja, in Daichii Sanyko, ki proizvaja generična in inovativna zdravila, Teva in Dr. Reddy v poročilih le omenjata, da sledita smernicam GRI, Krka in Sun Pharma pa v poročilih ne omenjata smernic GRI. Integrirano poročanje je v farmacevtski industriji še v zgodnjih fazah razvoja; v izbranem vzorcu poročata skladno z IIRC le japonski podjetji in Novo Nordisk.

Ključna izboljšava na področju prostovoljnih, mednarodnih standardov in smernic poročanja o TR je gotovo večja sinergija med njimi, ki bi omogočala primerljivost med trajnostnimi poročili podjetij. Pri prostovoljnem izboru kazalnikov se poraja dvom, ali so področja in kazalniki izbrani z namenom poročanja le o pozitivnih informacijah in dosežkih ter prikrivanju negativnih. Najsodobnejša različica smernic GRI G 4, ki jo že uporablja polovica podjetij v vzorcu, je že usklajena z načeli UNGC, prav tako daje navodila, kako poročanje o TR povezati z IIRC. Integrirano poročanje naj bi namreč v prihodnosti predstavljalo smernice poročanja. Poročanje po IIRC narašča, vendar še ni popolnoma zaživelo, saj za podjetja predstavlja velik korak pri sestavi poročil. V vzorcu so po IIRC poročala le tri podjetja. Zanimiv je podatek, da le eno podjetje iz Evrope. Potrebna je verjetno še nekaj časa, da se bo izkazalo, ali je integrirano poročanje res najboljša izbira za podjetja in tudi njihove interesne skupine.

4.3.3 Analiza rezultatov vprašalnika

4.3.3.1 Ekonomski vidik

Podjetja svoje finančno poslovanje dosledno prikažejo z računovodskimi poročili, v sklopu TR pa ekonomski vidik zajema širši pogled na poslovanje v povezavi z okoljskim in s socialnim vidikom. Ekonomski vidik TR spodbuja podjetja, da poleg obveznega finančnega poročanja razkrijejo še dodatne informacije o finančnem poslovanju, ki so zanimive za vse interesne skupine. V uvodu sem zapisala, da podjetja navajajo svoja pozitivna dejanja, kot so na primer pokroviteljstva in donacije. V sklopu trajnostnega poročanja se pričakuje, da si lahko iz poročil ustvarimo širšo sliko o podjetju. Ekonomski vidik niso le računovodski podatki letnega poročila in pozitivna dejanja podjetij, ampak širša slika o tem, kako je dejansko porazdeljena ekonomska vrednost, vlaganja v zaposlene, ali se zavedajo zahtev za minimalna plače zaposlenih, vlaganja za varstvo okolja, ali dajejo prednost lokalnim dobaviteljem idr.

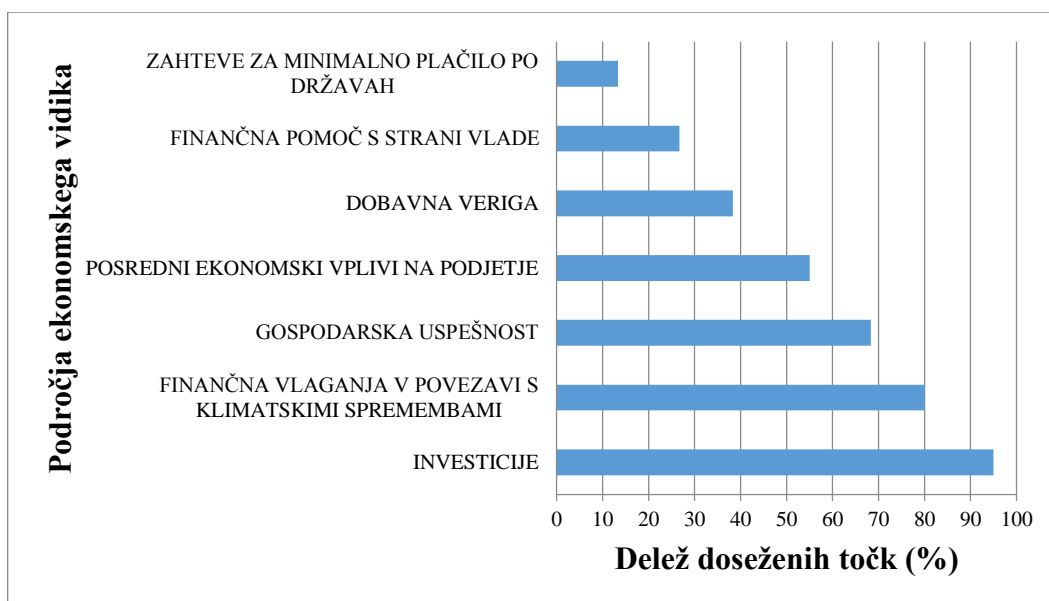
Ekonomski vidik je zelo težko oceniti, saj imajo podjetja veliko iskanih podatkov zajetih v svojem poročilu, vendar niso strnjena na enem mestu v sklopu poročanja o ekonomskem

vidiku TR. Če tudi podjetja poročajo skladno s smernicami GRI, v sklopu smernic GRI navajajo samo nekaj ekonomskih kazalnikov, medtem ko je marsikateri želeni podatek ekonomskega vidika naveden v poglavju okoljskega vidika, socialnega vidika ali v sklopu finančnega poročila. Pri ocenjevanju sem pozitivno ocenila kazalnik, čeprav so podatki navedeni v katerem izmed drugih poglavij, saj nobeno izmed podjetij nima vseh podatkov strjenih pri ekonomskih vidikih poslovanja.

4.3.3.1.1 Analiza področij ekonomskega vidika podjetij kot celote

Pri analizi vprašalnika po posameznih področjih ekonomskega vidika (slika 4) je opaziti, da so podjetja zbrala zelo nizke deleže točk, kar pomeni, da so v poročilih podjetij podatki o kazalnikih ekonomskega vidika skopi. Glede na strogo zakonodajo finančnih poročil bi pričakovali, da bodo podjetja dosledneje poročala na področju ekonomskega vidika. Eden izmed razlogov je gotovo ta, da so kazalniki ekonomskega vidika specifični in tesno povezani s socialnim in z okoljskim vidikom, zaradi česar bi podjetja morala vložiti dodaten trud in imeti tendenco po poročanju o teh kazalnikih.

Slika 4: Delež doseženih točk podjetij kot celote po posameznih področjih ekonomskega vidika

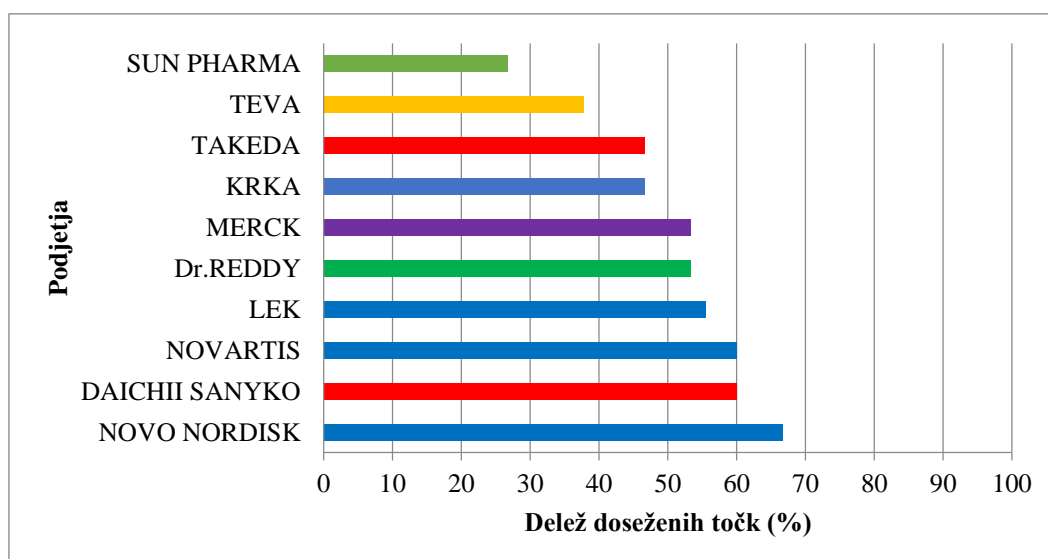
Področje investicij je doseglo najboljši rezultat, in sicer 95 %, saj je investiranje v varovanje okolja, infrastrukturo in v lokalno skupnost pri večini podjetij prisotna, vendar so podatki navedeni tudi v drugih poglavjih. Visok delež točk (80 %) je doseglo tudi področje o finančnem vlaganju v povezavi s podnebnimi spremembami, kar je seveda povezano z obveznim poročanjem v EU, Ameriki in na Japonskem, medtem ko o tem kazalniku ne poročata Teva in Sun Pharma, saj v Izraelu in Indiji še vedno ni dovolj strogih zahtev za poročanje.

Na področju gospodarske uspešnosti o prihodkih poročajo vsa podjetja, pri odhodkih pa so slabši rezultati, saj ni zadovoljivih podatkov o plačah zaposlenih in njihovih bonitetah; natančno poročanje je zaslediti le pri kazalnikih o plačilih lastnikom in vladi ter vlaganju v skupnost. Področje, povezano s poročanjem o posrednih ekonomskih vplivih, je doseglo 55 %, pri čemer večina podjetij poroča o sodelovanju z lokalno skupnostjo, medtem ko je le nekaj podjetij prejelo točke pri kazalniku o spremembah organizacije, sektorjev idr. v podjetju. Tudi na področju dobavne verige so slabi rezultati. Vsa podjetja poročajo o dobavni verigi in nadzoru dobaviteljev, kar je zajeto v vprašalniku za socialni vidik, medtem ko je na ekonomskem vidiku vključen kazalnik o deležu lokalnih dobaviteljih in kako definirajo lokalne dobavitelje. Merck, Novartis in Lek v sklopu smernic GRI navajajo delež lokalnih dobaviteljev, vendar tudi pri njih ni podatka o tem, katere dobavitelje definirajo kot lokalne. Dobavna veriga je vsekakor področje, potrebno izboljšave, na kar jasno nakazujejo vse do zdaj opravljene raziskave smernic poročanja. V sklopu smernic GRI je tudi kazalnik, ki spodbuja podjetja k poročanju o sodelovanju z vlado. Ali podjetja res ne prejemajo ugodnosti, finančne pomoči in nagrad od države ali o tem ne poročajo, ne moremo sklepati iz branja poročil. Najslabši rezultat je pri kazalniku o zahtevah za minimalno plačo, pri katerem nobeno podjetje ne poroča o zahtevah za minimalno plačilo v vseh državah, v katerih poslujejo, kar bi predstavljalo pomemben podatek glede na globalno poslovanje vseh podjetij in širitev proizvodnje v manj razvite države.

4.3.3.1.2 Analiza podjetij pri ekonomskem vidiku

Glede na rezultate posameznih podjetij pri ekonomskem vidiku (slika 5) lahko sklepamo, da uporaba smernic GRI dejansko spodbuja podjetja k poročanju o širšem naboru kazalnikov in v poročilih prikažejo širšo sliko svojega delovanja. S tega vidika bi bilo pričakovati boljše rezultate pri Mercku in Takedi. Zelo skopi podatki o ekonomskem vidiku so pri Sun Pharmi in Tevi, medtem ko so druga podjetja precej izenačena.

Slika 5: Delež doseženih točk podjetij pri ekonomskem vidiku

4.3.3.2 Okoljski vidik

Pretirano onesnaževanje okolja je bilo vzrok za zaostrovanje nadzora v državah in regijah, tako da je okoljska ozaveščenost postala pomemben člen pri delovanju podjetij. Dejstvo, da farmacevtska industrija spada med večje onesnaževalke in je zato pod drobnogledom, sili podjetja k izboljšavam in posledično k poročanju o svojih dosežkih in načrtih za prihodnje. Okolje je področje TR, ki mu dajejo izbrana podjetja v poročilih velik poudarek.

Pri pregledu poročanja o okolju so izbrane teme oziroma kazalniki zelo podobni med podjetji, kar je vsekakor posledica obveznega poročanja, smernic in standardov, ki so na področju varovanja okolja precej poenoteni, in dejstva, da je okoljski vidik v poročilih že najdlje prisoten.

Ocenjevanje okoljskih kazalnikov je najmanj težavno, saj je večina kazalnikov ovrednotena kvantitativno in so lahko napredki o varovanju okolja precej jasni. Pri okoljskih vplivih je zelo pomembno, da podjetja prikazujejo kazalnike kvantitativno in ne samo opisno, saj se le tako lahko pridobi vpogled v onesnaževanje okolja. Za vpogled v napredek ali nazadovanje pa je ključnega pomena prikaz podatkov tudi za pretekla leta.

Pri pregledu podatkov okoljskih kazalnikov se je treba zavedati, da so izračuni med podjetji različni in da so podatki odvisni od specifik proizvodnje in obsega, zato je primerjava med podjetji skoraj nemogoča. Pri kazalnikih, pri katerih se onesnaževanje ne zmanjšuje, ampak povečuje, podjetja kot razlog navajajo večji obseg proizvodnje. Žal smernice in standardi ne navajajo, v kakšni obliki mora podjetje poročati o kazalniku, vendar samo pozivajo, da podjetja svoje izračune definirajo. V poročilih podjetij je kljub temu težko zaslediti korelacijo med obsegom proizvodnje in onesnaževanjem, tako da se poraja dvom o pozitivnem poročanju. Poenotenje podajanja podatkov pri ključnih kazalnikih bi bila rešitev, da ne bi prihajalo do dvomom in odstopanj med podjetji.

4.3.3.2.1 Analiza področij okoljskega vidika podjetij kot celote

Največji delež točk je doseglo področje dobaviteljev. Vprašanje je bilo postavljeno zelo preprosto in ocenjeno le z dihotomno spremenljivko, in sicer ali podjetje poroča o dobavni verigi ali ne. Glede na rezultat se vsa podjetja zavedajo pomena dobavne verige in nadzora dobaviteljev, vendar večina podjetij na tem področju le opiše pomen dobavne verige in strategijo poslovanja z dobavitelji. **Jasnih podatkov o sodelovanju in nadzoru dobaviteljev ter strukture dobavne verige v večini poročil ni.** Japonski podjetji, ki imata integrirano poročilo, v primerjavi z drugimi navajata vprašalnik in zahteve, ki jim morajo ustrezati dobavitelji, poleg tega dobavno verigo v poročilu jasno definirata. Glede na velikost izbranih podjetij in kompleksnost njihove dobavne verige je področje dobaviteljev vsekakor področje, ki potrebuje več pozornosti, kot sem že zapisala pri ekonomskem vidiku. Tudi raziskava KPMG je področje dobavne verige še posebej poudarila kot

področje, potrebno izboljšave (KPMG International, 2013).

Visok delež je dobilo področje transporta, ki je prav tako kot področje dobaviteljev ocenjeno le z enim kazalnikom in dihotomno spremenljivko. Zanimalo me je, ali se podjetja zavedajo onesnaževanja okolja s transportom; odgovor je pritrdilen, saj 80 % podjetij v poročilu omenja transport. To je vsekakor pozitivno, vendar se vpliv transporta omenja le opisno. **Jasnih podatkov o tem, kako vpliva transport na obseg in kakšni so ukrepi za zmanjševanje onesnaževanja, v poročilih ni.** V sklopu smernic GRI se zahtevajo jasni podatki o vplivu transporta na okolje ter kriteriji in metode, kako so vplivi določeni. Vsekakor bi bile zaradi obsežnosti transporta in njegovega negativnega vpliva na okolje potrebne smernice, ki bi podjetja spodbujale k večji ozaveščenosti na tem področju in jih vodila ter poenotila, kako določiti vpliv transporta.

Visok delež točk sta dosegli tudi področji vode in energije. Obe področji sta ovrednoteni s štirimi kazalniki in rezultati vprašalnika potrjujejo, da sta energija in voda področji, ki sta pri vseh podjetjih obsežno zajeti v poročilih in ne samo opisno, ampak tudi kvantitativno. **V poročilih so dosledni podatki o porabi energije in vode, o zmanjševanju porabe, jasno so ločeni viri energije in vode ter podatki o obnovljivih virih energije ter reciklaži vode.** Glede na 80-odstotni rezultat sta energija in voda področji, ki sta zelo dobro zastopani v vseh poročilih izbranih podjetij, in sicer na ravni kvantitativne primerjave s preteklimi leti, kar daje najbolj jasne podatke o porabi in napredku.

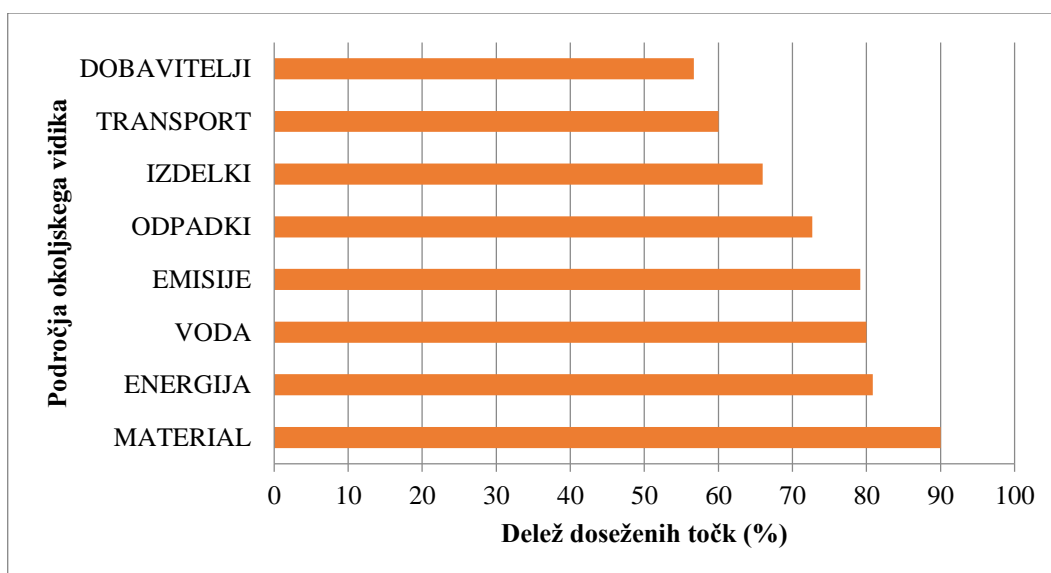
Z doseženimi 73 % sledi področje emisij, za katero bi pričakovali, da bodo podjetja zbrala največ točk, saj se večina zahtev državnih regulativ nanaša predvsem na emisije v zrak in toplogredne pline. Vendar pa so zahteve po poročanju dosledne le v EU in na Japonskem, medtem ko v Indiji in Izraelu niso. Na slabši rezultat glede na pričakovanega vplivata podjetji iz Indije in podjetje iz Izraela, medtem ko **imajo podjetja iz EU, ZDA in iz Japonske natančno opredeljeno področje emisij.**

S 66 % sledi področje odpadkov, ki je ocenjeno s petimi kazalniki. Skupni rezultat je nižji zaradi vprašanja o poročanju izrednih stanj. Po smernici GRI naj bi podjetje poročalo o morebitnem razlitju goriva, kemikalij itn. Ali podjetja o tem ne poročajo, ker se res ni pripetila nobena nesreča ali prikrivajo te informacije, iz poročil ne moremo razbrati. Druga podvprašanja s področja odpadkov so dobro zastopana. Podjetja se zavedajo ločevanja odpadkov in recikliranja, kar predstavlja eno izmed ključnih področij farmacevtske industrije.

Najslabši rezultat so podjetja zbrala na področju uporabe materialov in pri nadzoru celotnega cikla izdelkov. V farmacevtski industriji sta področje uporabe vhodnih surovin in celoten cikel izdelkov definitivno dve izmed bistvenih področij. Po smernicah GRI se spodbuja podjetja, da poročajo o porabi uporabljenih materialov za proizvodnjo in pakiranje tako obnovljivih, neobnovljivih in recikliranih materialov. Žal je poudarek

večine podjetij pri vhodnih surovinah/učinkovinah in materialih zelo slab. Tudi podjetja, ki so dosegla 3 točke, kar pomeni, da kvantitativno poročajo o porabi materialov, ne poročajo o vseh vhodnih materialih in spojinah. Na področju izdelkov se spodbuja podjetja, da poročajo o vplivu izdelkov na okolje skozi celoten cikel. Glede na uporabo kemikalij in spojin v proizvodnji ter narave končnih izdelkov bi bilo za farmacevtsko industrijo še toliko pomembnejše, da bi o tem poročala. Smernice GRI poudarjajo, da podjetja izberejo bistvena področja in o njih poročajo, vendar se v tem primeru porodi dvom, ali tudi podjetja v vzorcu poročajo le o tistih področjih, pri katerih so podatki lažje dostopni, in se izogibajo področjem, ki so zahtevnejša oziroma bi podatki prikazovali negativne vplive na okolje.

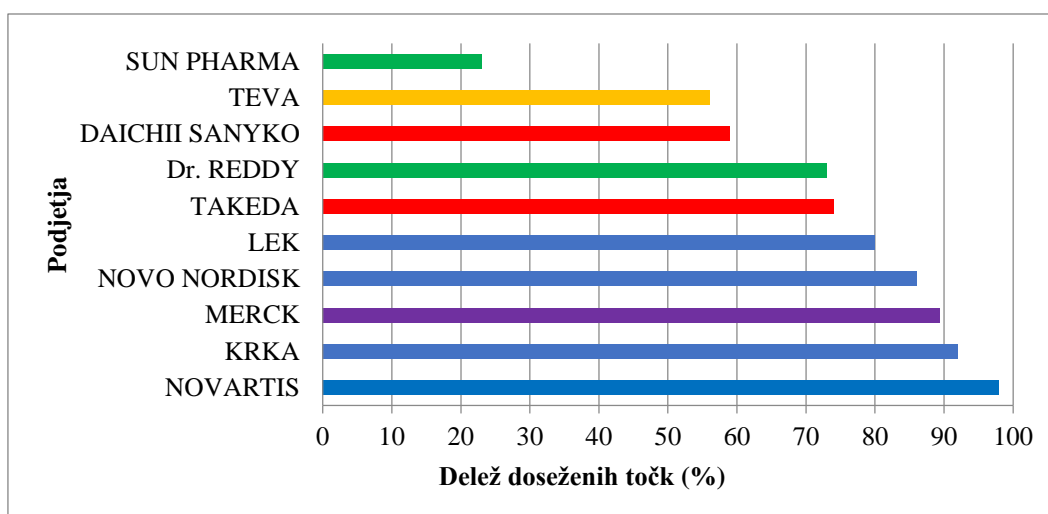
Slika 6: Delež doseženih točk podjetij kot celote po posameznih področjih okoljskega vidika

4.3.3.2.2 Analiza podjetij na okoljskem vidiku

Rezultat vprašalnika okoljskega vidika posameznih podjetij nakazuje na to, da obseg poročila in navedba uporabe prostovoljnih smernic TR nista pokazatelja obsega in doslednosti podatkov pri poročanju o področjih z vidika okolja. Prostovoljni standardi in smernice spodbujajo in usmerjajo podjetja, o čem in kako poročati, vendar njihova uporaba ne zagotavlja, da podjetja poročajo o ključnih kazalnikih, saj jih izberejo prostovoljno. Poleg tega standardi in smernice ne zahtevajo, do katere stopnje morajo podjetja poročati. Na področju varovanja okolja so posamezne države in regije v zadnjih desetih letih izdale veliko zahtev, in to predvsem na področju onesnaževanja (na primer emisije, toplogredni plini ...), zaradi česar so poročila podjetij iz EU in Japonske doslednejša.

Slika 7: Delež doseženih točk podjetij na okoljskem vidiku

Visoke rezultate dosegajo vsa podjetja iz EU, saj so se v EU v zadnjih desetih letih močno poostriili pogoji na področju onesnaževanja okolja za vse države članice. Najboljši rezultat glede na vprašalnik dosega Novartis. Dobre rezultate dosega tudi Lek kot generično farmacevtsko podjetje, saj v sklopu delovanja in poročanja sledi podjetju Novartis. Glede na rezultat vprašalnika najbolj izstopa podjetje Krka, ki poroča samo v sklopu letnega poročila in ne uporablja smernic GRI, vendar svoje delovanje na področju okolja strne v tabelo, v kateri navede kvantitativne podatke za vsa ključna področja okoljskega vidika. Podjetje Novo Nordisk katerega poročilo vključuje vsa ključna področja, ima visok rezultat, vendar pri nekaterih kazalnikih ne prikazuje podatkov za pretekla leta, zato je rezultat nekoliko nižji v primerjavi z drugimi evropskimi podjetji. Ameriško podjetje Merck ima zelo dobro poročilo o TR. Vzrok je verjetno v tem, da Merck spada med večja inovativna, svetovna farmacevtska podjetja, ki si s svojim delovanjem in poročanjem želi ohraniti zaupanje vseh interesnih skupin. Vendar v publikaciji Carrots and Sticks navajajo, da je v Ameriki nujno potrebna ostrejša regulativa glede na porast industrije in onesnaževanja (Global Reporting Initiative, 2013).

Japonska ima od države zahtevo, da podjetja letno poročajo o okoljskih vplivih. Zahteva je na področju emisij s poudarkom na toplogrednih izpustih. Japonsko podjetje Takeda kot največje azijsko inovativno podjetje dosega dobre rezultate, vendar nekoliko slabše od evropskih podjetij. Slabše rezultate glede na vprašalnik je prejelo zaradi podajanja kazalnikov brez primerjave s preteklimi leti. Vendar Takeda v svojem poročilu pri nekaterih kazalnikih podaja odstotkovni napredek oziroma nazadovanje v primerjavi s preteklim letom, tako da je njegovo poročilo primerljivo z najboljšimi. Daichii Sanyko dosega nekoliko nižji rezultat, saj glede na vprašalnik nekateri kazalniki manjkajo, je pa treba poudariti, da Daichii Sanyko poroča v obliki integriranega poročila, kar pomeni, da čez celoten cikel izdelka opisuje vpliv na vse tri vidike TR, ki predstavlja celosten pogled na delovanje podjetja.

Indijski podjetji z rezultati zaostajata in ne dosegata zadovoljive ravni poročanja glede na evropska in ameriška podjetja. Dr. Reddy iz Indije ima zadovoljivo oceno glede na vprašalnik, vendar je poročilo je skopo. Najslabši rezultat pa ima podjetje Sun Pharma. Glede na smernice in standarde iz tabele 3 je razvidno, da indijski podjetji ne poročata po mednarodnih smernicah GRI in ne omenjata načel UNGC. Indija je država, ki ima od vlade kar sedem različnih zahtev, in sicer področje emisij, odpadkov, vode, materialov, izrabe naravnih virov, tehnologije in vlaganja v izboljšave za varstvo okolja. Vlada je naredila velik korak glede na zahteve poročanja, vendar pa je pomemben podatek ta, da so zahteve omejene samo na javni sektor ali pa na prvih 100 podjetij glede na tržno kapitalizacijo ali pa na industrijske sektorje, ki spadajo v prvih 17 največjih onesnaževalcev, kar pomeni, da še vedno marsikatero podjetje ne deluje in ne poroča o TR. V poročilih Sun Pharme in Dr. Reddy so področja v vprašalniku samo omenjena. Manjkajo kvantitativni podatki nekaterih kazalnikov, pri večini podanih kazalnikov pa ni primerjave podatkov s preteklimi leti. Poročili Sun Pharme in dr. Reddyja močno zaostajata glede na poročila drugih izbranih podjetij.

Teva spada med največja generična podjetja na svetu, njeno poročilo pa o vplivih na okolje ne daje zadovoljivih podatkov. Glede na vprašalnik je dosegla zelo nizek delež točk. Poročilo je dobro zasnovano in nekateri izbrani kazalniki so jasno predstavljeni, vendar številni kazalniki manjkajo, poleg tega tudi ni kvantitativnih podatkov za pretekla leta. V poročilu tudi sami navajajo, da je njihovo poročanje o TR še v razvoju. Za Izrael v sklopu publikacije Carrots and Sticks ni podatkov, ali so od države kakršne koli zahteve za poročanje o TR, kar gotovo sovпада s skupnim poročilom podjetja Teva (Global Reporting Initiative, 2013). Zanimivo je dejstvo, da je Teva največje svetovno generično podjetje, njeno poročilo o TR pa dosega zelo nizek rezultat glede na vprašalnik. Ali je poročanje o TR res dodana vrednost podjetja?

4.3.3.3 Socialni vidik

V sklopu smernic GRI ima socialni vidik štiri področja, in sicer: delo, človeške pravice, družbo in odgovornost do izdelkov. Pri vprašalniku sem na področju družbe še posebej poudarila dobavno verigo in kupce (zdravstvene ustanove, zdravstveni delavci ...), ki so v farmacevtski industriji pomembni področji TR.

4.3.3.3.1 Analiza področij socialnega vidika podjetij kot celote

Največji delež točk (100 %) je doseglo področje kupcev. Vprašanje je bilo postavljeno zelo preprosto in ocenjeno le z dihonomno spremenljivko, in sicer ali podjetje poudarja pomen svojih kupcev, ki v farmacevtski industriji predstavljajo zdravstvene ustanove in zdravstvene delavce. Odgovor je pritrdilen, saj se vsa podjetja v vzorcu zavedajo pomena njihovih kupcev in v svojih poročilih navajajo sodelovanje z njimi, pomen pokroviteljstev zdravstvenim ustanovam, donacije zdravil, izobraževanja zdravstvenih delavcev idr.

Farmacevtska industrija je močno povezana z zdravstvenimi ustanovami in njihovimi zaposlenimi. Ključnega pomena so izobraževanja zdravstvenih delavcev in donacije zdravil ustanovam in/ali državam, v katerih so potrebna. Sodelovanje farmacevtske industrije in zdravstva je pomembno tudi za razvoj in napredek v medicini, seveda pa je sodelovanje farmacevtske industrije in vlaganja v zdravstvo povezano tudi s promocijo njihovih izdelkov in pospeševanjem prodaje, tako da ne gre za dobrodelno dejavnost, ampak medsebojno sodelovanje.

Področje o izdelkih je bilo sestavljeno iz kazalnika o zadovoljstvu končnih porabnikov in odgovornem trženju zdravil. Podjetja so dosegla 95 %, saj so kakovost, varnost in učinkovitost ključnega pomena farmacevtskih izdelkov, zato o pomenu zadovoljstva bolnikov dosledno poročajo vsa podjetja. Regulativa je na področju farmacije stroga, tako da je gotovo osnovno poslanstvo podjetij proizvodnja kakovostnih, varnih in učinkovitih zdravil in se tako zavedajo pomena in odgovornosti do zadovoljstva porabnikov. O odgovornem trženju oziroma promociji zdravil poročajo vsa podjetja, le Sun Pharma ne podaja teh informacij. Vprašanje je bilo postavljeno zelo preprosto in zato so visoki rezultati. Vsekakor pa bi bilo zaradi današnjih smernic intenzivnega marketinga in aktivne promocije zdravil potrebnih več informacij o etičnosti, transparentnosti in o odgovornosti pri trženju zdravil. Seveda občutljive informacije še niso zajete v poročilih, bi bilo pa prav, da bi bile v poročilih zajete informacije o marketinški mreži, izobraževanju strokovnih sodelavcev in sledljivosti ter o nadzoru promocije in pospeševanju prodaje zdravil.

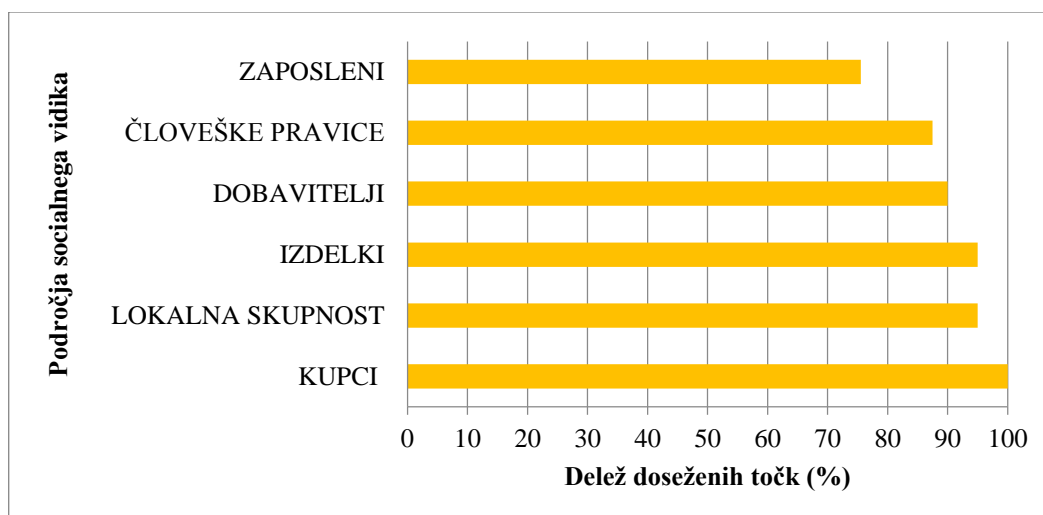
Na področju lokalne skupnosti so podjetja dosegla 95 %. Glede na obseg poročanja podjetja namenijo informacijam o sodelovanju z lokalno skupnostjo veliko pozornosti, da vsem interesnim skupinam predstavijo svoja prizadevanja in vlaganja v družbo. **Pri vseh desetih podjetjih v vzorcu je področje o sodelovanju z lokalno skupnostjo najobširneje zastopano.** Na spletni strani Mreža za družbena odgovornost Slovenije navajajo, da za farmacevtska podjetja ni najbolj ključna podrobna finančna razčlenitev sredstev, ki jih namenijo za pokroviteljstva in donacije. Podjetja namreč izkoristijo poročila za svoja pozitivna dejanja, vendar so danes interesne skupine ozaveščene in zahtevne ter od podjetij pričakujejo, da se pri poročanju osredinjajo na vsa področja z enako vnemo in poleg izključno pozitivnih informacij navajajo tudi področja, potrebna izboljšave. Vsekakor pa je sodelovanje z lokalno skupnostjo prav tako pomembno, saj so pričakovanja ožje in širše družbe do farmacevtskih podjetij zelo visoka.

Področje človeških pravic z 88 % je zelo dobro zastopano, rezultat vprašalnika pa bil še boljši, vendar so ocene indijskih podjetij slabše. Vsa podjetja razen Dr. Reddy in Sun Pharme sledijo načelom standarda UNGC, kar pomeni, da imajo izbrana podjetja nadzor nad tveganjem za kršitve človeških pravic za prisilno in otroško delo ter dovoljujejo kolektivna pogajanja. Večina podjetij navaja tudi pomen nadzora dobaviteljev, kar je zelo spodbuden podatek. V sklopu področja me je zanimalo tudi, ali preverjajo zadovoljstvo zaposlenih oziroma organizacijsko klimo, vendar večina podjetij ne poroča o merjenju

organizacijske klime, razen Merck, Novo Nordisk, Krka in Teva. Poleg tega pri nekaterih podjetjih v poročilu manjka podatek o mehanizmu pritožb zaposlenih. Poleg standarda UNGC, ki je gotovo pomembno vodilo za človeške pravice in dostojno delo, bi podjetja zadovoljstvo zaposlenih vsekakor morala potrditi z anonimnimi vprašalniki za zaposlene ali vsaj jasnim podatkom o mehanizmu možnosti pritožb zaposlenih. Glede na to, da vsa podjetja poslujejo globalno in da imajo proizvodnjo zunaj EU, kjer so kršitve pogostejše, samo podatek, da sledijo načelom UNGC, ni dovolj.

Na področju zaposlenih sem ocenila, ali podjetja poročajo o številu zaposlenih, njihovi strukturi, ali poročajo o zdravstvu in varnosti pri delu, ali skrbijo za izobraževanja zaposlenih, ali nudijo zaposlenim možnost nadgradnje stopnje izobrazbe, štipendirajo mlade, nudijo dodatne ugodnosti zaposlenim. **Rezultat na področju zaposlenih s 76 % je najslabši v primerjavi z drugimi področji socialnega vidika**, je pa tudi področje z največ kazalniki. Glede števila in strukture zaposlenih podjetja natančno poročajo. Pri poročanju o varnosti in zdravju pri delu sem med podjetji želela primerjati indeks LTIR (Lost Time Injury and Illness Rate) in indeks TRCR (Total Recordable Case Rate), vendar vsa podjetja ne poročajo o indeksih LTIR in TRCR, ampak se poslužujejo drugačnih izračunov in podatki niso primerljivi. Podatki o nesrečah pri delu so pomembni in primerljivost bi bila potrebna. Standardi in smernice tudi pri tem kazalniku ne podajajo specifičnih kazalnikov in poenotenih izračunov. Težko je vedeti, ali podjetja navajajo različne izračune z namenom prikrivanja slabših rezultatov ali so smernice poročanja različne. Pri podvprašanju o izobraževanju zaposlenih o varnosti pri delu in izobraževanju ter dodatnih ugodnostih so dobri rezultati. Podjetja se zavedajo pomena znanja in motivacije zaposlenih. Pri večini podjetij manjkajo podatki, kolikšen delež zaposlenih je deležen izobraževanj, koliko imajo štipendistov in koliko dejansko vlagajo v dodatne ugodnosti in ali so namenjene vsem zaposlenim ali samo peščici, kar so podatki, ki bi poročilom vsekakor dali dodano vrednost.

Slika 8: Delež doseženih točk podjetij kot celote po posameznih področjih socialnega vidika

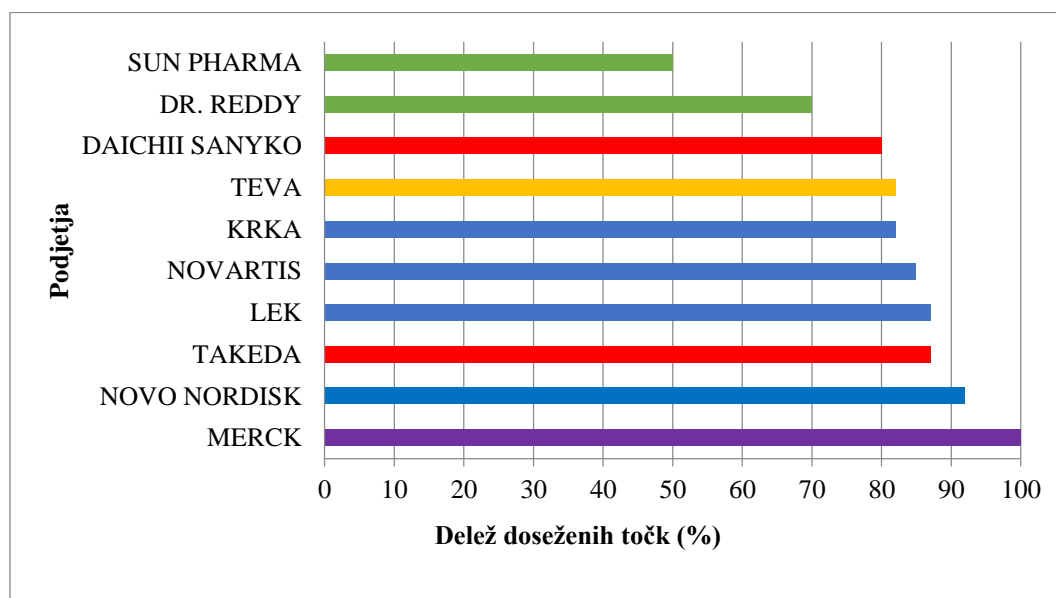

4.3.3.3.2 Analiza podjetij pri socialnem vidiku

Podjetja dajejo v svojih poročilih največ pozornosti okoljskemu in socialnemu vidiku. Socialni vidik je glede na obseg poročil najbolj zastopan. Med okoljskim in socialnim vidikom je razlika ta, da so pri poročanju o varstvu okolja doslednejši in podajajo tudi kvantitativne podatke, medtem ko je socialni vidik obravnavan večinoma le opisno. Socialni vidik oziroma družbena odgovornost podjetij je področje, ki mu vsa podjetja – ne glede na to, ali so inovativna ali generična – namenijo veliko pozornosti. V vseh poročilih so številni podatki o ugodnostih za zaposlene, človeških pravicah, sodelovanju z lokalno skupnostjo, donacijah, o pokroviteljstvih idr. Večino informacij, podanih v sklopu socialnega vidika, je težko primerjati, saj se dobrodelnih akcij, pokroviteljstev in donacij, ki jih podjetja nudijo, ne more ocenjevati. Primerjava med podjetji je nemogoča, kako pomembna so posamezna dejanja podjetij, pa je odvisno od interesne skupine oziroma subjektivne ocene.

Rezultati vprašalnika bi bili pri socialnem vidiku slabši, če bi več kazalnikov ocenjevala z ordinalno spremenljivko, saj pri večini kazalnikov manjkajo kvantitativni podatki. Vsekakor pa bi bili pri določenih kazalnikih potrebni natančnejši podatki (varnost pri delu, delež zaposlenih, ki so deležni nadgradnje izobrazbe, ugodnosti, izobraževanja, človeške pravice na vseh lokacijah proizvodnje, pokroviteljstva in donacije glede na dobiček in proizvodnjo), ki bi omogočali širšo sliko o podjetju in transparentnosti poslovanja.

Slika 9: Delež doseženih točk podjetij pri socialnem vidiku

Poročanje o socialnem vidiku je glede na vprašalnik in ocenjevanje kazalnikov med podjetji precej poenoteno. Vse mogoče točke je prejelo podjetje Merck, prav tako pa ima visok delež točk Novo Nordisk, ki po smernicah GRI v sklopu socialnega vidika vsa področja obravnavata zelo natančno. Najmanjše število točk sta prejeli podjetji iz Indije.

Vzroki so lahko: izrazita tržna naravnost in strategija poslovanja na podlagi nizkih cen zdravil ter manjša vlaganja v družbeno odgovornost podjetja.

Rezultati drugih podjetij so precej poenoteni, saj si s poročanjem o socialnem vidiku želijo podjetja ustvariti ugled. Poleg tega pa so v farmacevtski industriji pričakovanja interesnih skupin visoka in je izrazita družbena odgovornost potrebna za uspešno poslovanje.

SKLEP

Analiza poročanja o TR farmacevtskih podjetij je pomembna zaradi vpliva, ki ga ima farmacevtska industrija na gospodarstvo, okolje in na družbo. Farmacevtska podjetja so zaradi svoje proizvodnje, dobičkonosnosti in narave izdelkov velikokrat v soju žarometov in pričakovanja interesnih skupin so visoka. Prav zato se farmacevtska podjetja zavedajo pomena vseh treh vidikov TR in o njih tudi poročajo na spletnih straneh in tudi v trajnostnih poročilih.

Analiza poročanja o TR je temeljila na analizi trajnostnih poročil desetih farmacevtskih podjetij, inovativnih in tudi generičnih, iz različnih držav. Analiza poročil je bila razdeljena na dva dela: na analizo poimenovanja poročila, obsega poročanja, dostopnosti na spletni strani, preglednosti in uporabe mednarodnih standardov in smernic poročanja ter na vsebinsko analizo poročil s pomočjo vprašalnika, sestavljenega na podlagi smernic GRI G 4, s pomočjo katerega sta bili ocenjeni prisotnost kazalnikov in njihova stopnja razkritja.

Analiza poročil farmacevtskih podjetij v vzorcu je pokazala, da se poimenovanje poročil med podjetji razlikuje in da ni poenoteno, vendar so vsi izrazi splošno sprejeti in tudi ni smernic, ki bi narekovale eno samo poimenovanje trajnostnega poročanja. Primerjava poročil med podjetji v vzorcu je pokazala, da se poročanje inovativnih in generičnih podjetij razlikuje glede na obseg poročil in doslednost poročanja. Inovativna podjetja dajejo poročanju o TR večji poudarek in imajo v poročilih širši nabor kazalnikov. Poleg tega v poročila vključujejo specifična področja za farmacevtsko panogo, kot so: klinične raziskave, marketing in transparentnost trženja zdravil. Generična podjetja poročajo o vseh treh vidikih TR, vendar manj obširno in so bolj osredinjena na varovanje okolja in pri socialnem vidiku na pokroviteljstva in donacije. Vzrok je lahko ta, da so inovativna podjetja zaradi proizvodnje novih, inovativnih zdravil primorana dosledneje poročati in si ustvariti pozitivno samopodobo ter si pridobiti ugled in zaupanje, medtem ko so generična podjetja bolj tržno naravnana, saj proizvajajo cenejša, generična zdravila, katerih učinkovine so že dobro uveljavljene na trgu.

Pomemben člen pri poročanju o TR predstavljajo mednarodne smernice in standardi poročanja, ki spodbujajo podjetja k poročanju, hkrati pa predstavljajo okvir poročanja. Na podlagi trajnostnih poročil podjetij v vzorcu se je izkazalo, da uporaba smernic GRI usmerja podjetja k poročanju o širokem naboru kazalnikov, omogoča strukturiranost in

primerljivost med poročili, kar dokazujejo trajnostna poročila inovativnih podjetij, saj vsa sledijo smernicam GRI, medtem ko generična podjetja ne. Poleg smernic GRI največ podjetij v vzorcu sledi standardom ISO ter načelom CDP in UNGC. Izjeme so indijski podjetji, ki sledita le standardom ISO, in inovativno podjetje Dr. Reddy, ki sledi smernicam CDP.

Vsebinska analiza vprašalnika je temeljila na ocenjevanju posameznih vidikov trajnostnega poročanja in stopnje razkritja njihovih kazalnikov.

Pri analizi poročanja posameznih vidikov TR podjetij kot celote se je izkazalo, da dajejo podjetja najmanj pozornosti področjem ekonomskega vidika, najdosledneje poročajo o okoljskem vidiku in najbolj vsebinsko obsežno o socialnem vidiku.

K poročanju o kazalnikih okoljskega vidika jih gotovo sili proizvodnja, ki spada med največje onesnaževalke okolja ter zahteve držav in regij. Pri okoljskem vidiku so dobro zastopana standardna področja, kot so: emisije, voda, energija, medtem ko bi v farmacevtski panogi pričakovali večji poudarek okoljske ozaveščenosti v celotnem ciklu proizvodnje izdelkov. Gotovo bi bil v prihodnje potreben večji poudarek pri vhodnih surovinah, sintezi, transportu, embalaži in pri neuporabljenih zdravilih. Prav tako sta sodelovanje z dobavitelji in dobavna veriga tista, pri katerih je možnosti za izboljšave še veliko.

Pri socialnem vidiku so najbolj zastopana področja družbene odgovornosti podjetij, in sicer sodelovanje z ožjo in s širšo družbo, pokroviteljstva in donacije. Poročanje o socialnem vidiku je usmerjeno predvsem v samopromocijo, medtem ko bi pričakovali natančnejše podatke na področju zaposlenih, in sicer glede na stopnjo razkritja je v večini poročil le opisna in ni kvantitativnih podatkov o minimalnih plačah, deležu zaposlenih, ki so deležni izobraževanj in bonitet, organizacijski klimi in o področju sodelovanja z zdravstvenimi ustanovami. Poleg tega manjka večji poudarek na področju odgovornosti pri trženju in transparentnosti promocije zdravil.

Ekonomski vidik je najmanj dosledno zastopan, kar je verjetno razlog, da je poročanje o TR in vseh treh vidikih v porastu šele zadnja leta, medtem ko ima poročanje o družbeni odgovornosti in varovanju okolja daljšo zgodovino in ga uravnava država in/ali regija. Vsi trije vidiki so za uspešno delovanje v sklopu TR enako pomembni, zato se pričakuje, da bodo podjetja v prihodnosti prav tako začela poročati o širšem naboru kazalnikov ekonomskega vidika.

Primerjava med podjetji po posameznih vidikih TR je pokazala, da je poročanje pri socialnem vidiku precej poenoteno, pri okoljskem vidiku so najdoslednejša podjetja iz Evrope in ZDA, pri ekonomskem vidiku pa so rezultati pri vseh podjetjih pod pričakovanji in ne glede na državo ali dejavnost podjetja precej raznoliki.

Analiza poročil o TR izbranih farmacevtskih podjetij nakazuje, da se podjetja zavedajo pomena TR in o njem tudi poročajo. Seveda je prostora za izboljšave še veliko. Treba je poudariti, da je farmacevtska panoga specifična, zato bi bila širši pogled na TR in vključevanje dodatnih področij v trajnostna poročila nujna. Pomemben člen trajnostnega poročanja predstavljajo smernice GRI, ki zelo dobro usmerjajo podjetja, je pa pri branju in primerjavi poročil zaslediti, da podjetja na različne načine interpretirajo podatke, zaradi česar je primerljivost med poročili velikokrat nemogoča in lahko vzbuja nezaupanje z vidika prikrivanja slabših rezultatov. Poleg tega prostovoljna izbira kazalnikov porodi dvom, da podjetja pri poročanju še vedno izbirajo kazalnike z namenom prikaza pozitivne podobe. V preučevanem vzorcu inovativnih in tudi generičnih farmacevtskih podjetij iz različnih držav je zaslediti, da je poročanje o TR odvisno od države in dejavnosti podjetja. Vsekakor je to skrb vzbujujoč podatek, glede na to, da vsa farmacevtska podjetja spadajo med večje onesnaževalce okolja in da je lahko njihova dobavna veriga povezana. Poleg tega vsa podjetja proizvajajo zdravila, za katera je ključno zagotavljanje varnih, učinkovitih in kakovostnih zdravil ter tako skrb za zdravje ožje in širše družbe.

Vse raziskave o poročanju o TR kažejo, da pomen poročanja narašča ter postaja pomemben sestavni del uspešnega poslovanja in dolgoročnega sodelovanja z interesnimi skupinami. Prav tako se tega zavedajo vsa večja farmacevtska podjetja, ki nprestano izboljšujejo svoje delovanje in poročanje o TR z namenom ustvarjanja pozitivne podobe in pridobitve dodane vrednosti, saj sta na trgu vedno večja konkurenca in konkurenčnost.

LITERATURA IN VIRI

1. Bakker, F. G. A., Ohlsson, C., den Hond, F., Tengblad, S., & Turcotte, M. F. B. F. (2007). Tracing the Evolution of Corporate Discourse on Corporate Social Responsibility: A Longitudinal, Lexiological Study. V F. den Hond, F. de Bakker & P. Neergaard (ur.), *Managing corporate social responsibility in action* (str. 53). Aldershot: Ashgate Publishing Company
2. Bertonecelj, A., Meško, M., Naraločnik, A., & Nastav, B. (2011). *Trajnostni razvoj organizacije*. Ljubljana: GV Založba.
3. Carlsson, S. (2009). Sustainable Pharmaceuticals Distribution and Trade. V *A Healthy Future, Pharmaceuticals in a Sustainable Society* (str. 58–74). Stockholm: Elanders Sverige AB.
4. *Center for Corporate Citizenship*. Najdeno 10. decembra 2014 na spletnem naslovu <http://www.slideshare.net/sustainablebrands/value-of-sustainability-reporting>
5. Clark, J. H., Breeden, W. S., & Summerton, L. (2010). Green(er) Pharmacy. V K. Kummerer & M. Hempel (ur.), *Green and Sustainable Pharmacy* (str. 3–11). Berlin: Springer.
6. Clarkson, M. (1995). A Stakeholder Framework for Analyzing and Evaluating Corporate Social Performance. *Academy of Management review*, 20(1), 92–117.
7. *CorporateRegister Perspectives 2013*. Najdeno 20. februarja 2015 na spletnem naslovu <http://www.corporateregister.com>
8. Daiichi Sankyo. (2015). Daiichi Sankyo Group Value Report 2014. Najdeno 10. januarja 2015 na spletnem naslovu http://www.daiichisankyo.com/media_investors/investor_relations/annual_reports/pdf/2014/ds_value2014_Eng.pdf
9. Debeljak, Ž., & Gregorič, A. (2004). Ekonomski model družbene odgovornosti podjetja. V J. Prašnikar (ur.), *Razvojnoraziskovalna dejavnost ter inovacije, konkurenčnost in družbena odgovornost podjetij* (str. 483–502). Ljubljana: Časnik finance.
10. Directive 2003/51/EC of the European Parliament and of the Council of 18 June 2003 (2003, 17. julij). Najdeno 20. februarja 2015 na spletnem naslovu <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:178:0016:0022:en:PDF>
11. Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 2003 (2003, 25. oktober). Najdeno 20. februarja 2015 na spletnem naslovu <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32003L0087>
12. Direktive 2008/1/ES of the European Parliament and of the Council of 15 January 2008 (2008, 15. januar). Najdeno 20. februarja 2015 na spletnem naslovu <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008L0001>
13. Doane, D. (2002). Market failure, the case for mandatory social and environmental reporting. New Economics Foundation. Najdeno 5. januarja 2015 na spletnem naslovu <http://www.hapinternational.org/pool/files/doanepaper1.pdf>
14. Dr. Reddy's Laboratories Ltd. (2015a). Annual Report 2013–2014. Hyderabad: Dr. Reddy's Laboratories Ltd.

15. Dr. Reddy's Laboratories Ltd. (2015b). Sustainability Report Summary 2012–2013. Najdeno 10. januarja 2015 na spletnem naslovu <http://www.drreddys.com/our-citizenship/sustainability.aspx>
16. *Edelman Trust Barometer*. Najdeno 7. aprila 2015 na spletnem naslovu <http://www.edelman.com/insights/intellectual-property/2014-edelman-trust-barometer>
17. Elkington, J. (2004). Enter The Triple Bottom Line. V A. Henriques, & J. Richardson (ur.), *The Triple Bottom Line: Does it All Add Up* (str. 1–17). Cheltenham: Earthscan.
18. Epstein, M. J. (2003). The Identification, measurement and reporting of Corporate Social Impacts: Past, Present and Future. *Advance in Environmental Accounting & Management*, 2(1), 1–29.
19. Epstein, M. J. (2008). *Making sustainability work*. Sheffield: Greenleaf.
20. Ficko, M. (2009). Trženje v farmacevtski industriji. V *Zbornik 6. študentske konference Fakultete za management Koper*, (str. 197). Koper: Fakulteta za management Koper.
21. Galbreath, J. (2011). *Strategy in a world of sustainability: a developmental framework. Handbook of Corporate Sustainability*. Cheltenham: Edward Elgar.
22. Gareth, R. J. (2010). *Organizational theory, design and change* (6th ed.). Upper Saddle River: Prentice Hall.
23. Global Reporting Initiative. (2013). Carrots and Sticks. Sustainability reporting policies worldwide – today's best practice, tomorrow's trends 2013. Najdeno 10. decembra 2014 na spletnem naslovu https://www.globalreporting.org/resource_library/Carrots-and-Sticks.pdf
24. Javna agencija Republike Slovenije za zdravila in medicinske pripomočke. (2015). Farmakopeja. Najdeno 10. maja 2015 na spletnem naslovu <http://www.jazmp.si/farmakopeja/>
25. Kesič, D. (2007). Izzivi globalizacije v svetovni farmacevtski industriji. *Management*, 2(2): 151–166.
26. KPMG International. (2013). The KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting 2013. Najdeno 10. februarja 2015 na spletnem naslovu <http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/corporate-responsibility/Documents/corporate-responsibility-reporting-survey-2013.pdf>
27. Krka d.d. (2015). Letno poročilo 2014. Najdeno 20. januarja 2015 na spletnem naslovu http://www.krka.si/media/doc/si/za_vlagatelj/lp2014.pdf
28. Kumar, S. (2012). Green & Conditional marketing: A reform of unethical values in pharmaceutical industry. *International Journal of engineering and management sciences*, 3(1), 60–66.
29. Kummerer, K. (2010). Why Green and Sustainable Pharmacy?. V K. Kummerer, & M. Hempel (ur.), *Green and Sustainable Pharmacy* (str. 3–11). Berlin: Springer.
30. Labuschagne, C., Brent, A., & van Erck, R. P. (2003). Assessing the sustainability performances of industries. *Journal of Cleaner Production*, 13(4), 373–385.
31. Leisinger, K. M. (2015). The Corporate Social Responsibility of the Pharmaceutical Industry: Idealism without Illusion and Realism without Resignation. *Business Ethics Quarterly*, 15(4), 577–594.

32. Lek d.d. (2015). Poročilo o trajnostnem razvoju družbe Lek d.d. za leto 2013. Najdeno 20. januarja 2015 na spletnem naslovu http://www.lek.si/media/img/porocila/LEK_Okoljsko2013/Lek_Porocilo_o_trajnostnem_razvoju_2013.html
33. Lozano, J. M. (2005). Towards the relational corporation: from managing stakeholder relationships to building stakeholder relationships (waiting for Copernicus). *Corporate Governance*, 5(2), 60–77.
34. Merck & Co., Inc. (2015a). Annual Report 2014. Najdeno 20. aprila 2015 na spletnem naslovu <http://www.merck.com/investors/financial-reports/home.html>
35. Merck & Co., Inc. (2015b). Corporate Responsibility – 2013 Report. Najdeno 10. januarja 2015 na spletnem naslovu <http://www.merckresponsibility.com/>
36. Norman, W., & MacDonald, C. (2004). Getting to the bottom of »triple bottom line«. *Business Ethics Quarterly*, 14(2), 1–34.
37. Novartis International AG. (2015a). Annual Report 2014. Basel: Novartis International AG.
38. Novartis International AG. (2015b). Corporate Responsibility Performance Report 2014. Najdeno 20. aprila 2015 na spletnem naslovu <https://www.novartis.com/sites/www.novartis.com/files/cr-performance-report-2014.pdf>
39. Novo Nordisk. (2015). Novo Nordisk annual report 2014. Najdeno 10. januarja 2015 na spletnem naslovu <http://www.novonordisk.com/content/dam/Denmark/HQ/Commons/documents/Novo-Nordisk-Annual-Report-2014.pdf>
40. Porter, E. M., & Kramer, R. M. (2006, 6. december). Strategy and Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility. *Harvard Business Review*, 85, 12.
41. Porter, E. M., & Kramer, R. M. (2011). Creating shared value. *Harvard Business Review*, 89(1/2), 62–77.
42. Quaddus, M. A., & Siddique, M. A. B. (2011). *Corporate sustainability: future directions. Handbook of Corporate Sustainability*. Cheltenham: Edward Elgar.
43. Rejc, A. (2004). Balanced Scorecard: Kritična ocena z vidika družbene odgovornosti. V J. Prašnikar (ur.), *Razvojnoraziskovalna dejavnost ter inovacije, konkurenčnost in družbena odgovornost podjetij* (str. 502–517). Ljubljana: Časnik finance.
44. SIQ – Slovenski inštitut za kakovost in meroslovje. Najdeno 2. septembra 2014 na spletnem naslovu http://www.siq.si/ocenjevanje_sistemov_vodenja/storitve/emas/index.html
45. Slapničar, S. (2004). Poročanje o družbeni odgovornosti. V J. Prašnikar (ur.), *Razvojnoraziskovalna dejavnost ter inovacije, konkurenčnost in družbena odgovornost podjetij* (str. 519–542). Ljubljana: Časnik finance.
46. Sun Pharmaceutical Industries LTD. (2015). Annual Report 2013–2014. Najdeno 20. februarja 2015 na spletnem naslovu <http://www.sunpharma.com/sites/default/files/annual/2013-14%20SPIL-%20Annual%20Report.pdf>
47. *Sustainable measures – Introduction to Sustainable Development*. Najdeno 12. marca 2015 na spletnem naslovu <http://sustainablemeasures.com/node/42>

48. Takeda Pharmaceutical Company Ltd. (2015). Annual Report 2014. Osaka: Takeda Pharmaceutical Company Ltd.
49. Taylor, D. (2009). Sustainable development & Production of Human Pharmaceuticals. V *A Healthy Future. Pharmaceuticals in a Sustainable Society* (str. 58–74). Stockholm: Elanders Sverige AB.
50. Teva Pharmaceutical Industries Ltd. (2015a). Corporate Social Responsibility Report 2012. Najdeno 10. januarja 2015 na spletnem naslovu <http://www.tevapharm.com/files/responsibility/lobby/2012CSRReport.pdf>
51. Teva Pharmaceutical Industries Ltd. (2015b). Annual Report 2014. Petach Tikva: Teva Pharmaceutical Industries Ltd.
52. The International Integrated Reporting Council. (2013). International <IR> Framework 2013. Najdeno 15. marca 2015 na spletnem naslovu <http://integratedreporting.org/resource/international-ir-framework/>
53. *The Ten Principles*. Najdeno 10. januarja 2015 na spletnem naslovu <https://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html>
54. Trigg, D. J. (2010). Pharmaceuticals in Society. V K. Kummerer, & M. Hempel (ur.), *Green and Sustainable Pharmacy* (str. 3–11). Berlin: Springer.
55. United Nations World Commission on Environment and Development (UNWCED). (1987). *Our Common Future (The Brundtland Report)*. Oxford: Oxford University Press.
56. Van der Laan, S. (2004). The role of theory in explaining motivation for corporate social disclosures: voluntary disclosures vs »solicited« disclosures. Najdeno 20. decembra 2014 na spletnem naslovu <http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1062&context=aabfj>
57. Visser, W. (2011). *The age of responsibility*. London: Wiley.

PRILOGE

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Vprašalnik.....	1
Priloga 2: Osnovni podatki o podjetjih v vzorcu.....	4

Priloga 1: Vprašalnik

EKONOMSKI VIDIK	TOČKE
GOSPODARSKA USPEŠNOST	
Ali podjetje poroča o neposredni ekonomskih prihodkih?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o neposredni ekonomskih odhodkih:	
a. Plača zaposlenih	0,1,2,3
b. Bonitete za zaposlene	0,1,2,3
c. Plačila lastnikom	0,1,2,3
d. Plačila vladi po državah	0,1,2,3
e. Vlaganja v skupnost	0,1,2,3
FINANČNA VLAGANJA V POVEZAVI S KLIMATSKIMI SPREMEMBAMI	
Ali podjetje poroča o prihodkih in stroških?	0,1,2,3
FINANČNA POMOČ S STRANI VLADE	
Ali podjetje poroča o davčnih olajšavah?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o subvencijah?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o prejetih nagradah?	0,1,2,3
ZAHTEVE ZA MINIMALNO PLAČILO PO DRŽAVAH	
Ali podjetje poroča o zahtevah za minimalno plačo v državah kjer posluje?	0,1,2,3
INVESTICIJE	
Ali podjetje poroča o svojih investicijah v infrastrukturo?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o investicijah v povezavi z lokalno skupnostjo?	0,1,2,3
POSREDNI EKONOMSKI VPLIVI NA PODJETJE	
Ali poroča o spremembah organizacije, sektorjev,..?	0,3
Ali podjetje poroča o dostopnosti produktov na področjih z nižjimi dohodki?	0,1,2,3
DOBAVNA VERIGA	
Ali podjetje poroča kolikšen delež dobaviteljev je lokalnih?	0,1,2,3
Ali podjetje navaja kako so definirani lokalni dobavitelji?	0,3
SEŠTEVEK VSEH MOŽNIH TOČK	51

OKOLJSKI VIDIK	TOČKE
MATERIAL	
Ali podjetje poroča o celotni količini porabljenih surovin?	0,1,2,3
ENERGIJA	
Ali podjetje poroča o porabi energije?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o porabi posameznih virov energije?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o obnovljivih virih energije?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o zmanjševanju porabe energije?	0,1,2,3
VODA	
Ali podjetje poroča celotni količinski porabi vode?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o porabi posameznih virov vode?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o zmanjševanju porabe vode glede na obseg proizvodnje?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o ponovno uporabljeni in reciklirani vodi?	0,1,2,3
EMISIJE	
Ali podjetje poroča o direktnih GHG?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o indirektnih GHG?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o zmanjševanju GHG?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o emisijah, ki zmanjšujejo ozon?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o NO _x , SO _x in/ali drugih emisijah?	0,1,2,3
ODPADKI	
Ali podjetje poroča o onesnaženi vodi glede na kakovost in lokacijo?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o zmanjševanju količine nevarnih in nenevarnih odpadkov?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o recikliranju/ponovno uporabljenih odpadkov?	0,1,2,3
Izboljšuje material in surovine oziroma izboljšuje izkoristek uporabe?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o izrednih dogodkih razlitju kemikalij/olja/odpadkov?	0,3
IZDELKI	
Ali podjetje poroča o vplivu izdelkov na okolje skozi celoten cikel?	0,3
TRANSPORT	
Ali podjetje poroča o transportu in njegovem vplivu na okolje?	0,3
DOBAVITELJI	
Ali ima podjetje nadzor nad dobavitelji in njihovo okoljsko osveščenostjo?	0,3
SPLOŠNO	
Ali podjetje poroča o stroških za varstvo okolja?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o investiranju za izboljšave na področju varstva okolja?	0,1,2,3
SEŠTEVEK VSEH MOŽNIH TOČK	72

SOCIALNI VIDIK	TOČKE
ZAPOSLENI	
Ali podjetje poroča o številu zaposlenih glede na spol, starost in državo?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o številu zaposlenih za nedoločen čas vs zaposlenih za določen čas?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o zdravju in varnosti pri delu?	0,1,2,3
Ali podjetje navaja sistem vodenja varnosti in zdravja pri delu?	0,3
Ali podjetje omogoča zaposlenim usposabljanja in izobraževanja o varnosti pri delu?	0,3
Ali poroča o številu ur/leto/ zaposlenega, ki so namenjene izobraževanju?	0,1,2,3
Ali poroča o številu zaposlenih, ki so deležni izobraževanj?	0,1,2,3
Ali poroča o podpori k nadgrajevanju stopnje izobrazbe zaposlenih?	0,1,2,3
Ali podjetje poroča o štipendiranju mladih?	0,1,2,3
Ali podjetje preveri dobavitelje in njihovo delovno prakso?	0,3
Ali podjetje poroča o mehanizmu pritožb zaposlenih?	0,3
Ali podjetje poroča o dodatnih ugodnostih zaposlenih?	0,3
ČLOVEŠKE PRAVICE	
Ali podjetje navaja sporazume in pogodbe o človeških pravicah?	0,3
Ali podjetje navaja izobraževanja zaposlenih o človeških pravicah?	0,3
Ali podjetje izvaja meritve organizacijske klime?	0,3
Ali podjetje dovoljuje svobodo združevanja in kolektivnih pogajanj?	0,3
Ali podjetje poroča o preverjanju tveganja za otroško delo?	0,3
Ali podjetje poroča o preverjanju tveganje za prisilno delo?	0,3
Ali podjetje poroča o preverjanju poslovnih partnerjev za kršitve človeških pravic/etičnosti?	0,3
Ali podjetje poroča o mehanizmu pritožb kršitve človeških pravic?	0,3
DOBAVITELJI	
Ali poroča o nabavni politiki?	0,3
LOKALNA SKUPNOST	
Ali poročajo o sodelovanju z lokalno skupnostjo?	0,3
Ali poročajo o sponzorstvih in donacijah?	0,3
Ali poročajo o dobrodelnih akcijah?	0,3
Ali izpostavljajo države v razvoju?	0,3
KUPCI (zdravstvene ustanove, bolniki)	
Ali izpostavljajo pomen zdravstvenih ustanov, zdravstvenih delavcev?	0,3
IZDELKI	
Ali izpostavljajo pomen zadovoljstva kupcev?	0,3
Ali izpostavljajo odgovornost pri trženju in promociji zdravil?	0,3
SEŠTEVEK VSEH MOŽNIH TOČK	84

Priloga 2: Osnovni podatki o podjetjih v vzorcu

Tabela 1: Osnovni podatki o podjetjih v vzorcu

Vlaganje v R & R (% , EUR)	16,1 % – 6,26 bilijona	17,1 % – 8,75 bilijona	15 % – 1,8 bilijona	2,68 % – 20,1 milijona	8,1 % – 97 milijona	7 % – 1359 milijonov	20,2 % – 2,55 bilijona	18,3 % – 1,62 bilijona	6,6 % – 0,18 bilijona	6,3 % – 0,15 bilijona
Prihodki (EUR)	38,86 bilijona	51,14 bilijona	11,29 bilijona	745,33 milijonov	1,20 milijarde	17,90 bilijona	12,64 bilijona	8,83 bilijona	1,94 bilijona	2,38 bilijona
Število zaposlenih	69.000	135.696	41.450	2.972	10.048	46.400	31.225	32.229	19.000	14.000
Dejavnost	Inovativna zdravila	Inovativna zdravila, izdelki za samozdravljenje, generična zdravila in cepiva	Inovativna zdravila na recept in priprava cepiv	Generična zdravila na recept in zdravila za samozdravljenje	Zdravila na recept, izdelki brez recepta, veterinarski izdelki in zdraviliško-turistične storitve	Zdravila, aktivne farmacevtske učinkovine in izdelki za samozdravljenje	Inovativna zdravila na recept in cepiva	Orginatorska in generična zdravila na recept	Generična zdravila na recept in priprava API-jev, inovativna zdravila	Generična zdravila na recept
Leto ustanovitve	1891	1996	1923	1946, 1. 2002 prevzem	1954	1901	1781	2005 z združitvijo	1984	1983
Sedež	ZDA	Švica	Danska	Slovenija	Slovenija	Izrael	Japonska	Japonska	Indija	Indija
Podjetje	Merck & Co., Inc.	Novartis	Novo Nordisk	Lek, d. d., član skupine Sandoz	Krka, d. d.	Teva Pharmaceuticals Industries, Ltd	Takeda Pharmaceuticals Company Limited	Daichi Sanyko Company, Ltd	Dr. Reddy Laboratories, Ltd	Sun Pharmaceuticals Industrie, Ltd

Vir: Daiichi Sankyo Company Ltd, Daiichi Sankyo Group Value Report 2014, 2015; Dr. Reddy's Laboratories Ltd, Sustainability Report Summary 2012–2013, 2015a; Dr. Reddy's Laboratories Ltd, Annual Report 2013–2014, 2015b; Krka d.d., Letno poročilo 2014, 2015; Lek d.d., Poročilo o trajnostnem razvoju družbe Lek d.d. za leto 2013,

2015; Merck & Co., Inc., Annual Report 2014, 2015a; Merck & Co., Inc., Corporate Responsibility – 2013 Report, 2015b; Novartis International AG, Annual Report 2014, 2015a; Novartis International AG, Corporate responsibility performance report 2014, 2015b; Novo Nordisk, Annual Report 2014, 2015; Sun Pharmaceutical Industries Ltd, Annual Report 2013–2014, 2015; Takeda Pharmaceutical Company Ltd, Annual Report 2014, 2015; Teva Pharmaceutical Industries Ltd, Annual report 2014, 2015b; Teva Pharmaceutical Industries Ltd, Corporate Social Responsibility Report 2012, 2015a.